

Torsdagen den 12 april

Kl. 12.00

§ 1 Justerades protokollen för den 4 innevarande månad.

§ 2 Om tillsättande inom Europarådet av en expertutredning rörande kampen mot narkotikan

Herr utrikesministern WICKMAN erhöll ordet för att besvara fröken *Bergegrens* (s) i kammarens protokoll för den 4 april intagna fråga, nr 168, och anförde:

Herr talman! Fröken *Bergegren* har frågat mig om den svenska regeringen delar den uppfattning som Europarådets rådgivande församling uttalat i sin rekommendation nr 679, antagen den 19 oktober 1972, att inom Europarådet bör tillsättas en expertgrupp vilken i första hand skulle få till uppgift att utreda vilken roll Europarådet bör ha i kampen mot narkotikan och för att komma till rätta med narkotikamissbrukets skadeverkningar i Europa.

På detta får jag svara att svenska regeringen tillstyrkt tillsättandet av en sådan expertgrupp när frågan varit uppe till behandling i ställföreträdarkommittén i Strasbourg. Vid det möte som för närvarande pågår inom kommittén (9-13 april 1973) skall frågan om upprättandet av expertgruppen avgöras, och den svenska delegationen har liksom vid tidigare tillfällen instruktion att stödja detta förslag.

Fröken *BERGEGBREN* (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret på min fråga, som jag givetvis finner högst tillfredsställande. Det gläder mig att Sverige har denna positiva inställning till problemet. Europarådet har ju tämligen länge sysslat med frågorna om narkotikan i Europa. Redan 1970 antog vi en resolution i anledning av en motion som hade väckts ett par år tidigare. Vi baserade den resolutionen på en kartläggning av tillståndet i Europa, som hade verkställts av en under ministerkommittén arbetande expertkommitté. Vi uttalade redan då önskemål om att få en expertutredning tillsatt. Vi ville också ha ett organ för spridning av information mellan medlemsländer rörande narkotikaproblemet och de erfarenheter vi hade av vidtagna åtgärder.

Den gången var ministerkommittén positivt inställd men sade sig vilja avvakta resultatet av ett symposium som vi också hade föreslagit. Ett sådant symposium kom till stånd i mars 1972. Vid detta symposium närvar också en rad delegater från den svenska riksdagen. I stort sett kan man säga att det symposiet kom fram till liknande ståndpunkter som dem vi hade i vår tidigare resolution. Resultatet av symposiet redovisades inför församlingen i oktober förra året med rapporter från den sociala

Torsdagen den
12 april 1973

*Om tillsättande
inom Europarådet
av en expertutredning
rörande
kampen mot
narkotikan*

Torsdagen den
12 april 1973

*Om skydd för de
svenska missionä-
rerna i Burundi*

kommittén och från den juridiska kommittén inom församlingen. Där återkom vi med samma önskemål som tidigare i den rekommendation, nr 679, som jag har hänvisat till i min fråga.

Därför har jag all anledning att uttala min glädje och tillfredsställelse över att den svenska regeringen är så positivt inställd till detta problem. Jag vill säga det därför att jag tycker det är så angeläget att Sverige i detta avseende ger verksamheten i Europarådet sitt fulla stöd, inte bara därför att rådet tycks ha varit det första internationella politiska organ i Europa som har tagit upp denna fråga till allsidig belysning, utan framför allt därför att det förefaller mig som om Europarådet med sina 17 medlemsländer skulle vara det mellanstatliga organ i Västeuropa som i sin verksamhet kan nå de flesta länder som är aktuella i detta sammanhang. Till dessa hör inte minst Turkiet, som spelar en rätt framträdande roll som transitoland och leverantör av narkotika till Europa, trots alla de ansträngningar som man efter vad man har försäkrat oss där gör för att komma till rätta med narkotikatraffiken.

Det faktum att man inom den gemensamma marknaden på initiativ av president Pompidou har beslutat att mer eller mindre tillfälligt ta upp narkotikaproblemet utgör såvitt jag kan se inte något skäl att negligera det arbete som pågår inom Europarådet, där man hittills har visat så stor aktivitet och där man tydligen har den största möjligheten att nå ut till många länder med sitt budskap.

Jag ber än en gång att tacka för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om skydd för de svenska missionärerna i Burundi

Herr utrikesministern WICKMAN erhöll ordet för att besvara herr Werners i Malmö (m) i kammarens protokoll för den 5 april intagna fråga, nr 171, och anförde:

Herr talman! Herr Werner i Malmö har frågat mig om vilka åtgärder jag avser vidta för att tillförsäkra de svenska missionärerna i Burundi skydd.

Regeringen har alltsedan oroligheternas utbrytande i Burundi i följd noga följt utvecklingen där. Efter de tragiska händelserna, som skördade tusentals människoliv och ledde till en omfattande flyktingström främst till Tanzania, har ett relativt lugn rått sedan hösten. Den 15 mars i år bröts emellertid detta av en gränskonflikt mellan Tanzania och Burundi.

En burundisk militär operation mot flyktingläger i Tanzania kostade minst 70 människor livet. Efter att de burundiska myndigheterna påtagit sig ansvaret och officiellt beklagat händelserna, tycks nu situationen åter ha stabiliserats.

För närvarande verkar ett femtiotal svenska missionärer i Burundi. De utgör en väl organiserad grupp med central ledning och administration i huvudstaden. Den svenske konsuln i Bujumbura, som har till uppgift att tillvarata svenska medborgares intressen, upprätthåller ett fortlöpande och nära samarbete med Pingstmissionens ledning på platsen.

Torsdagen den
12 april 1973*Om skydd för de
svenska missionä-
rerna i Burundi*

Han står också i kontakt med de burundiska myndigheterna angående de svenska missionärerna.

Enligt samstämmiga rapporter föreligger det nu inte någon fara för svenska medborgare i landet.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret på min enkla fråga. Jag vet inte om jag helt kan dela hans optimism beträffande läget i Burundi.

Bakgrunden till min fråga är givetvis de strider som pågår och har pågått drygt ett år mellan tutsi- och hutustammarna. Av dessa är den regerande tutsistammen den mindre och representerar bara 15 procent av folket. De 50 svenska pingstmissionärer som arbetar i Burundi har ett par hundra inhemska medarbetare, varav 11 missionärer har mördats.

Läget i Burundi är verkligen beklagligt. Det är ett av de svåra problem i världen som FN inte har kunnat ta sig an, trots att Burundi är ett gammalt FN-mandat, som visserligen upphört 1962. Utrikesministern menar att samstämmiga rapporter föreligger och att det inte är någon fara för svenska medborgare i landet. Det vore intressant att få veta vad det är för rapporter. Jag vet att vi har en svensk konsul, en belgare, i Bujumbura, men vi har också en ambassadör i Nairobi som borde kunna utveckla en viss aktivitet.

Nyligen har vi emellertid från Sveriges Radios reporter i Östafrika, som har intervjuat utrikesministern i Burundi fått uppgiften att denne uttalat att "svenskarna bör räkna med att de i fortsättningen inte bara riskerar utvisning. De kan också komma att dömas till långvariga fängelsestraff enligt landets lagar." Jag tycker verkligen att det finns anledning att i en situation med hotade svenskar i ett land, vars regering enligt en FN-uppgift har tagit livet av 300 000 av sina egna medborgare, försöka förekomma de svårigheter som skulle kunna drabba de våra. Det är ju för sent när det verkligen har skett. Jag skulle vilja höra vad det är för samstämmiga rapporter som herr utrikesministern stöder sig på.

Herr utrikesministern WICKMAN:

Herr talman! De rapporter som jag stöder mig på är dels missionsledningens egna uppgifter, dels den svenske konsulns uppgifter. I vilken mån de är mindre eller mera korrekta än herr Werners i Malmö informationer kan jag naturligtvis inte personligen avgöra. Jag kan uttrycka en förhoppning om den kommande utvecklingen, men jag är självfallet inte i någon position att ställa några garantier för den burundiska regeringens handlande.

En åtgärd som vi vid behov kommer att vidtaga är en kraftfull diplomatisk intervention. Vi tvekar inte att göra en sådan diplomatisk intervention trots att av omständigheter, som helt beror på den burundiska regeringen, diplomatiska förbindelser ännu inte upprättats med Burundis huvudstad. Vi är därför framför allt men inte uteslutande hänvisade till konsulns agerande, och han har som herr Werner säkerligen känner till tagit flera initiativ under denna kritiska period till skydd för missionärerna. Trots att vi ännu inte har diplomatiska förbindelser

Torsdagen den
12 april 1973

*Ang. anbudsgiv-
ningen vid upp-
förande av bygg-
nader för stat-
liga ändamål*

hindrar detta inte vår ambassadör i Nairobi att besöka Burundi.

Vi har också utnyttjat en annan väg, nämligen kontakterna och maskineriet i Förenta nationerna. Därutöver har vi och detta är inte något oviktigt instrument när det gäller att påverka utvecklingen i vissa afrikanska stater OAU, med vilken organisation vi har kontakter i just denna fråga.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Vad beträffar utrikesministerns informationer från missionsledningen och måhända också enskilda missionärer är det väl ändå bekant för utrikesministern, att man från det hållet måste uttala sig ytterligt modest, om det skall finnas någon som helst chans att fortsätta arbetet i landet, att bedriva seminariet i Kiremba osv. I fråga om dessa uppgifter får man nog försöka läsa fram sanningen mellan raderna.

För övrigt tackar jag för det senaste inlägget, i vilket utrikesministern meddelade att man kommer att vidta kraftiga diplomatiska åtgärder och att man också tänker utnyttja kontakten med Förenta nationerna. Jag tror att det senare är mycket väsentligt, även om klausulen om interna angelägenheter är hindrande. Även i det här sammanhanget tror jag att om uppmärksamheten från skilda länder riktas mot vad som sker i Burundi, kommer det att betyda bättre förhållanden för de svenskar som där arbetar.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Ang. anbudsgivningen vid uppförande av byggnader för statliga ändamål

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Johanssons* i Holmgården (c) i kammarens protokoll för den 28 mars intagna fråga, nr 158, och anförde:

Herr talman! Herr Johansson i Holmgården har frågat mig om jag anser det vara lämpligt att länets egna byggföretag inte ges möjlighet att delta i anbudsgivningen då det gäller uppförande av byggnader för statliga ändamål.

Upphandling och arbeten för statens behov regleras genom upphandlingskungörelsen. När det gäller byggnads- och anläggningsarbeten infordras anbud i princip genom annonsering eller genom särskilda skrivelser. Det tillvägagångssättet skall därvid väljas som är lämpligast i varje särskilt fall med hänsyn till arbetets art och omfattning samt kravet på affärsmässighet. Det stadgas vidare i upphandlingskungörelsen att även anbud som kommit in från en inte tillfrågad anbudsgivare skall prövas.

Byggnadsstyrelsen tillämpar normalt anbudsinfordran genom annonsering. Endast i särskilda situationer infordras anbud av ett begränsat antal entreprenörer. Exempel på sådana situationer är då tiden för anbudsförfarande och byggande är mycket kort. Därvid inbjuder styrelsen alltid entreprenörer som redan är verksamma på orten.

De gällande bestämmelserna för statens upphandling har till syfte

bl. a. att ge myndigheterna möjlighet att uppträda affärsmässigt. Inom ramen härför har myndigheterna viss frihet att välja formen för anbudsinfordran. Jag förutsätter att de fördelar som en lokal anknytning kan ge beaktas av de upphandlande myndigheterna inom ramen för syftet med upphandlingsbestämmelserna.

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Jag ber att till herr finansministern få säga ett tack för svaret. Jag vill notera att det är ett uttömmande och bra svar och att det inte finns någon anledning att anmärka på det. Tyvärr tycks emellertid allt inte fungera på det sätt som finansministern här redovisar.

Jag ställde frågan därför att det finns ett fall i min egen bygd där gällande bestämmelser inte på långa håll har följts.

För närvarande pågår det räkning för en ny etapp vid tekniska högskolan i Luleå. I den räkningen har endast fyra företag getts möjlighet att vara med om anbudsgivningen. När svaret innehåller att "även anbud som kommit in från en inte tillfrågad anbudsgivare skall prövas", så vill jag bara till det säga att i detta fall har förekommit framställningar från flera andra, på orten etablerade byggföretagare som vägrats att vara med i denna prövning.

Av de fyra som har tillfrågats är ett företag, nämligen BPA, verksamt på orten, så därvidlag finns ingen tveksamhet. Det andra är ett byggföretag från Göteborg som åtminstone inte de senaste tio åren har varit etablerat i Norrbotten och knappast norr om Stockholm. Det tredje är ett vägföretag från Umeå som är etablerat främst när det gäller vägförbättringar och vägentreprenader. Det fjärde är ett alldeles nyetablerat företag, som säkerligen inte kan uppvisa någon större konkurrens i denna entreprenad. Nog är det rätt förvånande, när vi har byggföretag på orten och för övrigt ett byggföretag som redan arbetar på platsen, att de inte får vara med om en sådan här prövning.

I det län som jag kommer ifrån och där detta inträffat har vi ju alltid svårigheter att få tillräckligt med arbetstillfällen, och man må förstå att de byggföretag som många gånger kämpar med sådana svårigheter känner en utomordentlig oro över att bli behandlade på ett sådant här sätt.

Jag vill följaktligen ställa frågan till finansministern om han menar att det handlings sätt som jag här har återgett överensstämmer med den redovisning som han nu har gett om hur det skall ske, och om så inte är fallet, om han är villig att medverka till att byggnadsstyrelsen verkligen får reda på vad den har anledning att handla efter.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag tror inte man kan ta den här femte etappen i utbyggnaden av Luleå högskola som något representativt fall när det gäller hur byggnadsstyrelsen hanterar upphandlingen. Det var alldeles speciella förhållanden, har det berättats mig. Man fick pressa anbudstiden till hälften av det normala, och detta föranledde att man samtidigt fick ha diskussioner i gång med anbudsgivarna. Det här är ett relativt stort bygge. Undervisningen är redan i gång, och bygget skall vara färdigt om ungefär ett år. Då kunde man inte gärna sitta och föra dessa diskussioner

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

Ang. anbudsgivningen vid uppgörelsen för statliga ändamål

Torsdagen den
12 april 1973

Ang. anbudsgivningen vid uppförande av byggnader för statliga ändamål

med ett obegränsat antal anbudsgivare. Man vände sig till ett par. Här har interpellanten anfört vilka det var, nämligen BPA och Vägförbättringar. Man har haft mångåriga goda erfarenheter av deras insatser just i dessa områden. Detta kompletterar man med ett par mindre företag för att få ett så utförligt konkurrenstest som möjligt när man så småningom skall bestämma sig.

Senare kommer ju en efterföljande etapp att sättas i gång, och det är byggnadsstyrelsens mening att annonsera ut det hela och ta in anbuden i sedvanlig ordning.

Herr talman! Det var en speciell situation som föranledde vissa begränsningar i anbudsförfarandet, och jag vill ha redovisat detta med vad jag har sagt nu.

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Jag har ingen anledning att gå in på frågan om situationen är speciell eller inte i det här fallet. Det må vara hänt att det är tidspress, men nog är det rätt förvånansvärt, när man i en sådan situation vill ha en konkurrens, att man åker ned till Göteborg och tror att ett företag, som är etablerat där och som inte uppträder i Norrland över huvud taget, snabbast skall kunna medverka i detta konkurrenstest. Det byggföretag däremot som arbetar på platsen och som följaktligen skulle ha haft de bästa förutsättningarna - finns redan på arbetsplatsen, inte bara på orten - och de byggföretag som i övrigt finns i länet, är väl kända och väl etablerade och kan sin sak, dessa får inte vara med. Hade man ansett att det behövdes en snabb prövning och ett snabbt anbud, då skulle man gått till det företag som låg närmast och inte till företag i Göteborg, inte till företag som är alldeles nyetablerade och följaktligen inte torde ha de allra bästa förutsättningarna att snabbt sätta sig in i frågan och inte till ett företag som egentligen sysslar med annan verksamhet än det här var fråga om.

Ett företag kan, tror jag, snabbt få fram ett anbud i det här fallet, nämligen BPA, men att det blir något konkurrenstest vägrar jag, herr statsråd, absolut att gå med på.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Vi kan naturligtvis inte stå och diskutera det specifika fallet. Men av interpellantens senaste inlägg fick man onekligen den uppfattningen att byggnadsstyrelsen borde vara bunden att ge speciella favörer till de företag som just råkar vara på orten. Det skär sig mot upphandlingsförordningen. Man kan enligt denna riskera att få ett företag inte bara från Göteborg utan kanske t. o. m. från Malmö, om det visar sig att företaget bygger billigare och rationellare än vad ett specifikt företag gör på den ort där bygget skall läggas.

Därmed har jag inte givit mig in på någon inbördes värdering av Göteborgsföretaget och Luleåföretaget, utan jag talar rent principiellt. Jag har velat säga detta eftersom man onekligen av det senaste inlägget fick intrycket att byggnadsstyrelsen borde vara ortsbunden vid infordran av anbud, vilket den inte är. Den kan ta vissa hänsyn, som jag sade avslutningsvis i mitt interpellationssvar, men den har frihet att gå över hela landet.

Torsdagen den
12 april 1973

*Om åtgärder mot
sniffning bland
barn och ungdom*

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Att byggnadsstyrelsen inte är ortsbunden förstår jag. Men i finansministerns svar sägs det i alla fall att styrelsen alltid inbjuder entreprenörer som redan är verksamma på orten.

Jag menar absolut inte att något företag — vare sig dom är på platsen eller ej — skall vara favoriserade. Vad jag menar är att de i länet etablerade och verksamma byggföretagen rimligen borde ha fått vara med i ett sådant här fall. Man kan starkt ifrågasätta om det inte, med den sorts konkurrens som det här ges tillfälle till, blir så att ett visst företag favoriseras.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om åtgärder mot sniffning bland barn och ungdom

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Jonssons i Alingsås (fp) i kammarens protokoll för den 4 april intagna fråga, nr 166, och anförde:

Herr talman! Herr Jonsson i Alingsås har frågat vilka åtgärder regeringen avser att vidta med anledning av de senaste dagarnas larmrapporter om många dödsfall bland barn och ungdom på grund av sniffning.

Jag utgår från att det är en pågående undersökning i Göteborg om thinnermissbruket som har föranlett frågan. Som ett led i denna undersökning har gjorts en kartläggning av antalet dödsfall i hela landet som inträffat i samband med thinnersniffning under den senaste femårsperioden och för tid dessförinnan. Dessa uppgifter understryker att thinnermissbruket är ett allvarligt problem. Utredningsgruppen i Göteborg fortsätter sitt arbete för att i samråd med socialstyrelsen ta fram underlag för åtgärder mot thinnermissbruket. Till gruppens fortsatta arbete har Kungl. Maj: nyligen lämnat bidrag ur allmänna arvsfonden.

Jag vill erinra om att thinnerfrågan har behandlats vid flera tillfällen här i riksdagen. Senast den 8 mars 1973, dvs. för endast ungefär en månad sedan, besvarade jag en enkel fråga om åtgärder mot thinnermissbruk. Jag redovisade då en rad åtgärder för att stävja detta missbruk.

Socialstyrelsen har i mars 1973 tillsatt en särskild arbetsgrupp med representanter för styrelsen, giftnämnden och Svenska kommunförbundet. Denna arbetsgrupp skall bl. a. på grundval av Göteborgsundersökningen skyndsamt lämna förslag till åtgärder i thinnerfrågan.

Informationsfrågan ägnas också stor uppmärksamhet. Sälunda färdigställs nu inom socialstyrelsens hälsovårdsupplysningsdelegation en broschyr med utförlig information om thinnersniffning och de medicinska och sociala risker som är förbundna härmed. Broschyren skall inom kort sändas ut över hela landet till personer som kommer i kontakt med olika riskgrupper. Vidare kommer Kommunförbundet i samarbete med socialstyrelsen att 1973—1974 anordna ett 20-tal regionala konferenser med bl. a. socialarbetare och fritidsledare angående missbruk av olika medel.

Torsdagen den

12 april 1973

*Om åtgärder mot
sniffning bland
barn och ungdom*

Herr JONSSON i Alingsås (fp):

Herr talman! De senaste dagarnas alamerande rapporter om att ett 50-tal barn och ungdomar från åtta år och uppåt har avlidit på grund av olika slag av sniffning har givit mig anledning att fråga socialministern som jag gjort, och jag tackar nu för svaret.

Av svaret framgår att frågan har aktualiserats flera gånger under det senaste året, och socialministern hänvisar till en rad åtgärder för att stävja missbruket. Jag tycker emellertid att svaret saknar förslag på konkreta åtgärder. Det är mera en redovisning av den kartläggning och de undersökningar som har pågått lång tid och som ännu pågår.

Sniffning av thinner, solution och fläckurtagningsmedlet TRI - men även andra lättlösliga ämnen - har varit och är ett växande problem. Tyvärr har emellertid debatten och intresset för att stävja sniffningen kommit i bakgrunden de senaste åren. Detta kan bero på att narkotika-problemen har varit det överskuggande bekymret, men det innebär inte att sniffningen i absoluta tal skulle ha minskat. Den s. k. thinnergruppen i Göteborg, som avser att lägga fram en rapport om sin undersökning vid nästa årsskifte, har redan nu givit besked om så grava missförhållanden att det finns anledning för myndigheterna att handla snabbt och kraftfullt.

Av de kända omkring 50 dödsfallen har nära hälften avlidit genom direkt thinnersniffning, men andra tragiska former att förkorta livet - t. ex. självmord, dråp, innebränning och drunkning -- ger en aning om den fruktansvärda situation som dessa barn och ungdomar befinner sig i. Även de som överlever missbruket - och de är många fler än de som omkommer - får men för livet, ofta så allvarliga men att de kräver livstidsvård på mentalsjukhus, därför att varken hjärnan eller kroppen fungerar.

Jag vill nu komplettera min fråga så här: Skulle man inte kunna föreslå några konkreta åtgärder som kortsiktigt kan lösa en del problem i avvaktan på mera långsiktiga lösningar, t. ex. genom att skolöverstyrelsen utfärdar anvisningar om att thinner och liknande vätskor skall vara förvarade under lås? Nu finns ju alla sniffningsbenägna produkter mycket ofta spridda i många skolsalar. Därtill kunde kanske också kemikalie-handeln få ytterligare rekommendationer att t. ex. begränsa sitt sortiment.

Nu har detta ärende varit uppe ofta till debatt. Det bollas mellan olika arbetsgrupper, mellan regeringen, riksdagsmotionärer och oss "enkla frågare". Men man har en känsla av att det händer för litet och att ytterligare något måste göras i denna allvarliga fråga.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! I mitt svar har jag redovisat några viktiga åtgärder för att komma till rätta med thinnersmissbruket. Därutöver kan jag nämna att socialstyrelsen under hösten i fjol hade överläggningar med giftnämnden och med Sveriges färghandlares riksförbund. Avsikten har varit att begränsa tillgängligheten av thinner m. m. samt att försöka få fram alternativa förtunningsmedel och även att i butikerna lämna viss information till kunderna. Socialstyrelsen har också bedrivit en omfat-

tande upplysningsverksamhet på detta område. Under senaste åren har styrelsens hälsovårdsupplysningsdelegation anordnat ett tiotal konferenser med kommunala fritidsledare angående missbruksfrågor. Den verksamheten kommer att fortsätta.

I slutet av mars i år anordnade socialstyrelsen också tillsammans med Kommunala fritidstjänstemäns riksförbund särskilda studiedagar i Norrköping för kommunalpolitiker och fritidstjänstemän m. fl. kring temat drogmissbruk och fritidsmiljöer. Omkring 300 personer deltog i dessa studiedagar. Även enskilda kommuner har tagit många lovvärda initiativ för att sprida information om sniffning. Sålunda har bl. a. Stockholms barnavårdsnämnd och sjukvårdsförvaltningen i Göteborg givit ut särskilda broschyrer om thinner och sniffning.

Det är ett allvarligt problem, och vi måste på olika sätt gå vidare här för att så långt det går åtgärda detta missbruk. Men vi skall inte förringa värdet av information, och jag utgår självfallet från att skolan här har en utomordentligt viktig uppgift.

Herr JONSSON i Alingsås (fp):

Herr talman! Jag delar socialministerns uppfattning om att vi måste gå vidare härvidlag. Jag anser bara att det, trots socialstyrelsens arbetsgrupper och deras överläggningar, händer litet – för litet – och det som nu har initierats har dröjt alltför länge.

Kommunstyrelsen i Göteborg skrev på fullmäktiges uppdrag redan före midsommar förra året till regeringen och krävde snabba och snara åtgärder. Jag tycker att det borde ha hänt en del av mer konkret slag under de tre kvartal som gått. Nu nämnde socialministern något som skulle kunna göra läget bättre, men jag tror att en större aktivitet från socialministerns och socialstyrelsens sida skulle förbättra situationen ytterligare.

Jag upprepar vad jag tidigare sade: Man har en känsla av att den här frågan alltför mycket bollas mellan olika ansvarsgrupper med den fördröjning som det innebär när det gäller att stävja det här missbruket. Det ger tyvärr en alltför passiv bild av den handlingskraft som borde ha funnits under den tid som gått för att man skall kunna åstadkomma en bättre tingens ordning när det gäller detta svåra problem.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill bara tillägga att det inte är någon ny fråga. Vi har under ett stort antal år sökt gå fram på olika vägar för att stoppa missbruket, och vi kommer att gå vidare, som jag starkt understrukt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om åtgärder mot störande buller inom diskotek

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Börjessons i Falköping (c) i kammarens protokoll för den 6 april intagna fråga, nr 176, och anförde:

Torsdagen den
12 april 1973

*Om åtgärder mot
störande buller
inom diskotek*

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat mig om jag vill medverka till att hälsovårdsnämnderna får ökade möjligheter att ingripa mot störande och skadligt buller inom diskotek och liknande lokaler.

Bestämmelserna i hälsovårdsstadgan syftar till att förebygga eller undanröja sanitära olägenheter. Störande buller kan utgöra en sådan olägenhet. Bestämmelserna avser dock i första hand att skydda omkringboende mot buller. I det avseendet har hälsovårdsnämnderna redan tillräckliga befogenheter. Till skydd för de anställda finns bestämmelser i arbetarskyddslagstiftningen. I 10 § i arbetarskyddslagen sägs bl. a. att lämpliga anordningar skall vidtas för att hindra att arbetstagare skadas genom att utsättas för buller. För tillämpningen av denna bestämmelse i arbetarskyddslagen har arbetarskyddsstyrelsen nyligen fastställt anvisningar rörande ljud- och ljusstyrka i vissa lokaler t. ex. diskotek (medelände 1972:11). Anvisningarna har utarbetats i samråd med arbetsgivar- och arbetstagarrepresentanter. Om ljudnivån hålls under den gräns som anges i dessa anvisningar torde även gästerna i regel skyddas för skadligt ljud.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret. Frågan var främst föranledd av uppgifter som förekommit om hörselskador hos värnpliktiga vid inskrivningen. Den nedsatta hörseln har i många fall uppgivits ha sin orsak i att vederbörande besökt diskotek där ljudstyrkan som bekant håller sig på en nivå som i många fall knappast kan motsvara vad som enligt föreskrifter anses acceptabelt.

Stickprovsundersökning på ett diskotek här i Stockholm visade också att bullernivån låg på 110 decibel. Risk för hörselskador finns redan vid 90 decibel. Många diskotek och liknande lokaler följer sannolikt inte gällande föreskrifter avseende ljudnivån i lokalerna.

Det är mig inte bekant i vilken utsträckning myndigheterna kontrollerar tillämpningen av bestämmelserna. En sådan kontroll synes bli aktuell närmast i det fall då kringboende klagar över ljudstyrkan i en lokal. Om lokalen således ligger så att man inte stör boende i närheten löper man sannolikt inte några större risker för myndigheternas ingripande. Däremot kan den höga bullernivån orsaka obotliga skador hos dem som befinner sig inom lokalen. Det gäller både anställda och tillfälliga besökare. I arbetarskyddslagstiftningen stadgas visserligen – vilket framgick av svaret – att lämpliga anordningar såvitt möjligt skall vidtas för att hindra att arbetstagare skadas genom att utsättas för buller eller annan liknande olägenhet. Några nya förordningar med generell räckvidd har emellertid inte utfärdats när det gäller bullernivån inom diskotek. Med hänsyn till det ökande antalet diskotek i landet borde det vara angeläget att framför allt ge hälsovårdsnämnderna större befogenheter att ingripa och att således generellt skärpa förordningarna om bullernivån. Diskotek frekventeras som regel av mycket unga människor, av vilka man inte kan begära att de själva skall skydda sig mot de skador en alltför hög bullernivå kan leda till. Tvärtom är det väl så att de unga trivs med den höga ljudstyrkan och vänjer sig vid den. Därför bör de myndigheter som bär ansvaret på det här området ingripa.

Torsdagen den
12 april 1973*Om åtgärder mot
störande buller
inom diskotek*

Avslutningsvis vill jag, herr talman, bara ställa en fråga till socialministern: Om ett diskotek inte stör grannarna och om det inte finns någon anställd personal, har då hälsovårdsnämnden möjlighet att ingripa, om bullernivån ligger på oacceptabel höjd?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! I de anvisningar rörande ljudstyrkan i vissa lokaler som jag nämnde i mitt svar konstaterar arbetarskyddsstyrelsen att ett kontinuerligt buller under mer än fem timmar dagligen innebär risk för hörselskada om bullrets ljudstyrka – ljudnivå – överstiger 85 decibel-A. Ljudnivån ensam är inte avgörande för när denna risk föreligger. Risken beror även på den tid som man utsätts för bullret och på bullrets karaktär, dvs. vilken frekvenssammansättning bullret har.

Undersökningar på restauranger, diskotek o. d. har visat att det främst är ljudet från dansmusiken som har sådan styrka och frekvenssammansättning att det medför risk för hörselskada. Undersökningarna har gällt dels ljudnivåer och frekvenssammansättning, dels den tid som personal och besökande utsätts för ljudet.

Arbetarskyddsstyrelsen har – det har jag understrukit – därför beslutat att ljudnivån i regel skall understiga 85 decibel-A. Här inbegrips diskoteken – det har jag redan betonat.

Om den genomsnittliga tid som personalen utsätts för bullret inte överstiger tre timmar i veckan kan undantag få göras från den angivna ljudnivån.

Enligt styrelsens mening bör vidare orkesterns placering vara sådan att serveringspersonal inte ständigt behöver passera nära denna.

För att komma till rätta med problemet, herr Börjesson, behövs inte i första hand ökade möjligheter för hälsovårdsnämnderna, utan man bör sträva efter att ge ökad information om skadeverkningarna. Det har arbetarskyddsstyrelsen gjort genom dessa anvisningar.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag är medveten om att en ökad information är både nyttig och värdefull. Men tyvärr når informationen många gånger inte fram. Dessa ungdomar är kanske inte mottagliga för informationens budskap, och det måste väl herr socialministern då ta fasta på. Det är då samhällets skyldighet att på något sätt gripa in. Min fråga kvarstår: Har myndigheterna möjlighet att ingripa om ljudnivån på ett diskotek är oacceptabel, helt enkelt skadlig, om det inte finns några grannar till diskoteket som upplever det som en sanitär olägenhet och om det inte finns någon anställd personal? Jag vore tacksam att få ett svar på den frågan.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Såvitt jag vet har hälsovårdsnämnden den möjligheten. Finns det klara belägg för att sanitära olägenheter föreligger, har nämnden självfallet möjlighet att ta upp frågan för direkta åtgärder.

Torsdagen den
12 april 1973

*Ang. principerna
för indragning av
poststationer*

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag är tacksam för denna komplettering. Jag har nämligen kommit i kontakt med hälsovårdsmyndigheter som sagt att de inte har några möjligheter att ingripa, därför att det icke finns några grannar eller någon anställd personal som upplever bullret som en sanitär olägenhet. Jag är mycket tacksam för socialministerns svar, som jag skall vidarebefordra.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Hälsovårdsnämnderna är säkerligen medvetna om både sina möjligheter och sina rättigheter här. Jag har pekat på att när sanitära olägenheter föreligger för grannar, som utsätts för störande ljud, har de självfallet möjlighet att ta upp sådana frågor för direkta åtgärder, såsom jag redan har sagt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Ang. principerna för indragning av poststationer

Herr kommunikationsministern NORLING erhöll ordet för att besvara herr *Erikssons* i Arvika (fp) i kammarens protokoll för den 21 mars intagna fråga, nr 150, och anförde:

Herr talman! Herr Eriksson i Arvika har frågat mig om jag anser att de regionalpolitiska principer, som uttalats i riksdagen under hösten 1972 och som kommit till uttryck i Kungl. Maj:ts cirkulär den 13 februari 1973, har iakttagits vid därefter beslutade indragningar av poststationer, t. ex. beträffande Fagerås och Sillerud i Värmland.

Jag har tidigare här i kammaren vid olika tillfällen redogjort för den postala servicen på landsbygden och hur denna successivt förbättrats, framför allt genom utökning av systemet med bilåkande lantbrevbärare. I samband med att lantbrevbäringen byggts ut har mindre poststationer kunnat dras in utan några serviceförsämringar för allmänheten. Tvärtom har ett stort antal människor, som tidigare inte haft postutdelning eller en sämre sådan, fått tillgång till lantbrevbärare, som i princip fungerar som rullande postanstalter.

Lantbrevbärarna ombesörjer sedan ett par år i vissa kommuner, framför allt i Värmland, viss social service utöver den normala postservicen. Det kan gälla utsändning av livsmedel och apoteksvaror, förmedling av boklån, hembesök och hjälp åt äldre med enklare uppdrag m. m. Jag anser att denna verksamhet — som för närvarande sker på prov — kan vara ett sätt att genom utnyttjandet av postverkets och lantbrevbärarnas breda kontaktyta bryta isoleringen för människor i glesbygd och ge dem en viss social grundservice.

Frågan om postverkets landsbygdsservice har behandlats av riksdagen så sent som för två veckor sedan, då man avslög en motion med begäran om en översyn av postverkets rationaliseringsverksamhet, syftande till en sådan inriktning av den fortlöpande rationaliseringen att mindre postanstalter i största möjliga utsträckning skulle kunna bibehållas på mindre

Torsdagen den
12 april 1973*Ang. principerna
för indragning av
poststationer*

orter och i glesbygd. Bl. a. med hänsyn till den successiva utvecklingen och motoriseringen av lantbrevbäringen avstyrktes motionen av ett enhälligt trafikutskott.

Det system som postverket sedan länge tillämpat för landsbygdens postservice och där man genom att lantbrevbäringen får en allt större utbredning kan kombinera den med viss social service — bygger enligt min mening på principer som ligger väl i linje med riksdagens uttalanden i anledning av höstens regionalpolitiska proposition.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för ett fylligt svar, men jag vill redan nu säga att jag inte är lika tacksam för innehållet i svaret.

Jag delar kommunikationsministerns uppfattning att försöksverksamheten med social service är alldeles utomordentlig, och den hoppas jag att vi skall kunna fortsätta med. Men själva kärnfrågan är huruvida det beslut följs som vi fattade i höstas och som utmynnade i det cirkulär som jag har påtalat och som även kommunikationsministern har berört här, vari det klart sades ifrån att man uppmanade myndigheterna "att verka för att de allmänna regionalpolitiska mål nås som riksdagen uttalat sig för". Frågan är om de här indragningarna verkligen ligger i linje med den uppmaningen. Jag ifrågasätter det mycket starkt, måste jag säga.

När nu statsrådet hänvisar till trafikutskottets behandling av motionen av herr Johnsson i Blentarp m. fl. vill jag säga att den motionen visserligen avlogs, men samtidigt uttalade ett enigt trafikutskott att man förutsatte att behoven av poststationer även i glesbygderna skulle beaktas.

Kommunstyrelsen i Kil, som är en av de berörda orterna - med Fagerås inom sin kommun — tolkar bilden ganska bra, tycker jag, när den säger att det väl ändå är en ödets ironi att samma dag som den nya giv från regeringen för olika slag av glesbygdssöd basunerades ut i massmedia hade arbetsutskottet i Kils kommunstyrelse ärendet uppe till behandling och såg det orimliga i att man så helt sidesteppat ett fullmäktigebeslut och bara meddelat beslutet om indragning. Vid samma sammanträde beslutade man att anta en byggnadsplan för byggande av 30-40 villor i ett samhälle, och så kom då postdirektionens i Västra distriktet beslut om att indra dessa poststationer — mot en enig folkmening och mot eniga kommunala myndigheter, som starkt har protesterat. Jag ifrågasätter om detta verkligen är att följa de intentioner som vi var överens om i höstas.

Det är möjligt att det är speciellt bekymmersamt i den del av landet som jag kommer från. Redan under första halvåret skall man dra in ungefär 5 procent av de poststationer som vi har i landet. Man har redan dragit in 14, och av dem ligger 11 i det västra distriktet — ett av de sju distrikten. Vi är alltså tydligen speciellt hårt drabbade.

Jag tycker att statsrådets svar är farligt — det ger liksom råg i ryggen åt direktionen att handla fritt på det här fältet, och detta gör mig orolig.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Det avgörande för behandlingen av ett sådant här ärende

Torsdagen den
12 april 1973

*Ang. principerna
för indragning av
poststationer*

är om servicen för människorna försämras eller förbättras. Jag bygger mitt svar på att indragning av en poststation normalt inte innebär en serviceförsämring. Tvärtom blir det en serviceförbättring genom att man får hela den postala servicen in i bostaden, om man inte bor alltför långt från de allmänna farvägarna.

Jag har visserligen inte så lång erfarenhet beträffande denna verksamhet i departementet, men den sträcker sig dock över i det närmaste fyra år. Om vi hade tid skulle jag kunna ta fram en rad exempel som visar att införandet av lantbrevbäring i en bygd först har mött kraftiga protester – naturliga, tycker jag, eftersom människorna upplever indragningen av den fasta postanstalten som en radikal försämring av den offentliga servicen för just deras bygd eller by. I det helt övervägande antalet fall, om också inte i alla, möter jag – antingen det är jag som frågar dem eller det är de själva som tar upp frågan – en helt annan attityd till den förändring som genomfördes ett eller halvtannat år tidigare. Då har man nämligen upptäckt fördelarna med lantbrevbäringen.

Begreppet lantbrevbärare har ju sedan gammalt något av både romantik och enkelhet över sig. Den gamle lantbrevbäraren var den som kom med tidningen och privatbrevet. Dagens lantbrevbärare kommer oftast i bil. Han har möjlighet att sköta insättningar och uttag på postsparbank, han har möjlighet att utföra över huvud taget alla postala tjänster som en postanstalt utför, bortsett från att han inte kan dra med sig alla paket.

Jag kan inte gå i god för att vi i det fall som herr Eriksson i Arvika har tagit upp kommer att få precis den här reaktionen efter något år, men jag är inte helt säker på att jag inte får rätt även när det gäller herr Erikssons exempel.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! Kommunikationsministern och jag är överens om att det i många fall har blivit en förbättrad service. Jag antydde också inledningsvis att kombinationen av lantbrevbäring och social service är bra på många ställen.

Vi är även ense om att det avgörande för ställningstagandet skall vara just om servicen blir bättre eller sämre. Men när en enig befolkning, en enig kundkrets, tillsammans med kommunala myndigheter i ett samhälle – vi kan ta Fagerås som exempel – som är på väg att expandera, säger att "Det här accepterar vi inte", tycker jag det är underligt att postdirektionen handlar så som den gör.

Det är ju en litet förändrad tid nu. Vi strävar efter att så många som möjligt skall komma ut i sysselsättning. Folk är hemifrån i större utsträckning än tidigare. Det gör att det kanske fanns större fog för systemet med lantbrevbärare för några år sedan än nu.

Jag sade förut att detta inte enbart gäller västra distriktet, även om tyngdpunkten ligger där. Jag läste just i tidningen i dag att kommunikationsministern har en uppvaktning av sina egna partibröder från Österfärnebo i södra Gästrikland som har precis samma problem.

Jag tror att det var väldigt klokt av kommunikationsministern att lämna en ventil öppen för om reaktionen kommer att bli allmän i de här

områdena. Jag bjuder gärna hem herr Norling till Värmland, och vi kan gå runt i de här bygderna om ett halvår. Jag är rätt övertygad om att fullföljer direktionen sina intentioner, kommer vi att möta protester även då.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Får jag föreslå som en personlig önskan att vi dröjer ett år, herr Eriksson. Det kanske behövs ett år för att erfarenheterna skall kunna bedömas. Då kommer jag.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! Herr kommunikationsministern är välkommen när det passar.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. hastighetsbegränsningar på inlandsbanan

Herr kommunikationsministern NORLING erhöll ordet för att besvara herr Wikners (s) i kammarens protokoll för den 27 mars intagna fråga, nr 155, och anförde:

Herr talman! Herr Wikner har frågat mig om jag vill redogöra för principerna för hastighetsbegränsningar på inlandsbanan.

Inga särskilda principer gäller för hastighetsbegränsningar på inlandsbanan i förhållande till järnvägsnätet i övrigt. Begränsningarna beror främst på sådana faktorer som geotekniska förhållanden, kurvradiernas storlek, lutnings- och signalförhållanden, banans bärighet m. m.

Jag utgår från att herr Wikner har ställt frågan med anledning av de hastighetsbegränsningar på inlandsbanan som beslutats gälla fr. o. m. tidtabellsskiftet den 18 juni i år. Högsta tillåtna hastigheten för motorvagnar kommer då att sänkas från 90 till 85 km/tim på sträckorna Hoting - Östersund och Brunflo - Orsa samt från 90 till 70 km/tim på sträckan Orsa - Mora.

Några olägenheter av ifrågavarande hastighetssänkningar uppkommer knappast. Tidsförlusten i gångtid beräknas variera mellan en halv och en och en halv minut för nyss nämnda sträckor.

I anslutning härtill kan konstateras att efter tidtabellsskiftet nio tåg av berörda aderton har oförändrad tidtabellstid, tre tåg en förlängning med 2-4 minuter och sex tåg förkortad tidtabellstid, varav tre med 1-5 minuter och tre med 10-24 minuter.

Vad speciellt gäller sträckan Orsa - Mora har hastigheten sänkts på grund av slitna räler. Rålsbyte planeras hösten 1974 och fr. o. m. sommartidtabellen 1975 beräknas motorvagnarnas hastighet åter kunna höjas på den sträckan.

Herr WIKNER (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret på min fråga.

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

Ang. hastighets-
begränsningar på
inlandsbanan

Torsdagen den
12 april 1973

*Om förbättring av
hamnmöjligheterna
på Gotland*

Frågan är, som kommunikationsministern förmodade, föranledd av att det har varslats om hastighetsbegränsning från 90 km/tim till 85 km/tim efter vissa sträckor på inlandsbanan fr. o. m. den 18 juni i år. Enligt de uppgifter vi fått skulle detta bero på att järnvägsspåret och rälsbussen inte skulle tåla högre hastighet än 85 km/tim. Det förhåller sig så att det finns skyltar uppsatta i kurvorna som begränsar hastigheten till 85 km/tim. I övrigt är hastigheten 90 km och dessa skyltar måste nu bytas ut. Det har sagts mig, att man för att slippa sätta upp nya skyltar i stället sänker hastigheten utefter de här sträckorna till 85 km.

Den hastighetsbegränsning som föreslås berör en avsevärd sträcka. Jag ifrågasätter om de uppgifter rörande en tidsförlust på en halv till en och en halv minut som kommunikationsministern gav är riktiga. Jag tror att det rör sig om en större tidsskillnad. De som bor inom dessa områden anser att denna hastighetsbegränsning – trots att den är liten -- medför en serviceförsämring, något som jag kan hålla med om. Jag anser inte heller att den är motiverad.

Jag har själv för några dagar sedan åkt halva den del av banan som berörs av hastighetsbegränsningen. Jag fick då upplysningar om att det inte mötte något hinder att hålla 90 km hastighet på de delar av banan som nu inte har hastighetsbegränsning på grund av kurvor m. m. För att ge de människor som bor i dessa glesbygder goda kommunikationer borde man i stället höja hastigheten, men nu gör man tvärtom.

Det positiva i svaret är naturligtvis, att man planerar att hösten 1974 företa rälsbyte emellan Orsa och Mora. Fr. o. m. sommaren 1975 beräknas motorvagnarnas hastighet åter kunna höjas på sträckan.

Jag vill ställa en följdfråga till herr kommunikationsministern: Hastighetsbegränsningen är väl inte föranledd av att man tänker lägga ner persontrafiken på inlandsbanan? Det är angeläget att få den frågan besvarad.

Herr kommunikationsministern NORLING: . . .
Herr talman! På den sista frågan är svaret nej.

Herr WIKNER (s):
Herr talman! Det är tacknömligt att jag fick detta svar och jag är glad över det!

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Om förbättring av hamnmöjligheterna på Gotland

Herr kommunikationsministern NORLING erhöll ordet för att besvara herr *Ekinges* (fp) i kammararens protokoll för den 28 mars intagna fråga, nr 157, och anförde:

Herr talman! Herr Ekinge har frågat mig om vilka åtgärder jag avser vidtaga för att förbättra hamnmöjligheterna på Gotland.

Hamnfrågorna tillhör det kommunala ansvarsområdet. Samtidigt gäller att kommunerna har möjlighet att under vissa förutsättningar få arbetsmarknadsverkets medverkan vid utförande av hamnarbeten.

Torsdagen den
12 april 1973*Om bibehållande
av samma post-
adresser vid
organisationsänd-
ringar inom
postverket*

Herr EKINGE (fp):

Herr talman! Det var en ganska lång debatt i går även om Gotland. Det kan därför verka egendomligt att vi måste ta upp den nu igen. Vi skall dock inte upprepa gårdagens debatt. Samtidigt som jag tackar för svaret, vill jag förklara att jag från den synpunkten kan förstå att svaret blev något torftigt.

I går framhöll kommunikationsministern: "Jag tror mig kunna säga utan att gå in i detalj att Gotland varit och är föremål för mycket intensivt studium och arbete från statens sida, och allt som kan göras från tid till annan för att underlätta för dem som bor på Gotland görs också."

Mot denna bakgrund, herr talman, ter det sig egendomligt att det företag som har koncession på båttrafiken befar denna del av Östersjön på ett sådant sätt att man i bästa fall först när man kommer en bit utanför kusten vid Landsort kan få besked om var på ön fartyget skall lägga till. Att hamnsituationen är så besvärlig att man inte vet om man kanske hamnar i Slite eller i Kappelshamn kan inte vara tillfredsställande, framför allt inte från samhällets synpunkt och därmed inte heller från kommunikationsministerns synpunkt.

Kommunikationsministern förklarar enligt svaret att han ingenting kommer att göra. Vi har fått det beskedet. De vackra orden från i går räckte alltså inte längre än till i dag. Nu är det kommunen som får lösa detta problem. Att det saknas något större engagemang från kommunikationsministern att medverka till att få fram erforderligt kapital och vidta behövliga åtgärder, framför allt inför den stundande turistsäsongen, kan jag bara beklaga.

Man kanske ännu inte har insett hur besvärlig situationen är för de många gotlänningarna. Öns unika förhållanden har tydligen inte satt sådana spår att vi ens är beredda att konstatera att åtgärder måste vidtas. En insats på ett par miljoner kronor skulle behövas, och det var dem jag naturligtvis hade hoppats att kommunikationsministern skulle ställa sig positiv till och, i varje fall mot bakgrund av vad som sades i går, förklara sig beredd att på något sätt försöka åstadkomma en förbättring, i första hand av Kappelshamn. De pengarna har vi alltså inte fått.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Om bibehållande av samma postadresser vid organisationsändringar inom postverket

Herr kommunikationsministern NORLING erhöll ordet för att besvara herr *Svanströms* (c) i kammarens protokoll för den 29 mars intagna fråga, nr 160, och anförde:

Herr talman! Herr Svanström har frågat mig vilka möjligheter postverket har att i samband med av rationaliseringssträvanden betingade namnändringar och andra omläggningar vid postanstalter tillmötesgå allmänhetens önskemål om bibehållen postadress.

Jag har tidigare redogjort för den postala servicen på landsbygden och hur denna successivt förbättrats, framför allt genom utökning av

Torsdagen den
12 april 1973

*Om bibehållande
av samma post-
adresser vid
organisationsänd-
ringar inom
postverket*

systemet med bilåkande lantbrevbärare. Serviceförbättringarna för kunderna har i regel kunnat kombineras med en minskning av postverkets kostnader.

För att uppnå denna kombination av god service och låga kostnader krävs ett effektivt utnyttjande av lantbrevbärarna. Utökningen av lantbrevbäringen medför ibland att mindre poststationer blir överflödiga. I andra fall har kanske den berörda orten så stort hushållsunderlag att postverket bedömer att en postanstalt bör finnas kvar. Denna omorganiseras då till en filial till den större postanstalt varifrån brevbäringen utgår.

Eftersom postadressen markerar den ort varifrån posten delas ut innebär förändringen av brevbäringen att de berörda hushållen får en annan sorteringshänvisning, dvs. en ny postadress.

Min mening är att postverket skall iaktta försiktighet vid ändring av de nuvarande ortnamnen som postadresser. Den något minskade effektivitet detta kan innebära för postverkets del får uppvägas av de fördelar som människorna har av att få behålla namn, som anknyter till deras bygd.

Herr SVANSTRÖM (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret. Jag har ingen avvikande mening i förhållande till statsrådet när det gäller de fördelar som lantbrevbäring i lyckligaste fall och faktiskt i de allra flesta sammanhang innebär. Jag har själv mångårig erfarenhet av denna verksamhet och tillhör dem som har förstått att utnyttja den maximalt. Vid ett sådant förhållande är lantbrevbäringen en mycket förnämlig service.

Det är emellertid tråkigt att den ökade lantbrevbäringen i ganska många fall medför att hävdvunna adresser försvinner. Bl. a. vid diskussioner här i riksdagen har ju de gamla ortnamnen betraktats som kulturhistoriskt värdefulla, och de är kära för dem som har använt dessa namn i många år.

Liksom när det gäller många andra spörsmål i riksdagen ligger det ett konkret fall bakom min fråga, nämligen just en förändring av det slag som statsrådet nämnde, att en postanstalt omorganiseras till att bli filial till en annan. Filialen ligger emellertid i en tätort, och när posten där fick en ny lokal och allmänheten samtidigt fann att det blev en ändrad adress som människorna inte kände någon samhörighet med, så är det klart att man blev upprörd. Det har gjorts en namnsamling med 700 namn där det krävs en förändring, och även andra aktiviteter har bedrivits.

Jag vill gärna ta fasta på statsrådets ord här om att postverket skall iaktta försiktighet vid ändring av de nuvarande namnen som postadresser och vill fråga om detta statsrådets uttalande ger mig anledning hoppas på en sådan hantering av problemet att i det fall när två postanstalter betjänar en allmänhet den gamla utdelningsadressen kan bibehållas för dem som själva hämtar sin post.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Jag vill gärna ha sagt att sista stycket i mitt svar ger det besked som herr Svanström nu efterlyser på nytt. Postverket får iaktta stor försiktighet när det gäller sådana här förändringar i framtiden. Jag

tror att med den konkreta utformningen av mitt svar bör även herr Svanström kunna känna en viss förtröstan inför kommande beslut.

Herr SVANSTRÖM (c):

Herr talman! I så fall ber jag att få tacka för det positiva svar som jag anser att herr statsrådets senaste anförande innehöll.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att besvarandet av återstående på dagens föredragningslista upptagna enkla frågor skulle uppskjutas till morgondagens sammanträde.

§ 11 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts propositioner

- nr 22 till civilutskottet,
- nr 78 till utbildningsutskottet,
- nr 89 till justitieutskottet,
- nr 94 till skatteutskottet,
- nr 104 till justitieutskottet,
- nr 105 och 106 till skatteutskottet,
- nr 107 till jordbruksutskottet,
- nr 108 till inrikesutskottet,
- nr 109 till skatteutskottet,
- nr 110 till finansutskottet,
- nr 111 till jordbruksutskottet,
- nr 112 till näringsutskottet,
- nr 113 till jordbruksutskottet,
- nr 116 till inrikesutskottet samt
- nr 117–120 till skatteutskottet.

§ 12 Föredrogs och hänvisades motionerna nr 1841 och 1842 till konstitutionsutskottet.

§ 13 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 76 och 77.

§ 14 **Ändringar i tryckfrihetsförordningen m. m.**

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 19 med anledning av propositionen 1973:33 med förslag till ändringar i tryckfrihetsförordningen m. m., jämte motioner.

I propositionen 1973:33 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden för den 16 februari 1973,

- dels för prövning i grundlagsenlig ordning förelagt riksdagen förslag till
- 1. ändringar i tryckfrihetsförordningen,

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

- dels föreslagit riksdagen att anta förslag till
2. datalag,
 3. lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar,

- dels föreslagit riksdagen att
4. godkänna att en central förvaltningsmyndighet med de uppgifter på datateknikens område som departementschefen angett i propositionen inrättades den 1 juli 1974,
 5. bemyndiga Kungl. Maj:t att vid myndigheten inrätta en ordinarie tjänst för ordförande och chef för myndigheten med beteckningen r,
 6. till Datainspektionen för budgetåret 1973/74 under andra huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 000 000 kronor.

Beräffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:
"I propositionen föreslås dels ändringar i tryckfrihetsförordningen (TF), dels en datalag. Förslagen bygger på det betänkande som förra året lades fram av offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén (OSK).

Förslaget till ändringar i TF syftar till att undanröja den oklarhet som hittills har rått i frågan hur offentlighetsprincipen, dvs. allmänhetens rätt att få tillgång till det material som finns hos myndigheterna, skall tillämpas på ADB-upptagningar och andra upptagningar av teknisk natur, t. ex. mikrofilm och fonogram. Förslaget innebär att samma regler som f. n. gäller om handlingar så långt möjligt skall tillämpas också på tekniska upptagningar. Vissa särskilda regler föreslås dock när det gäller på vilket sätt myndigheterna skall tillhandahålla sådana upptagningar som är offentliga. Upptagningarna skall alltid tillhandahållas i läsbar resp. avlysningsbar form, vilket i fråga om ADB-upptagning innebär att upptagningen måste antingen visas på bildskärm eller tillhandahållas i utskrift så att den kan läsas. Detta slag av tillhandahållande skall i princip alltid ske utan avgift för den enskilde. Den enskilde skall vidare ha rätt att mot avgift erhålla en särskild utskrift av teknisk upptagning. Myndigheterna skall däremot, såvitt gäller ADB-upptagningar, inte vara skyldiga att lämna ut kopia av själva datamediet, t. ex. magnetbandet.

Förslaget till datalag syftar till att skydda den enskilde mot sådant otillbörligt intrång i den personliga integriteten som kan bli följden av den alltmer utbredda dataregistreringen av personuppgifter. Förslaget innebär att dataregister som innehåller personuppgifter i princip inte får inrättas eller föras utan tillstånd av en särskild myndighet, kallad datainspektionen. Vissa speciella regler föreslås dock i fråga om register som inrättas genom beslut av Kungl. Maj:t eller riksdagen. I samband med att datainspektionen beviljar tillstånd till ett personregister skall den också meddela alla de föreskrifter som behövs för att förebygga otillbörligt integritetsintrång. Datainspektionen skall vidare utöva tillsyn över registren och kunna ingripa i efterhand med nya eller ändrade föreskrifter. I sista hand skall inspektionen kunna återkalla meddelat tillstånd. För att ytterligare tillgodose den enskildes intressen föreslås bl. a. att han skall ha rätt att på begäran få upplysning om de uppgifter som finns om honom i ett visst dataregister. Sådan upplysning skall

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

kunna erhållas en gång om året och skall i princip ske utan kostnad för den enskilde.

Förslaget till datalag innehåller också vissa bestämmelser om straff och skadestånd. Den som ansvarar för ett personregister skall vara skyldig att ersätta sådan skada som uppkommer genom att registret innehåller oriktig uppgift. Skadestånd utgår även om skadan inte har uppkommit genom vållande hos den som ansvarar för personregistret.

Datainspektionen föreslås bli inrättad den 1 juli 1973. Under sitt första verksamhetsår skall den emellertid ha endast begränsade arbetsuppgifter. Sålunda föreslås att tillståndssystemet för personregister inte skall börja gälla förrän den 1 juli 1974. Särskilda övergångsbestämmelser föreslås beträffande sådana register som har tagits i drift före denna tidpunkt. I princip skall emellertid även befintliga register underkastas datainspektionens tillståndsprövning.

Inrättandet av datainspektionen föranleder vissa ändringar i sekretesslagen.”

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

1973:240 av fru Anér m. fl. (fp),

1973:1636 av fru Anér (fp) och herr Molin (fp) vari hemställts 1. att riksdagen skulle anta förslaget till ändring i TF med den ändringen, att ur 2 kap. 8 § i Kungl. Maj:ts förslag skulle borttas meningen ”myndighet vare ej skyldig att utlämna upptagning för automatisk databehandling på annat sätt än genom tillhandahållande av utskrift av upptagningen”, 2. att riksdagen skulle ge Kungl. Maj:t till känna vad i motionen anförts om dubbelkodsystem för personnummer,

1973:1637 av herr Boo m. fl. (c) vari hemställts att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition 1973:33 beslutade att ge Kungl. Maj:t till känna vad i motionen anförts,

1973:1638 av herr Helén m. fl. (fp) vari hemställts 1. att riksdagen med ändring av 2 § i förslaget till datalag beslutade att inrättandet av statliga dataregister i strid med datainspektionens uppfattning endast kunde ske genom beslut av riksdagen, 2. att riksdagen med ändring av 7 § i förslaget till datalag beslutade att datainspektionen skulle meddela föreskrift beträffande personregister, såvida inte riksdagen hade meddelat föreskrift i samma hänseende, 3. att riksdagen med ändring av 18 § i förslaget till datalag beslutade att avvikelser från av datainspektionen meddelade föreskrifter beträffande statliga dataregister endast fick ske efter beslut av riksdagen, 4. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag om inrättande av en dataombudsman med uppgift att övervaka efterlevnaden av den kommande datalagstiftningen och därvid besvärsvägen tillvarata den enskildes rätt till integritet,

1973:1639 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställts

1. att riksdagen uttalade att datainspektionen gjordes till ett riksdagens organ,

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

2. att i förslaget till datalag 4 § tredje stycket skulle erhålla av motionärerna angiven lydelse, innebärande förbud mot personregister som innehöll uppgift om någons politiska eller religiösa uppfattning, med undantag för personregister som sammanslutning avsåg att föra beträffande sina egna medlemmar eller register för vetenskapligt bruk,

3. att i förslaget till datalag 10 § skulle erhålla av motionärerna angiven lydelse, innebärande ovillkorlig rätt för enskilda att kontrollera vad som stod om dem i personregister samt skyldighet för registeransvarig att alltid underrätta registrerad om att uppgifter om honom införts i det personregister den registeransvarige svarade för,

4. att i förslaget till ändringar i tryckfrihetsförordningens 8 § fjärde stycket skulle erhålla av motionärerna angiven lydelse, innebärande att myndighet ej hade rätt att utlämna upptagning för automatisk databehandling,

1973:1640 av herr Olof Johansson i Stockholm (c) vari hemställdes att riksdagen vid behandlingen av förslaget till datalag beslutade införa tillståndskrav också vid sammankoppling av personregister i enlighet med vad som anförts i motionen samt

1973:1641 av fru Kristensson m. fl. (m) vari hemställdes att riksdagen skulle besluta att bestämmelserna om att personregister icke fick inrättas eller föras utan tillstånd av datainspektionen även skulle gälla personregister vars inrättande beslutades av Konungen eller riksdagen.

Motionen 1973:240 hade väckts under den allmänna motionstiden. Övriga motioner hade väckts med anledning av propositionen.

Utskottet hemställde
att riksdagen

1. med anledning av propositionen 1973:33 i motsvarande del och med avslag på motionerna 1973:1636 och 1973:1639, båda såvitt nu var i fråga, såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling skulle anta det av utskottet framlagda förslaget till ändringar i tryckfrihetsförordningen,

2. med bifall till propositionen 1973:33 i dessa delar och avslag på motionerna 1973:1638, såvitt nu var i fråga, och 1973:1641 skulle anta 2, 7 och 18 §§ i förslaget till datalag,

3. med bifall till propositionen 1973:33 i dessa delar och avslag på motionen 1973:1639, såvitt nu var i fråga, skulle anta 4 och 10 §§ i förslaget till datalag,

4. med bifall till propositionen 1973:33 i dessa delar skulle anta förslaget till datalag i övrigt,

5. med bifall till propositionen 1973:33 i denna del skulle anta förslaget till lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar,

6. förklarade motionerna 1973:1636, i vad den inte behandlats i det föregående, 1973:1637 och 1973:1640 besvarade med vad utskottet anförde.

7. skulle avslå motionen 1973:240,

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

8. skulle avslå motionen 1973:1638 i vad den inte behandlats i det föregående,

9. med bifall till propositionen 1973:33 i denna del och avslag på motionen 1973:1639 i vad den inte behandlats i det föregående godkände att en central förvaltningsmyndighet med de uppgifter på datateknikens område som angetts i propositionen inrättades den 1 juli 1973,

10. bemyndigade Kungl. Maj:t att vid myndigheten inrätta en ordinarie tjänst för ordförande och chef för myndigheten med beteckningen r,

11. till Datainspektionen för budgetåret 1973/74 under andra huvudtiteln anvisade ett förslagsanslag av 2 000 000 kronor.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar Larsson i Luttra (c), Nelander (fp), Boo (c), Pettersson i Örebro (c), Werner i Malmö (m), Molin (fp) och Wijkman (m) vilka ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av propositionen 1973:33 i motsvarande delar och motionen 1973:1641 och med bifall till motionen 1973:1638, såvitt nu var i fråga, för sin del skulle anta 2, 7 och 18 §§ i förslaget till datalag med av reservanterna föreslagen lydelse,

2. av herrar Nelander (fp), Molin (fp), Werner i Malmö (m) och Wijkman (m) vilka ansett att utskottet under 8 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1638, såvitt nu var i fråga, hos Kungl. Maj:t begärde förslag om inrättande av en dataombudsman med uppgift att övervaka efterlevnaden av den kommande datalagstiftningen och därvid besvärsvägen tillvarata den enskildes rätt till integritet.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herrar Nelander (fp) och Molin (fp).

Herr BOO (c):

Herr talman! Tekniken och den tekniska utvecklingen skall alltid underordnas människan. Denna självklara princip kan det vara skäl att ständigt hålla levande. Den tekniska utvecklingen är enorm på skilda områden, och detta gör att det ibland kan bli svårt för politikerna att klara matchningen mot den framstående tekniska expertisen, som självklart har en inneboende strävan att gå vidare även på områden där det inte finns någon erfarenhet att kolla resultaten mot.

Ett område där utvecklingen varit mycket snabb under senaste år är dataområdet. De flesta människor har upplevt denna utveckling som något fascinerande och enormt. Det har bl. a. gällt de dataprogrammerade månfärderna, för att ta ett påtagbart exempel. Men nu har denna beundran från de många människorna blandats med en betydande oro. Orsaken härtill är den ökade tillkomsten av dataregister innehållande personuppgifter av skilda slag. Därmed har också risken för kränkning av den personliga integriteten starkt ökat med allt vad detta innebär av otrygghet för de enskilda människorna.

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

Det är därför en angelägen åtgärd att genom lagstiftningsåtgärder garantera skyddet för den personliga integriteten på det här området. Från centern har vi starkt understrukt detta i olika sammanhang, inte minst här i riksdagen. Särskilt vill jag nämna vårt ställningstagande i anslutning till framställningen i föregående års statsverksproposition om anslag för utveckling och införande av centralt personregister, CPR. Vi hävdade då med kraft att vi inte kunde vara med på detta, alldenstund frågan om lagstiftning på dataområdet inte hade prövats av riksdagen.

Vi hälsar därför med tillfredsställelse att förslag nu kommit om ändringar i tryckfrihetsförordningen och om en ny datalag. Vi har också i det mesta kunnat ansluta oss till innehållet i propositionen 33. På vissa punkter har vi ansett det nödvändigt med ett förtydligande, vilket vi även framfört i motionerna 1637 och 1640.

Innan jag går in på några kommentarer till dessa frågor vill jag bara helt kort konstatera att informationsbehandling med hjälp av ADB är en värdefull tillgång för inte minst den industriella utvecklingen. Genom ADB kan betydande rationaliseringar göras och planeringen ske med ett bättre underlag än som tidigare varit fallet. Även inom den offentliga och enskilda sektorn i övrigt är tillgången till automatisk databehandling av betydelse för riktigt beslutsfattande och rationalisering.

Härom kan således inga delade meningar råda. Ekonomiska aspekter och bedömningar kommer självklart också in i bilden. Men det blir även fråga om svåra bedömningar, och den enskildes situation nu och i framtidens dataålder kräver det mest grannliga avgörande och de svåraste avvägningarna. Därvid är det i första hand två huvudintressen som skall vägas mot varandra: dels är det offentlighetsprincipen som icke minst skall ge den enskilde möjligheter att hävda sig och sin rätt, dels skyddet för den personliga integriteten så att den enskilde inte lämnas ut på sätt som allvarligt skulle skada honom eller henne.

När det gäller offentlighetsprincipen och avvägningarna därom är det tillfredsställande att föreliggande förslag innefattar samma regler som gäller handlingar i övrigt och att dessa regler nu skall tillämpas också på tekniska upptagningar. Viktigt är att tekniska upptagningar tillhandahållas allmänheten i läsbar form så att på det sättet inte några missförstånd kan komma in vid de olika bedömningarna.

Det är således genom datatekniken som förbättrade möjligheter för den enskildes insyn och kontroll kan komma till, men självklart kan detta också betyda att myndigheterna i sitt agerande får en tillgång som kan vara betydelsefull för dem och föra dem in på de svåra avvägningar jag nyss nämnde om.

Det kan vara så att register, som inte var för sig kan te sig särskilt besvärande för den enskilde, vid samkörning kan ge en mycket ingående och närgående bild av den enskildes förhållanden. Därför måste t. ex. samkörningsmöjligheterna noga kontrolleras så att man inte den vägen kan uppnå resultat som inte var avsedda.

För att förhindra otillbörligt intrång är det nödvändigt att datainspektionen visar stor restriktivitet när det gäller tillstånd till samkörning av register.

Datainspektionen, som intar en central och avgörande roll vid den nya

datalagens tillämpning och som i sina ställningstaganden även har att enligt 6 § pröva tekniska uppgifter, måste förutsättas få möjligheter att följa den tekniska utvecklingen på området. Det är således nödvändigt att man här har klart för sig det självklara och nödvändiga i att datainspektionen får goda möjligheter till sådana bedömningar.

När det gäller direkta lagändringar har vi i reservation 1 föreslagit en ändring beträffande tillståndsgivningen. Paragrafen innehåller föreskrift om att personregister inte får inrättas eller föras utan tillstånd från datainspektionen. Undantagna är register som inrättas av Konungen eller riksdagen. Yttrande skall dock även i det fallet inhämtas av datainspektionen.

Vi finner det för vår del otillbörligt att regeringen kan inrätta ett personregister trots att kanske datainspektionen avstyrkt detsamma. I sådana fall bör det åtminstone bli underställt riksdagen för prövning. I korthet är det alltså detta som reservationen innefattar.

När det gäller reservation 2 om en särskild dataombudsman har vi från centern inte i nuläget kunnat ansluta oss till detta krav. Vi finner det riktigare i ingångsläget att om behov föreligger stärka de redan nu befintliga organen som har att ta till vara den enskildes rätt.

Datalagen är ju ny. Det är således svårt att göra bedömningar om hur den kommer att verka i skilda detaljvseenden. Jag vill här starkt understryka vad också utskottet sagt i sitt betänkande att det här är ett förstlingsverk på ett nytt och komplicerat lagstiftningsområde. Redan detta betyder självklart att det blir svårigheter att få en lag och en tillämpning av den som täcker upp vad man har avsett. Vi måste alltså noggrant pröva utvecklingen på området och tillämpningen av lagen. Sedan får vi återkomma till förändringar om det kan anses nödvändigt.

Det kan ändå sägas att det är viktigt att vi fått denna lag. Jag vill än en gång understryka detta, och jag vill uttala den förhoppningen med anledning av tillkomsten av lagen att de många människorna genom lagen och dess rätta tillämpning skall känna den trygghet och få det skydd som de förväntar.

Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationen 1 och i övrigt till utskottets betänkande.

I detta anförande instämde herr Polstam (c).

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Vi lever i dataåldern, har man sagt, och det är säkert sant. Datatekniken har ju upplevt en fantastisk utveckling under de två senaste decennierna. Denna tekniks enorma möjligheter att snabbt och relativt korrekt förmedla information har ju redan verkat revolutionerande på flera fält, på teknikens eget och på vetenskapens fält över huvud taget ävensom på det administrativa området. Det är sant, som det är sagt, att datatekniken fortfarande är stadd i mycket snabb utveckling. Men kunskapens träd är nu som alltid på gott och ont. Beträffande vissa områden finns det förvisso välmotiverade farhågor för att databehandlade personregister kan göra intrång i den personliga integriteten, i synnerhet om uppgifterna blir lätt identifierbara och

lättillgängliga för obehöriga och om, som det tidigare nämdes, de olika systemen utan bestämda restriktioner får samordnas och samköras. Dataanläggningen kan bli en förfärlig makt över den enskilda människan. I varje fall kan den upplevas så, och det är illa nog.

Vi har nu ungefär 3 000 datasystem på den enskilda sektorn och närmare 400 på den offentliga. Och det är en hittills helt oreglerad verksamhet. Därför är det synnerligen glädjande att regeringen nu har lagt fram förslag om datalag och förändringar i tryckfrihetsförordningen som kan stävja datamissbruk, både medvetna och omedvetna sådana. Lagen har sina uppenbara begränsningar – självklart när det gäller ett så nytt fält – men att låta hela datafältet vara oreglerat längre går bara inte. Jag vill också betyga att det har rätt mycken samstämmighet i utskottet beträffande den här lagens nödvändighet.

Både i propositionen och i motionerna ävensom i utskottsbetänkandet framhålls det ju att lagen får betraktas som ett provisorium. Utvecklingen går snabbt på detta område och det vill till att man följer utvecklingen och ständigt förnyar lagbestämmelserna så att man kan ingripa i de nya lägen som uppstår.

Det är egentligen bara på ett par punkter, herr talman, som meningarna har gått isär. Den första punkten är den, som herr Boo också nämnde, huruvida de personregister som inrättats av statsmakterna, i sista hand regeringen, skall vara underkastade datainspektionens tillståndsgivning. Propositionen och utskottsmajoriteten anser inte att det är nödvändigt.

Vi menar att det är nödvändigt, och det har vi framfört i moderatmotionen 1641. I sanningens namn skall dock sägas att även utskottet menar att datainspektionen skall öva tillsyn och föreslå regeringen lämpliga föreskrifter när man avser att upprätta datapersonregister. Utskottsmajoriteten förbehåller datainspektionen inspektionsrätt osv. och anser att de yttranden som inspektionen kommer att avge till statsmakten skall väga mycket tungt vid bedömningen. "Det enda undantaget", skriver utskottsmajoriteten, "är att inspektionens föreskrifter inte får stå i strid med beslut av regering eller riksdag." Annars blir det precis samma bedömning av statliga som av andra personregister. Skillnaden blir "bara den", framhåller utskottet, "att datainspektionen beträffande de förra inte själv kan fatta beslut".

Detta, herr talman, är kanske inte så "bara". Det "enda undantaget" är kanske inte så betydelselöst som propositionen och utskottsmajoriteten vill låta påskina.

Att datainspektionen inte kan fatta beslut om tillstånd för statliga personregister och att regeringen kan bortse från inspektionens föreskrifter är inte likgiltigt. Det kan upplevas som ganska allvarligt. I den offentliga debatten är det just de statliga registren som har stått i centrum både här hemma och utrikes. Till dessa register har ju slutits människors fruktan och olustkänslor. Man har på känn att man löper risken att bli registrerad – med eller mot sin vilja – på ett närgånget och kanske integritetskränkande sätt. Väl inplacerad i ett sådant registernät med alla de egenheter och avigsidor som man representerar är man lätt ett offer för statsmakternas manipulerande.

Herr talman! Jag vill nu inte måla något statsråd på väggen. Jag menar inte att vi har det läget i vårt land eller att vi rimligen skall få det, men vi vet att det förekommer på andra håll ute i världen, och det är mänskligt om allmänheten vill freda sig också för möjligheten till en sådan utveckling.

Datalagen är avsedd att vara ett skydd, men undantar man just statliga personregister från datainspektionens tillståndsvång, får man räkna med att allmänheten upplever detta som ett allvarligt och omotiverat avsteg från datalagens grundtanke. För det är dock en skillnad mellan att ge tillstånd och att bara avge ett yttrande – skillnaden mellan tillstånd och tillsyn. I praktiken behöver skillnaden som regel kanske inte blir så stor, men man har inga garantier därför. Det är förvånande att inte utskottsmajoriteten inser detta utan hellre följer departementschefen och tar avstånd från offentlighets- och sekretesslagstiftningskommitténs mening. I den kommittén har man ju ingående diskuterat dessa frågor och stannat för den uppfattning som kommit till uttryck i reservationen 1. Det är tvivelsutan betryggande om man beslutar om alla personregisterns likhet inför lagen.

Nu kan man tycka att det är konstitutionellt inkonsekvent att regeringen skulle behöva underordna sig datainspektionens beslut. Men det måste innebära en god garanti för allmänheten att en regering, om den vill handla i strid med inspektionens föreskrifter, måste gå till riksdagen för att få mandat. Nu menar utskottsmajoriteten att riksdagen ju alltid på skilda sätt utövar en kontroll av regeringens agerande, och man hänvisar till fråge- och interpellationsinstitutet liksom till konstitutionsutskottets granskning av regeringens skilda fögderier osv. Men vi som brukar ställa enkla frågor vet att det är ett mycket tvivelaktigt instrument när det gäller att påverka ett statsråd i någon riktning. Och vad konstitutionsutskottets prövning beträffar förekommer den ju en gång om året, så det skulle inte precis bli någon rapp kontroll av personregistren. Vi menar att det är mycket bleka hänvisningar som utskottsmajoriteten här gör.

Den andra punkten där oenighet inom utskottet uppstått gäller frågan om vem som skall handlägga ärenden angående tillsyn och besvär över inspektionens beslut. Här menar utskottet att datainspektionens beslut i sista hand skall kunna överklagas hos Kungl. Maj:t och att JO skall ha tillsynen över datainspektionen precis som över andra statliga ämbetsverk. JK skall föra talan mot inspektionen och tillvarata allmänhetens intressen. Vi finner inte denna ordning till fyllest utan förordar en särskild dataombudsman. Det är i sanningens namn ett folkpartiinitiativ, men vi tycker att det är värt att stödja och därför har vi slutit upp kring det i reservationen 2.

Det rör sig här om så tekniskt krångliga frågor att man inte har någon anledning att belasta de redan hårt arbetstunga JO och JK med detta. JK är ju dessutom Kungl. Maj:ts höge jurist och torde också fördenskull vara mindre lämplig ifall någon vill klaga över något Kungl. Maj:ts register. Vi är av den bestämda uppfattningen att det ur alla synpunkter är bättre att en dataombudsman, som är fristående, utövar tillsynen av hur datainspektionen handlägger integritetsfrågorna. Den slutgiltiga

tillsynen av dessa känsliga integritetsfrågor måste ordnas så att allmänheten upplever största möjliga rättstrygghet.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till reservationerna 1 och 2.

Fru ANÉR (fp):

Herr talman! Den datalag som vi diskuterar i dag är ju i första hand avsedd att skydda medborgarna mot intrång från statens, näringslivet eller andras sida i deras integritet. Detta är ett utomordentligt lovvärt ändamål, som vi alla är ense om. Vad vi däremot kan vara något oense om, är medlen att nå det.

Folkpartiet har ända från början krävt en dataombudsman som ett värn för den enskilde i hans mellanhavanden med dem som manipulerar databankerna. Propositionen, som vi diskuterar i dag, föreslår i stället i likhet med offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén en datainspektion, som bl. a. skall fullgöra en del av de plikter som dataombudsmannen har tänkts att sköta – en del, men inte alla.

De uppgifter som en dataombudsman egentligen borde ha är enligt lagförslaget och utskottet uppdelade på tre olika instanser. Justitiekanslern skall sköta överklagandet, JO skall vara en allmän klagomur och datainspektionen skall övervaka sig själv. Detta måste bli förvirrande för allmänheten och leda till besvärliga överlappningsfrågor hos ämbetsmännen. Låt oss få en dataombudsman i stället, dit den okunnige och ängslige kan vända sig, en som står oberoende av andra statliga instanser och får tid och möjlighet att samla på sig den sakkunskap och den erfarenhet som är oumbärliga för att man skall klara detta svåra och komplicerade område!

Låt oss också få en datainspektion, som inte gör undantag för de viktigaste registren! I likhet med de två tidigare talarna anser vi i folkpartiet att de stora, väsentliga registren, t. ex. folk- och bostadsräkningen, som Kungl. Maj:t organiserar och utfärdar bestämmelser om, skall ligga under datainspektionen precis lika mycket som alla andra register, inte minst med hänsyn till samarbetet mellan de olika registren. En upplysning som har lämnats för ett ändamål till en viss myndighet kan nämligen komma att användas av en annan för ett helt annat ändamål. Detta är en sak som departementschefen är medveten om och nämner, men då skall man också dra slutsatsen av det, nämligen att datainspektionen måste ha rätt att bestämma i lika hög grad över alla register och se till att bestämmelserna om överföringar dem emellan samordnas och hänger ihop.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1 och 2.

Men med den här propositionen som vi skall anta i dag är inte debatten om hur datorerna skall användas – så att de gör nytta och icke skada avslutad i vårt land, den är bara påbörjad. Det är klart att det behövs lagar som hindrar människorna, i stat, näringsliv eller andra organisationer, från att använda datorer till intrång i andras integritet. Det är bra att vi börjar få dem. Men i förhållandet människa dator är integritetshotet inte den enda faran. Jag vill här kort peka på två andra faror som vi måste hålla ögonen öppna för, faror som detta nya tekniska

redskap ingalunda skapar, men skärper. Den första är att maktbalansen tippas över åt det håll där makten redan är störst och att de som har föga makt blir ännu vanmäktigare. Den andra är avpersonaliseringen - att människan förväxlas med sin egen dataskugga.

Ett exempel på hur man i all välvilja spelar den första utvecklingen i händerna är den bestämmelse i den nya lagen som säger att myndigheterna visserligen som förut skall vara skyldiga att lämna ut alla offentliga upplysningar i läsbar form till den som önskar dem och som inte kan förutses använda dem på integritetskränkande sätt, men att de inte skall vara skyldiga att lämna ut dem i datoriserad form, dvs. som magnetband eller motsvarande. Denna bestämmelse har givetvis tillkommit för att skydda medborgarna mot missbruk av selektiv reklam och sådant, som har väckt en del berättigad olust. Men i själva verket har man då kastat ut barnet med badvattnet. Ty det kan tänkas många fall, där det blir ett stort handikapp för den som vill använda sin lagliga rätt att kontrollera vad myndigheterna gör och kanske formulera motförslag, om han - det blir väl vanligen fråga om en organisation - får ut uppgifterna som en stor bunge utskrifter och inte som ett band där uppgifterna kan behandlas tusen gånger snabbare.

Folkpartiets representanter har i dag inte velat reservera sig på den här punkten, därför att det är med dagens teknik utomordentligt svårt att tillgodose både integritetsskyddet och den värdefulla offentlighetsprincipen just i det här fallet. Men detta är en anledning till att tänka noga över hur man skall kunna ändra tekniken. Vi har i motionen 1636 lagt fram det förslag som Teknologföreningen utformat och som går ut på att avkoda personnumren, så att de blir ofarliga, och så att man sedan kan använda alla databand som behövs för samhällseliga ändamål, utan att det finns någon risk för att de givna upplysningarna kan kopplas ihop med identifierade individer. Om och när en teknik av denna art blir genomförd kommer kraven på en total tillämpning av offentlighetsprincipen även på databaserat material att kunna genomföras utan skador för individen. Vi anser detta vara ett ytterst väsentligt mål att arbeta mot.

Utskottet yttrar sig med dubbel tunga om detta Teknologföreningens och vårt förslag: dels håller man med departementschefen om att det blir för krångligt, dels säger man att det hör till de föreskrifter som i övrigt kan bli aktuella i samband med datainspektionens tillståndsprovning. Jag utgår från att datainspektionen verkligen kommer att ta allvarligt på denna fråga, inte minst med hänsyn till att detta blir det enda sättet att förhindra en ständig uppdatering av alla de register över alla svenska medborgare som vid det här laget finns i utlandet på ett flertal håll och tjänar en rad intressen som vi inte har den minsta möjlighet att kontrollera.

Den andra faran som jag nämnde är dataskuggan - alltså att samhällets mer eller mindre legitima behov av att hålla reda på medborgarna, i förening med datateknikens speciella möjligheter och frestelser, leder till att den levande människan förvandlas till en serie kryss i olika rutor, som riskerar att få en högre verklighetsdignitet än hon själv.

Som bekant har redan vid olika tillfällen socialvårdare i Stockholm

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

och. Göteborg, en överläkare i Stockholms län och föräldrar och skolpsykologer från hela landet upphävt protester mot att klienter, patienter och elever i alltför hög grad och på ett alltför schematiskt vis sätts på hålkort eller i databanker. Skolbarnens hälsokort, för att ta ett exempel som är aktuellt just i dagarna, har ju funnits länge, och de har bestått i enkla anteckningar om sådant som skolsköterskan eller läkaren har funnit lämpligt att notera om barnens hälsa och familjemiljö och vad det nu kan ha varit för privata upplysningar. Nu vill man utvidga och rationalisera detta och avge yttrandena i form av streck och siffror och bokstäver i vissa rutor, som är dimensionerade så att de någon gång kan sättas på dator.

Vad är det för fel på den tanken då? Ja, jag vill illustrera det med en enda mening ur de allmänna kommentarer som skolöverstyrelsen har utfärdat angående hälsokortens användning. Där står det: "Den grundläggande principen för hela systemet är den, att hälsokorten skall avteckna en överskådlig helhetsbild över barnets utveckling." Tänk ett ögonblick på vad den meningen innebär. En överskådlig helhetsbild över ett barns utveckling! Tänk ett ögonblick på ett enda konkret barn som ni själva känner och sätt er in i att översätta detta barns utveckling, dess hela utveckling, till några kryss och tecken som är enkla nog för en dator att svälja och reproducera. Och tänk er sedan att ni är mottagare av en sådan helhetsbild, och ur dess olika tecken skall ni plocka fram någonting som ni skall kunna ha glädje av när ni skall hjälpa eller ta hand om ett för övrigt okänt barn! Upplever ni inte hela vidden av faran i att det blir en dataskugga i stället för en människa, som ni kommer att hantera? Och skulle ni inte i stället behöva en anvisning från skolöverstyrelsen, där det sades: Se upp! De här uppgifterna är ytterst bristfälliga, osäkra och otillräckliga. Tro inte på dem. Låt er inte hypnotiseras av dem!

Den sortens varning, som alltid är berättigad när man skall ta fram uppgifter ur en dator men särskilt när det gäller enskilda människor, är det som i vår datamotion nr 240 har kallats för angivande av datakvalitet. Ordet datakvalitet betyder inte alls bara – som utskottet tycks ha förutsatt -- att man vaktar på att inga direkt falska uppgifter kommer in i datorn, och ännu mindre enbart att inga data förvanskas genom maskin- eller programfel under själva hanteringen inne i datorn. Båda dessa faror existerar, men de är inte de största eller de värsta. Nej, det värsta är att s. k. fakta, åtkomna på fullt laglig väg och programmerade på oklanderligt sätt, missbrukas av fullständigt legitima befattningshavare. Och detta sker i all oskuld, därför att befattningshavarna inte har någon möjlighet att bedöma hur de meddelanden som de får förhåller sig till -- jag skall inte säga till verkligheten, ty det är en djup filosofisk fråga vad man egentligen menar med verklighet -- men till en rad andra fakta, andra bedömningar och sållningar, som skulle fått fram helt andra bilder.

Läkaren vet att en diagnos på en sjuk människa kan bli totalt vilseledande, om bara ett enda faktum är bortglömt och utelämnat. Det behövs inga mätfel eller förfalskningar för det. Men detta tycks inte vara lika uppenbart för alla samhällsarbetare eller pedagoger, åtminstone inte för dem som tror sig kunna sätta upp en helhetsbild av ett barns utveckling med så trubbiga instrument som skolöverstyrelsens hälsokort.

Nu skulle väl det inte göra så mycket, om alla som använder dessa kort vore medvetna om deras ofullkomlighet och hur litet de kan användas till. Men kan vi vara säkra på det? Kanske går det i stället så, som en skribent i Handelstidningen uttryckte det häromdagen. Han skrev: "Om vi mer och mer avskaffar betygen, då blir ju hälsokorten med alla deras uppgifter om familjeförhållanden och fritidsvanor det enda skrivna materialet om och kring eleven, och då kanske detta kort får alldeles för stor betydelse vid bedömandet av eleven." Så långt har ju ingen förutsatt att det skall gå. Men vi vet att det skrivna ordet, särskilt när det kommer ur en dator och ser så objektivt och lidelsefritt ut, har en oväntat stor makt att binda människors omdöme och se mycket exaktare ut än vad det är.

Jag har velat ta denna något utförliga illustration, därför att det tydligen har varit litet svårt att förklara vad som menas med datakvalitet. Men detta är vad det är fråga om: kvalitetsangivelser vid olika typer av datauppgifter om individer, en påminnelse om att ingenting blir mera sanning för att det sätts på data, och att var och en som tar emot en dators uppgifter skall vara medveten om detta och få hjälp till att vara medveten om det. I många fall torde varningen för en alltför låg datakvalitet vara nog för att över huvud taget låta bli att sätta vissa typer av uppgifter på data.

Herr talman! Utskottet säger i sitt korta yttrande om motionen 240 och dess krav på datakvalitet följande: "Utskottet förutsätter att de i motionen aktualiserade frågorna om felaktig användning av data uppmärksammas av datainspektionen." Det är en förhoppning som jag livligt delar, och jag hoppas också ha kunnat i någon liten mån visa på hur svårt och stort detta område är och hur väl man behöver vara uppmärksam på det.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag vill först konstatera den mycket stora enighet som råder inom konstitutionsutskottet i detta ärende. Alla godtar i det stora hela regeringens förslag. Vi har också samma grundsyn. Vi menar att det är nödvändigt att genomföra en lagstiftning nu.

Samtidigt är vi medvetna om att det innebär vissa svagheter att bygga en lagstiftning på den begränsade erfarenhet som vi har vunnit. Man kan ställa sig frågan om man skall vänta eller om man skall ta lagstiftningen nu. Väntar man får man ett bättre erfarenhetsunderlag och följaktligen mer perfekt lagstiftning. För min del har jag dock inte tvekat att tillstyrka en lagstiftning därför att behovet av personlig integritet på detta område är så stort att vi inte bör avvakta ytterligare erfarenhet. Emellertid leder detta till att vi måste vara medvetna om att vi relativt snart kan behöva ändra lagstiftningen. Erfarenheten av lagstiftningen kan leda dithän. Framför allt kan förutsättningarna för lagstiftningen förändras.

Vi måste sålunda vara beredda att utifrån nya erfarenheter snabbt ändra lagstiftningen.

I detta lagstiftningsarbete gäller det att ta hänsyn till delvis motstridiga intressen. Framför allt gäller det att väga kraven på personlig integritet

och offentlighet mot varandra. Det är på samma gång nödvändigt att beakta den tekniska utvecklingen och kraven att man på ett förnuftigt och ekonomiskt riktigt sätt använder sig av datatekniken. Som föregående talare hävdade är den till nytta på flera olika områden. Jag skulle, herr talman, något vilja belysa de svårigheter man ställs inför i dessa avvägningar.

Det första exemplet gäller det som fru Anér diskuterat alldeles nyss, nämligen frågan om utlämnande av själva datamediet - som hon påpekade gäller det i allmänhet magnetband. Här har vi å ena sidan den motion som fru Anér och herr Molin har väckt och som kräver en ovillkorlig skyldighet från myndigheternas sida att lämna ut datamediet. Å andra sidan finns det en motion som väckts från vpk-håll och som syftar till ett lika ovillkorligt förbud mot att lämna ut datamediet. Här har regering och utskott försökt gå en medelväg. Myndighet kan lämna ut datamediet, men är inte skyldig att göra det. Det gör det möjligt för myndigheten att pröva frågan i varje särskilt fall utifrån integritetssynpunkten.

Som ett andra exempel kan jag ta frågan om samkörningen. Ser man den frågan endast från datatekniska och dataekonomiska synpunkter bör man sträva efter att skapa bästa möjliga förutsättningar för en så stor samkörning som möjligt. Mot detta står emellertid kravet på skydd av medborgarnas integritet. Det pekar i en annan riktning. Det föder krav på en begränsning av dessa möjligheter. Med nuvarande erfarenhet är det dock inte möjligt att i lagstiftning reglera denna begränsning. I stället får vi lita till de möjligheter datainspektionen har, och det blir säkert en av de allra viktigaste uppgifterna för datainspektionen att åstadkomma denna begränsning i samkörningen.

Jag skulle, som ett tredje exempel, vilja peka på frågan om dataombudsmannen, som har tagits upp av fru Anér och herr Werner i Malmö. Det finns onekligen skäl som talar för att man inrättar en befattning som dataombudsman. Å andra sidan skulle det betyda att man började med att bygga upp en alltför stor apparat innan man har vunnit några egentliga erfarenheter. I stället bör man kunna följa det förslag som nu lagts fram från regeringens sida och som utskottsmajoriteten tillstyrkt.

Justitieombudsmannen får tillsyn över inspektionens verksamhet liksom över varje annan myndighet, däribland de myndigheter som för personregistren. Justitiekanslern får föra talan mot inspektionens beslut, och därtill kommer att datainspektionens beslut kan överklagas. Detta får enligt min mening räcka tills vidare. Skulle erfarenheten visa att det behövs en särskild ombudsman får man pröva frågan på nytt.

Jag tycker det är fel att göra som reservanterna, nämligen föreslå att riksdagen skall skriva till regeringen i frågan redan nu, innan vi vunnit någon som helst erfarenhet på detta område.

Det fjärde exempel jag vill ta upp gäller datainspektionens ställning. Även på denna punkt råder mycket stor enighet inom utskottet. Vi menar alla att datainspektionen skall vara en central myndighet på området. Den skall utöva kontroll över och ha insyn i alla register. Som ett led häri ingår inspektionsrätt av alla register. På ett par undantag när skall den pröva tillståndsgivningen på detta område. Den kan säga nej till

Torsdagen den
12 april 1973*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

inrättande av sådana register, inom både den enskilda sektorn och den offentliga. Den kan med något undantag utfärda föreskrifter för att trygga integriteten. När man inte sådant skydd genom dessa föreskrifter äger inspektionen rätt att återkalla meddelat tillstånd. Om allt detta är utskottet enigt. Vi är också eniga om att datainspektionen inte skall kunna säga nej till beslut av riksdagen om att inrätta dataregister.

Herr Werner i Malmö talade om de statliga registren. Herr Werner har i utskottet varit med om att avstyrka den motion som fru Kristensson burit fram och i vilken det föreslås att datainspektionen skall kunna överpröva även riksdagens beslut om inrättande av dataregister. Man måste här ta även konstitutionella hänsyn. I det förslag till ny grundlag som lagts fram markeras riksdagens ställning som det högsta statsorganet mycket hårt. Det vore fel att ett regeringen underställt organ skulle kunna överpröva riksdagens beslut och realiter lägga in ett veto mot ett riksdagsbeslut. Däremot får detta organ möjlighet att yttra sig, det har alla inspektionsmöjligheter, och det kan utfärda föreskrifter; dock får dessa inte stå i motsättning till eller upphäva de föreskrifter riksdagen själv beslutar om.

Vi har inte blivit eniga om regeringens rätt att inrätta dataregister. Majoriteten anser att regeringen skall ha en sådan rätt. Minoriteten går också med på att regeringen får inrätta dataregister, men man utrustar datainspektionen med en reell vetorätt; säger datamyndigheten nej, kan inte regeringen inrätta ett sådant register. Ur konstitutionell och administrativ synpunkt hamnar man här i en mycket besvärlig situation. Detta har gjort det omöjligt för majoriteten inom utskottet att följa denna linje. Ett regeringen underställt organ skulle kunna säga nej till beslut från regeringens sida! Vilket annat organ har denna myndighet? Saken blir ännu egendomligare när man vet att regeringen är besvärsmyndighet i förhållande till datainspektionen. Ett företag eller en kommun kan besvära sig hos regeringen över datainspektionens beslut, och regeringen kan då handla precis som varje annan besvärsmyndighet. Men denna besvärsmyndighets ställningstagande kan i sin tur påverkas av detta underställda organ, som realiter kan lägga in ett veto. Nog är detta en underlig ordning!

Den blir ännu underligare i den form som herr Werner framställde den. Han undrade vad som skulle hända om justitiekanslern framförde klagomål över regeringens beslut. Jag har aldrig hört talas om att justitiekanslern på det sättet skall överpröva av regeringen fattade beslut. Det är inte heller nödvändigt med en sådan underlig ordning. Det finns möjlighet att trygga den enskildes integritet i minst lika hög grad genom de förslag som har framlagts av regeringen och som har tillstyrkts av utskottet.

Låt mig i några korta punkter belägga detta.

För det första har datainspektionen samma kontrollmöjligheter och insynsmöjligheter som den äger i övrigt. Även för de registrerade blir insynen densamma som för övriga register. Det enda som skiljer är att datainspektionen inte kan förhindra inrättandet och utfärda föreskrifter i strid med regeringens anvisningar.

För det andra får regeringen inte inrätta sådana dataregister utan att

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

ha hört datainspektionen. Denna besitter en betydande sakkunskap, och det är rätt som herr Werner refererade, nämligen att utskottsmajoriteten anser att dess yttranden kommer att väga tungt. Det är svårt att tänka sig att en regering inrättar ett sådant register mot ett avstyrkande från datamyndighetens sida. Den lägger i stället fram en proposition i riksdagen – och riksdagens beslut kan inte överprövas av datainspektionen.

För det tredje utspelas allt detta i offentlighetens ljus. Inga beslut kan tas i lönnedom; man skall höra datainspektionen, dess yttrande är offentligt, man får en offentlig debatt, där meningarna kan bryta sig mot varandra.

För det fjärde kan man utgå från att det normala är att de statliga registren kommer att beslutas av riksdagen. Den som har intresse av det är förvaltningsmyndigheten. För egen del har jag svårt att tänka mig att en regering har något större intresse av att inrätta ett register för egen del. Man får ett förslag från en myndighet, man går vidare med en proposition om detta till riksdagen.

För det femte är väl ändå det riktiga i en parlamentarisk stat att regeringen kontrolleras av riksdagen och inte av en regering underställd myndighet. Riksdagen har kontrollmöjligheter. Den enskilde ledamoten kan framställa interpellationer och frågor, han kan motionera. Konstitutionsutskottet utövar sin granskning, och i sista hand kan tillgripas förslag om misstroendevotum mot regeringens datapolitik. Framför allt är ju riksdagen den anslagsbeviljande institutionen. Dataverksamheten prövas genom att riksdagen behandlar anslagen. Det är inte möjligt för en regering att ha register mot riksdagens vilja.

Man kan alltså utan att hemfalla åt konstitutionella och administrativa konstigheter uppehålla den nödvändiga kontrollen på det här området.

När jag på detta sätt går igenom lagförslaget kommer jag fram till att det i nuvarande situation åstadkommer en riktig avvägning mellan kraven på integritet och offentlighet. Det är inte minst betydelsefullt att förslaget innebär möjlighet att ge den enskilde skydd mot ett kommersiellt utnyttjande av registret, ett kommersiellt utnyttjande som kränker integriteten. På den punkten vill jag gärna instämma med fru Anér.

Ur konstitutionsutskottets synpunkt är det också värt att observera att man här på ett tillfredsställande sätt löst de besvärliga tryckfrihetsproblem som finns på detta område. Den förändring av tryckfrihetsförordningen som föreslås ger en lösning av dessa problem.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan, vilket för tryckfrihetsförordningens del innebär att förslaget antages som vilande.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan menade beträffande dataombudsmannen att det i nuvarande skede inte finns skäl att skapa en ny institution – utbygga verksamheten med en ny institution, som han sade. Men herr Johansson måste väl ändå hålla med om att det kommer att bli så många nya uppgifter och så många komplicerade tekniska spørsmål att JO i annat fall måste bygga ut sin institution. Om man

bygger ut i det ena eller det andra sammanhanget spelar mindre roll. Får vi en dataombudsman nu har vi de garantier för säkerheten varom önskemål framförts av flera talare.

Beträffande JK vidhåller jag att den gången han är kronjurist, regeringens åklagare, kan JK inte vara rätt forum för allmänheten att vända sig till i fall där man vill besvära sig över något register som har kommit till stånd på Kungl. Maj:ts initiativ. Det går verkligen inte ihop, herr Johansson.

Herr Johansson menade att jag hade avstyrkt fru Kristenssons motion. Jag anslöt mig till folkpartireservationen. I reservationen 1 står det att "med anledning av - - - motionen 1973:1644" - alltså moderatmotionen - intar vi den och den ståndpunkten. Vi har alltså inte frånträtt det väsentliga, utan vidhåller att de register som kommer till på initiativ av regeringen skall vara underkastade inspektionens beslut. Den blir inte någon överordnad myndighet i och för sig, utan det innebär bara att om inspektionen inte kan tillåta de föreskrifter som regeringen har tänkt sig får regeringen gå till riksdagen och begära mandat. Det måste vara konstitutionellt riktigt. Till och med jag begriper att riksdagen måste ha det sista ordet i dessa frågor både visavi regeringen och datainspektionen.

När det gäller besvärfrågorna i övrigt får man inte frikoppla den andra reservationen från den första. Om man förutsätter att det blir en dataombudsman kommer också de andra besvärsliden i ett annat ljus, herr Johansson.

Herr BOO (c) kort genmäle:

Herr talman! Bara några ord med anledning av herr Johanssons i Trollhättan resonemang beträffande reservationen 1.

Självklart har regeringen, som också framhållits av herr Werner i Malmö, rätt att gå till riksdagen. Därmed har den formell möjlighet att få ett register inrättat på områden där den finner det angeläget trots att datainspektionen avstyrkt. Jag tycker nog ändå att herr Johansson i Trollhättan har tagit upp alltför teoretiska resonemang. Som han själv säger behövs i samtliga fall pengar för att ordna register, och då måste riksdagen pröva anslagsfrågan. Jag anser därför att det innehåll som finns i reservationen 1 väl täcker en rimlig ordning i det avseendet.

Fru ANÉR (fp) kort genmäle:

Herr talman! De argument som herr Johansson i Trollhättan framförde mot en dataombudsman hade, såvitt jag förstår, kunnat anföras mot varje ombudsman av motsvarande typ som vi har i landet. Men jag tar fasta på att herr Johansson i Trollhättan säger att vissa argument kan anföras även för dessa förslag, och vi får återkomma när vi ser i vad mån de behöver genomföras. Att det kommer att behövas ett ställe där den sakkunskap samlas som krävs för övervakning av datateknikens utveckling här i landet är absolut säkert.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller fru Kristenssons motion råder det väl inget tvivel om att i de delar den rör riksdagens beslutanderätt har ett

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

enhälligt utskott funnit det av konstitutionella skäl inte vara möjligt att biträda motionen.

Vad sedan gäller frågan om regeringens ställning kommer vi inte ifrån att regeringen under alla förhållanden är den myndighet hos vilken man besväras sig. Det ter sig väldigt egendomligt att denna myndighet då inte skall kunna, om det behövs, besluta att inrätta ett dataregister, utan att en institution över vars beslut man kan besvära sig hos regeringen skall kunna säga sitt nej i det stycket.

När det sedan gäller sakkunskapen på det här området utgår jag ifrån att den i första hand måste representeras av datainspektionen. Jag vill gärna säga att det är av väsentlig betydelse att den får resurser personella och ekonomiska — så att den kan fullgöra sin verksamhet. Sedan kan det tänkas att det är av ett visst värde att personer som inte är lika inriktade på denna specialitet utan har en allmän översikt över samhället bättre kan utöva en inspektionsmyndighet över datainspektionen. Nu skall vi ju se hur det lyckas när denna inspektionsmöjlighet finns för justitieombudsmannen och justitiekanslern får sin uppgift. Att han är kronjurist, som herr Werner i Malmö uttryckte det, förfäras inte mig.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Under senare år har i ett flertal länder förts en intensiv debatt i samband med den ökade användningen av automatisk databehandling, och farhågor har uttalats för att den nya tekniken skulle leda till intrång i enskildas privatliv eller vad man kallar den personliga integriteten.

De beslut som riksdagen om en stund kommer att fatta om förändringar i tryckfrihetsförordningen och om en datalag är unika i det avseendet att Sverige därmed blir det första land i världen som skapar en skyddslagstiftning för den personliga integriteten som en följd av datateknikens användning och upprättandet av s. k. databanker. Ty trots den debatt som förts i andra länder finns inte något exempel på någon nationell lagstiftning på det här området. I ett par delstater i Tyskland har man visserligen en begränsad lagstiftning, men denna går inte alls så långt som den vi nu har att ta ställning till. Å andra sidan är det naturligt att behöva en lagstiftning på detta område är väsentligt större i ett land som vårt där vi tillämpar offentlighetsprincipen. Den svenska offentlighetsprincipen kan med rätta betecknas som unik, då motsvarande offentlighet när det gäller myndigheternas handlande och tillgängligheten av myndigheternas handlingar inte föreligger någon annanstans.

Den svenska datadebatten blommade för första gången ut i vårt land i samband med 1970 års folk- och bostadsräkning. Den debatt som då fördes hade föga anknytning till folkräkningen, utan den var mera ett allmänt uttryck för den oro man kände inför den vidgade användningen av ADB-tekniken. Debatten följdes upp i riksdagen genom interpellationer och enkla frågor. Förra året ledde oron till att riksdagen avvisade ett förslag till centralt personregister, CPR. Detta register skulle, om det hade inrättats, ha inneburit en väsentlig rationaliseringsvinst ur samhällets

Torsdagen den
12 april 1973*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

synpunkt. Jag tror dessutom att detta riksdagsbeslut mera var betingat av känslökäl än av saklig övertygelse. Ett centralt personregister med den skyddslagstiftning som nu föreslås genom ändring i tryckfrihetsförordningen och genom datalagen torde ur integritetssynpunkt vara bättre än ett flertal register med personuppgifter. Jag förmodar därför att denna fråga ånyo kan aktualiseras, då de förutsättningar som oppositionen förra året krävde nu kommer att föreligga.

Debatten om datateknik och personlig integritet blev som sagt intensiv i samband med folk- och bostadsräkningen 1970. Men redan före denna tidpunkt hade frågan aktualiserats i riksdagen utan att väcka någon större uppmärksamhet. I december 1967 hade jag en interpellationsdebatt i dessa frågor med dåvarande justitieministern Kling. Då visade ingen från oppositionen något intresse.

1969 väckte Kaj Björk i första kammaren och jag i andra kammaren en motion, i vilken vi krävde att en utredning skulle tillsättas för att utarbeta lagstiftningsregler på data- och integritetsområdet. Inte heller vid detta tillfälle kunde man från oppositionen förmärka något intresse för dessa frågor. Det var därför med stor tillfredsställelse vi socialdemokrater, som hade intresserat oss för dessa frågor i riksdagen, noterade att regeringen 1969 tillsatte offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén, vars förslag som presenterades förra sommaren ligger till grund för den proposition som vi nu behandlar.

Det lagstiftningsförslag vi i dag har att ta ställning till är nästan till 100 procent identiskt med det förslag vi i offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén presenterade. Det är därför med tillfredsställelse vi noterar remissinstansernas positiva syn på vårt förslag, och de justeringar i propositionen i förhållande till kommitténs förslag som förekommit är, som jag ser det, närmast av formell karaktär. Jag säger detta trots den reservation som fogats till betänkandet i anledning av att man i propositionen gått ifrån kommitténs enhälliga förslag när det gäller tillståndsvänget för vissa statliga register.

Vi var visserligen eniga i OSK, när vi föreslog denna ordning. Men jag tror inte att jag avslöjar några hemligheter, om jag säger att vi i kommittén, när vi förde dessa diskussioner, var på det klara med att starka skäl kunde anföras mot att datainspektionen skulle ge tillstånd till statliga register som beslutats av regering och riksdag. Atskilliga remissinstanser har också anförts såväl konstitutionella som administrativa betänkligheter mot kommitténs förslag på denna punkt. Det är också det medger jag gärna – egendomligt om en riksdagen och regeringen underställd myndighet kan hindra genomförandet av fattade beslut.

I propositionen har man föreslagit en ordning, som enligt mitt förmenande ger tillfredsställande skydd för den personliga integriteten genom datainspektionens medverkan även i dessa fall. Det är därför man med rätta kan säga att propositionens förslag på denna punkt närmast är en formell ändring av vad vi föreslog i offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén.

Såsom redan herr Johansson i Trollhättan påpekade sägs i datalagförslaget för det första att beslut om inrättande av ett dataregister icke får fattas av vare sig regering eller riksdag utan att datainspektionen har

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

beretts tillfälle att yttra sig. Man kan då, herr talman, utgå från att datainspektionen i sitt yttrande just tar upp de synpunkter och de skyddsaspekter på den personliga integriteten som man har att föreskriva i samband med ett normalt tillståndsärende. Jag har svårt att tänka mig att vare sig regering eller riksdag kan negligera de synpunkter som datainspektionen som expertorgan för fram. Offentlighetsprincipen är här grunden för handläggningen, som herr Johansson i Trollhättan sade, och man kan utgå ifrån att debatten – i motsats till vad som hittills kanske varit fallet – grundas på saklighet.

För det andra får datainspektionen även i fråga om register som beslutas av regering och riksdag möjlighet att komma med förslag till de föreskrifter som erfordras för att skydda den personliga integriteten.

För det tredje gäller den inspektionsrätt som tillkommer datainspektionen även för de på detta sätt inrättade registren.

För det fjärde har de människor som finns i registren precis samma insyn i denna typ av register som i de register för vilka datainspektionen har givit tillstånd.

Och för det femte slutligen torde de statliga register som måste föras upp till regering och riksdag vara av ganska stor omfattning och därför bli föremål för en allmän diskussion och på intet sätt kunna inrättas i det fördolda. Alla de statliga register som olika myndigheter kan inrätta utan beslut av regering och riksdag skall givetvis vara underkastade tillståndstvång. Det är ju inte så, som någon tidning för några veckor sedan gjorde gällande, att alla statliga register är undantagna tillståndstvånget. Det gäller endast register som inrättas efter beslut av regeringen eller riksdagen.

Intressant att notera är ju att oppositionen accepterat att riksdagen inte skall vara underkastad tillståndstvång från den underställda myndigheten, medan man däremot anser att regeringen skall vara det. Samma konstitutionella synpunkter som man har lagt på riksdagen i detta sammanhang måste ju i konsekvensens namn läggas även på regeringsbeslut.

Låt mig till sist något kommentera det särskilda yttrande som folkpartiet fogat till utskottets betänkande och som i högsta grad förvånar mig. Fru Anér kommenterade yttrandet i sitt inlägg. Inte minst fru Anér har ju i de debatter som vi fört tidigare i kammaren gjort gällande att utlämnandet av magnetband från myndigheternas register skulle vara en fara ur integritetssynpunkt, och i 1970 års folkräkningsdebatt var det ju risken för att uppgifterna fritt skulle kunna databehandlas som dominerade. Från allmänhetens sida har också adressutlämning och selektering av olika data från dataregistren väckt irritation, inte minst när uppgifterna kommit till användning i selektiv reklam. Nu sägs i detta särskilda yttrande, och fru Anér underströk det här i debatten, att stadgandet i tryckfrihetsförordningens 2 kap. 8 § om att myndigheten ej skall vara skyldig att lämna ut upptagning för automatisk databehandling skulle stå i strid med andan i offentlighetsprincipen. Jag förstår inte hur man kan ge uttryck för en dylik uppfattning. Det kan väl inte stå i strid med andan i offentlighetsprincipen om man får ta del av informationen. Detta är ju det väsentligaste, och såväl kommittén som

Kungl. Maj:t har ju ansett att allmänheten skall ha tillgång till datalagrad information i samma utsträckning som myndigheten. Då har väl i fridens namn andan i offentlighetsprincipen blivit tillgodosedd.

I konsekvens med vad som gäller i fråga om avskrift av handling i traditionell mening måste väl offentlighetsprincipens anda bli tillgodosedd, om man får avskrift av innehållet i ett datamedium. Om man skulle ha en oavvislig rätt till att få del av magnetband eller datamedier, skulle ju den skyddslagstiftning, som jag trodde vi var överens om, helt omintetgöras. Jag tar detta särskilda yttrande som uttryck för den kluvenhet som alltid tycks vara folkpartiets dilemma. Man gör sig till tolk för att man önskar ett skydd för den personliga integriteten, men samtidigt vill man genom ett särskilt yttrande i utskottets betänkande ändå hålla en dörr öppen, som ger uttryck för den uppfattningen att det skall vara fritt fram för privata intressen att få tillgång till av samhället upprättade datamedier. Jag kan inte uppfatta denna motion och det särskilda yttrande, som är fogat till konstitutionsutskottets betänkande nr 19, på annat sätt.

Låt mig slutligen något kommentera fru Anér's intressanta synpunkter om dataskugga. Fru Anér sade inledningsvis i sitt anförande att det här med datateknik ändå är nyttigt, positivt och bra. Men i slutet av sitt anförande tar fru Anér upp frågan om avpersonifieringen och talar om dataskuggan. Men blandar inte fru Anér ihop teknikens kodifierings-system med kodernas betydelse? Fru Anér tror väl inte att tekniken ersätter skolsköterskan eller läkaren. Om man har den uppfattningen att datatekniken är ett bra hjälpmedel, skall man väl inte förhindra att man på medicinens eller skolans område utnyttjar denna teknik. Jag skall gärna medge att det underlag som vi har för att upprätta datamedier är sterilt, att det är avpersonifierat. Men det är ju bara ett uttryck för tekniken. Det är inte de avpersonifierade blanketterna som ligger till grund för läkarens diagnostisering, men om det är så att tekniken gör det möjligt för läkaren eller för skolsköterskan att för sitt handlande få fram ett bättre underlag för att därigenom ställa en bättre diagnos, skall vi väl inte förhindra att den här tekniken kommer till användning, även om den, som sagt, kan verka avpersonifierande. Därmed har jag dock icke tagit ställning till de uppgifter man databehandlat.

Herr talman! Jag vill sluta mitt anförande med att uttrycka min tillfredsställelse över den proposition vi i dag har att ta ställning till samt konstatera att den svenska offentlighetsprincipen trots föreslagna förändringar i tryckfrihetsförordningen icke naggats i kanten. Jag ber att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan i dess betänkande nr 19.

Fru ANÉR (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det framgår mycket tydligt både av min motion 1636 och av vad jag sade här i dag att kravet på att man skall kunna få ut databanden med offentliga uppgifter inte kan beviljas utan skada för den personliga integriteten förrän vi fått fram en teknik för att avkoda och därmed "avgifta" personnumren såsom Teknologföreningen har föreslagit. Denna teknik eller någon liknande måste användas.

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

Anledningen till att det inte är samma sak om man kan få ut enskilda uppgifter i tryckt form eller ett helt band och att det har med tryckfriheten och offentlighetsprincipen att göra är att det här inte är fråga om att enskilde Svensson skall få några uppgifter om enskilde Pettersson och inte heller om att enskilde Svensson och hans företag skall kunna få några personliga identifierbara adressuppgifter och en stor mängd människor att skicka reklam till, utan det är fråga om att man skall kunna övervaka vad myndigheterna har för sig när det gäller stadsplanering eller omorganisation av ett statligt företag eller någonting sådant. Skall då en liten, fattig organisation ha den minsta möjlighet att verkligen kontrollera vad myndigheterna gör, måste den ha möjlighet att göra det via databand, annars är det fullständigt meningslöst.

Vad sedan beträffar detta med dataskuggan och faran att datatekniken inte är så rysligt oskyldig, nöjer jag mig, herr talman, med att läsa upp ett enhälligt uttalande från Häverö och Herrängs socialdemokratiska föreningar, som står i tidningen i dag, där de klagar på dessa hälsokort och säger: "I ett modernt och fritt demokratiskt samhälle kan det ej vara myndigheternas uppgift att samla material *om* individen som kan användas *mot* individen." De anser det oroväckande att det inom skolöverstyrelsen läggs förslag av detta slag. Man uppmanar SÖ och andra skolmyndigheter att ta avstånd från dessa s. k. hälsokort.

Det är ju inte den enda opinionsyttringen av det slaget som har kommit på senare tid.

Herr HUGOSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill i motsats till fru Anér mena att datateknikens utveckling under senare år gjort det möjligt för enskilda att i ökad utsträckning kunna ta del av den information som finns i stora register, inte minst genom att man kan få möjlighet att ta del av dessa uppgifter via terminaler.

Det vi diskuterar här, fru Anér och jag, är huruvida man skall få möjlighet till information utan personidentifikation när man tar ut uppgifter ifrån dataregistren. Det torde inte vara svårt att få detta om man för vetenskapliga ändamål eller, som det står i det särskilda yttrandet, för debattändamål önskar ta del av dessa register. Det jag försökt ge uttryck för här är att det måste vara den myndighet som vi i dag är överens om att skapa, nämligen datainspektionen, som i varje enskilt fall skall kunna ta ställning till om man skall lämna ut datamedierna eller inte.

Vad man i detta särskilda yttrande ger uttryck åt är att man är bekymrad över att det inte ständigt skall finnas en oavvislig rätt att få ut dessa datamedier.

Jag tycker det är egendomligt att man från folkpartiet fört fram dessa tankegångar.

Den lagstiftning som vi sannolikt kommer att fatta beslut om inom några minuter gör det möjligt för datainspektionen att i varje enskilt fall pröva om man skall lämna ut magnetbanden eller om man skall lämna ut en avskrift av traditionell typ.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! Jag har redan instämt i vad herr Boo har sagt i denna fråga, och jag vill anmäla att jag också i huvudsak instämmer i vad herr Hugosson framfört här, och som främst gäller balanseringen mellan offentlighetsprincipen och sekretessen. Båda dessa principer är ju lika nödvändiga för att skydda enskilda människor.

Jag vill mycket kort beröra en enda detalj som inte har berörts i kammardebatten i dag. Det gäller de praktiska och ekonomiska fördelar som beträffande en del register på den offentliga sidan kan vinnas genom att inte alltid upprätta bara centrala register. Om man i stället delar upp vissa register regionvis -- det kan gälla folkbokföring, det kan gälla fastighetsregister för att ta ett par exempel -- skapar man också bättre skydd för den personliga integriteten.

I motionen 1637 har vi från centerpartiet tagit upp dessa synpunkter. Vi förutsätter att också datainspektionen vid sin prövning av integritetsfrågorna uppmärksammar dessa synpunkter och så långt det är möjligt tar hänsyn till dem.

Slutligen, herr talman, vill jag också som ledamot av OSK uttrycka min stora tillfredsställelse över att denna proposition kommit, liksom över att det har rått så stor enighet inom utskottet när det gäller att skapa den här datalagen.

Herr HAGBERG (vpk):

Herr talman! När vi i dag diskuterar en lag om hur datatekniken inte skall drabba människor i onödan så är det en diskussion som är många år för sen. Det har redan uppstått stora olägenheter på grund av den ohejdade utveckling och användning som datatekniken har genomgått.

Liksom all teknik har datatekniken vuxit fram i ett konkret ekonomiskt och politiskt sammanhang. Tekniken har finansierats och formats av dem som har makten i företagen. Och datorernas användning i organisationer, i företag och i den statliga förvaltningen har bestämts av dem som för tillfället har ledningen. För dem som har ledningen, för den stora industrin och för bankkapitalet, har det varit viktigt att allmänt framställa den tekniska utvecklingen, speciellt datautvecklingen, som något som saknar alternativ. Det har ständigt hävdats att tekniken kan fungera på ett och endast ett sätt. Alla experiment som genomförts med nya databaserade informationssystem har lagts inom ramen för vad bolagsledningarna eller statliga byråkrater önskat sig.

Den tekniska utvecklingen inom området automatisk databehandling har gått mycket snabbt. För bara ett par årtionden sedan började datorer användas i större skala. Sverige tillhörde då de länder i världen som först började använda den nya tekniken och vidareutveckla den för olika samhällsändamål. Den svenska staten spelade på ett tidigt stadium en viktig roll som initiativtagare och pionjär, men efter hand har datateknikens utveckling i Sverige i det stora hela blivit en fråga för de stora företagen och särskilt för de USA-ägda "multinationella" bolagen som för närvarande helt dominerar datormarknaden i världen. Denna utveckling mot ökat utländskt inflytande också över den svenska datormarknaden kom samtidigt som datatekniken började bli ett viktigt administra-

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

tivt och organisatoriskt hjälpmedel.

När den svenska staten tagit initiativ för att använda den nya datatekniken och förändra den för sina speciella behov, har mönstret känts igen från andra kapitalistiska länder. Hittills har det i huvudsak varit militärer och statliga byråkrater som fått njuta av den nya teknikens frukter. Det har inte varit tal om att ställa den nya tekniken i folkets tjänst. Tvärtom har kontrollen över de enskilda medborgarna och grupper av medborgare skärpts genom datatekniken. Den i dag helt dominerande typen av datamaskinsutnyttjande fungerar enligt principen kontroll uppifrån. Tekniken har stärkt redan etablerade maktcentra.

Utvecklingen på det privata området har i detta avseende varit likartad. Verkställande direktörer kan i dag hårdare styra sina bolag på samma sätt som myndigheterna har fått ökad information om och kontroll av medborgarna.

Datateknikens användande har inom de flesta samhällsområden stärkt redan etablerade maktcentra. Det är en beskrivning som gäller också för övriga högt utvecklade kapitalistiska länder. Det är främst statsförvaltningen och de privata storföretagens ledare som på ett avgörande sätt tagit datatekniken, sedd som administrativt hjälpmedel, i sin tjänst. Därmed skaffar de sig ökad och förbättrad information om och kontroll över underställda personer.

Det finns ett flertal exempel på hur samhället använder tekniken för att kontrollera människor. Denna kontroll kan användas under beteckningen "att det skall vara rationellt". Ta t. ex. socialvården som skall vara på data. Bara detta utlämnar ju många människor inför myndigheterna. Och då vi inte heller har några egentliga garantier mot att olika data kan sammankopplas så blir detta än värre.

Senaste exemplet jag hörde om var att studenterna vid flera av våra universitet blir utsatta för datateknikens obehag. Deras misslyckanden och framgångar kan en arbetsköpare få reda på genom data, genom att dessa utlämnas till denne. Detta sker ju utan att man ser till vad t. ex. misslyckanden har för bakgrund.

Hur företagen använder datatekniken mot arbetarna finns det ju otaliga exempel på. Det mest hänsynslösa är ju alla de processstyrda arbetsmoment som en arbetsköpare kan förverkliga genom att ha tillgång till tekniken. Här står ju verkligen arbetarna och den lokala fackföreningen sig slätt. Ett annat sätt på vilket datatekniken har kommit att tjäna den som har makten är svartlistningen av arbetare som arbetsköparna anser som obehagliga. Genom det allra minsta samarbete är detta ett effektivt sätt att förhindra progressiva arbetare att få anställning. Det går väl inte en vecka utan att man hör någon som har t. ex. blivit nekad avbetalning på sin bandspelare, TV e. d. Det har då visat sig, när en säljare kontrollerat med sin bank, att personen i fråga inte klarat av en tidigare skuld. Det kan bara vara fråga om struntsummor, ändå är han stängd. Han bedöms för gamla försyndelser, han bedöms inte efter dagens förhållande. Inte heller finns det något i bedömningen när han blir avstängd från t. ex. ett avbetalningsköp om vad som låg bakom denna försyndelse. Det här riktar sig inte mot dem som är välsituerade i samhället eller dem som har makten utan mot den arbetande befolkningen.

Torsdagen den
12 april 1973*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

Men de möjligheter som datatekniken erbjuder skulle givetvis kunna användas på ett annat sätt – för en styrning från folkets sida över myndigheterna, från de anställdas sida över företagen etc. Detta kräver emellertid en radikalt ändrad statlig politik på datateknikens område, en politik som är förankrad i arbetarklassens krav och behov.

Vad som erfordras är att datatekniken och dess användningsformer över hela linjen ses i ett maktpolitiskt perspektiv. Staten måste gripa in och bryta den makt som kapitalet nu har på detta område. De båda utredningar som vid sidan av offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén sysslar med hithörande frågor – datasamordningskommittén och utredningen rörande näringspolitiska åtgärder på det datatekniska området – kommer enligt sina direktiv och hittills publicerade delbetänkanden inte att ge underlag för sådana åtgärder.

De här nämnda utredningarna måste kompletteras med en mera vittsyftande utredning om en ny målsättning för datateknikens utnyttjande. Utgångspunkten måste härvid vara att det gäller att skapa ett väsentligt ökat medborgerligt inflytande och att bryta den dominans som privatkapitalet nu har över bl. a. forskning och utbildning på dataområdet. Basverksamheten inom elektronikindustrin bör övertas av staten och drivas enligt de nyss angivna principerna. Likaså bör SIBOL-projektet helt tas om hand av staten och underordnas dess allmänna inriktning av datatekniken.

Som jag tidigare sade, är det mycket anmärkningsvärt att ett lagförslag som innebär vissa regleringar av den omfattande och motbudande handeln med personuppgifter hämtade från de ADB-baserade registren framläggs först i år.

Det måste också te sig genant för socialdemokraterna, som suttit i regeringsställning under hela datateknikens utveckling, att se hur makten över forskning och utveckling drivit denna tekniska utveckling helt förbi folkets kontroll och insyn.

Att det över huvud taget kommit ett lagförslag får vi tacka hela befolkningen i det här landet för som reagerat mot de missförhållanden som statliga och privata register uppbyggda med datatekniken utgör.

Det förslag som nu lagts inför riksdagen innebär enbart att de värsta missförhållandena inom framför allt den privata sektorn skall kunna synas av en statlig myndighet, datainspektionen. Lagförslaget innebär att vissa persondata som lagras och bearbetas med hjälp av datateknik skall stå under i princip samma offentlighetsregler som för närvarande gäller om handlingar. Ur vissa dataregister skall enligt regeringsförslaget den enskilde på begäran kunna få upplysning om de uppgifter som där finns om honom. Förslaget innefattar även vissa bestämmelser om straff och skadestånd för den skada en felaktig uppgift i ett personregister kan åstadkomma.

Vi betraktar de föreslagna åtgärderna som ett litet och begränsat steg mot ett skyddande av individens elementära krav i datateknikens halvvärld.

Propositionen bör betraktas som ett framsteg för den som med utgångspunkt från demokratiska fri- och rättigheter vill skydda den enskilde medborgaren från maktövergrepp från myndigheters och storbo-

Torsdagen den
12 april 1973

Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.

lags sida. Men lagstiftningen, även sedd i samband med övriga statliga åtgärder inom dataområdet, är likväl helt otillräcklig.

Det räcker inte att ge ett elementärt skydd för den enskilde individen. Ett sådant skydd måste byggas ut ytterligare. Datatekniken kan utnyttjas som ett reellt hot mot den personliga integriteten. Kontrollen över datatekniken bör förankras i ett inför medborgarna direkt ansvarigt organ, dvs. riksdagen. Datainspektionen bör således vara ett riksdagens organ.

Vidare måste ett förbud mot handel med personuppgifter införas. Det är orimligt att storkoncerner skall kunna köpa upp långt gående uppgifter om hela det svenska folket. Sammankopplingen till stora vittomfattande register måste också bli föremål för ett förbud.

Det måste även vara ett oeftergivligt krav att enskilda personer som förekommer i ett register ges ovillkorlig rätt att utan kostnad, när de så önskar, ta del av vad som står om dem i registret. De inskränkningar som regeringsförslaget innebär härvidlag kan inte accepteras. Även de polisära registren och sjukhusregistren bör vara öppna för dem de berör. Den registrerade ges då möjlighet att yrka på rättelse av eventuella felaktiga uppgifter om honom i registren.

Men på litet längre sikt måste avgörande förändringar till för att bryta det nuvarande förhållandet med förvaltningens och kapitalets monopol på att kunna utnyttja datatekniken för att kontrollera folkflertalet.

De förslag som vänsterpartiet kommunisterna har lagt fram i motionen 1973:1639 är ett minimum av de krav som man kan ställa på en lagstiftning i dag. Tyvärr har utskottet på alla punkter avvisat motionsförslagen. Vi anser att datainspektionen måste vara ett riksdagens organ, att högsta restriktiviteten måste vara vägledande för inrättande av personregister, att den registeransvarige skall underrätta den registrerade om vad det finns för uppgifter om honom samt att myndigheter ej skall ha rätt att utlämna upptagningar för automatisk databehandling. Då detta inte har tillgodosetts, herr talman, yrkar jag bifall till motionen 1639 i dess helhet.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av några kommentarer som har gjorts till de reservationer och det särskilda yttrande som jag har skrivit på i utskottet.

Det var först och främst herr Hugosson som gick rätt hårt fram när det gällde det särskilda yttrandet av herr Nelander och mig. Han började med att tala litet om liberal klivenhet, och sedan sade han att om den form för att ta del av uppgifterna som vi rekommenderar förverkligades, så skulle de betyda fritt fram för kommersiella intressen.

Jag vill då peka på att vi i andra stycket på s. 20 säger: "Det är uppenbart att möjligheterna till missbruk av personuppgifter ökar om myndigheterna utan urskillning lämnar ut magnetband." Vi hälsar alltså med tillfredsställelse de möjligheter till kontroll som den nya datainspektionen här får, och vi uppfattar det naturligtvis som väsentligt att möjligheterna till integritetsintrång blir mindre i fortsättningen. Vi säger också att möjligheter att vägra att lämna ut magnetband ges enligt

förslaget till 13 § sekretesslagen och 11 § datalagen, där det sägs att personuppgift som ingår i personregister ej får lämnas ut, om det finns anledning anta att uppgiften skall användas för automatisk databehandling i strid med datalagen – dvs. kan leda till integritetsintrång.

Men orsaken till att vi har tagit upp den här saken är ju att en statlig myndighet med denna bestämmelse i dag, oberoende av vad datainspektionen säger, kan vägra att lämna ut uppgifterna i form av magnetband. Myndigheterna är bara skyldiga att lämna ut uppgifterna i, som det heter, läsbar form. Detta innebär i praktiken att den som har stora resurser gynnas. Den som får ut uppgifterna i läsbar form och som har stora resurser kan ju sedan göra sina egna magnetband, medan den som har små resurser inte får den möjligheten. Om myndigheterna och datainspektionen handlar på det sätt som vi i det särskilda yttrandet förmodar och hoppas, så kommer ju den här skillnaden mellan personer med stora och små resurser inte att bli så påtaglig. Men det är ändå uppenbart att det är en begränsning för ett politiskt parti t. ex., som vill ha vissa uppgifter för att använda dem i debatten, att om partiet har små resurser – inte få ta del av magnetbanden, och någon sådan ovillkorlig rätt finns inte enligt det här förslaget.

Får jag sedan bara, för att undvika alla missförstånd, säga att reservationen I naturligtvis förutsätter att datainspektionens beslut i tillståndsärenden avseende regeringen icke skall kunna överklagas i vanlig mening. Däremot kan man ju inte påstå att ett bifall till reservationen I skulle hindra genomförandet av statsmakternas önskemål. Det är tvärtom på det viset att om datainspektionen avstyrker inrättande av ett register som regeringen har att besluta om kan regeringen gå till riksdagen i det ärendet, och enligt vår mening har man alltså genom reservationen I skapat ett väsentligt mycket större skydd för de enskilda människorna.

Det är värt att tillägga att utskottet i sin argumentation den har utskottet för övrigt övertagit från departementschefen – inte har någonting annat att säga än att man förutsätter att regeringen beslutar om inrättande av sådana här register endast då det är starkt motiverat. Det kan väl vara en och annan av de enskilda som känner sig behöva ett skydd, som inte är så förskräckligt övertygad om riktigheten av den argumentationen.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Jag polemiserade mot den första delen av det särskilda yttrandet, där det står: "Detta stadgande strider enligt vår uppfattning mot andan i offentlighetsprincipen." Och jag hävdade med bestämdhet att jag inte kan förstå detta yttrande, att om man tillhandahåller uppgifterna i läsbar form skulle det strida mot andan i offentlighetsprincipen.

Jag sade vidare att därest datainspektionen anser det möjligt ur integritetssynpunkt går det ju att få uppgifterna i form av datamedier. Men att kräva att det skall vara en oestergivlig rättighet att få dem i form av datamedier tycker jag inte går ihop med kravet på att man skall ha ett starkt skydd för den personliga integriteten. Och hur skall den myndighet göra som har uppgifterna lagrade i ett kärnminne eller ett skivminne?

Skall den myndigheten tillhandahålla ett annat slags datamedier i form av magnetband?

Det är detta som jag tycker inte går ihop i det särskilda yttrandet, och det var därför jag sade att det här var ett exempel på liberal klivenhet.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag tror inte att herr Hugosson och jag i sak är särskilt oense. Men om herr Hugosson skall polemisera mot ett särskilt yttrande som jag varit med om att avge får han väl ändå se det som en helhet. Och i andra stycket av det särskilda yttrandet visar vi ju att även om man införde en ovillkorlig rätt att få ut magnetbanden skulle inte det integritetsintrång som vi båda vill undvika komma till stånd. Men det är dessutom på det viset att om man lämnar ut uppgifterna i läsbar form och de innehåller något slag av personidentifikation kan ju den som har stora ekonomiska resurser till sitt förfogande göra sitt eget magnetband, och då är man ändå där.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! På den punkten är det ingen förändring -- så har det ju varit under alla de år som offentlighetsprincipen tillämpats i det här landet.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkter 1

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade: Punkten 1 företages till avgörande på sådant sätt att först upptages 2 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen beträffande vilket stadgande framställts yrkande om bifall till motionen nr 1639 av herr Hermansson m. fl. i motsvarande del. Därefter upptages grundlagsförslaget i övrigt.

Det av utskottet framlagda förslaget till ändrad lydelse av 2 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen

Propositioner gavs dels på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling, dels på förkastande av detsamma, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren såsom vilande antager det av konstitutionsutskottet framlagda förslaget till ändrad lydelse av 2 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren förkastat nämnda förslag.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 243

Nej — 32

Avstår — 12

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.**Det i motionen nr 1639 av herr Hermansson m. fl. framlagda förslaget till ändrad lydelse av 2 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen*

Propositioner gavs dels på förkastande av detta förslag, dels på antagande av detsamma såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren förkastar det i motionen nr 1639 av herr Hermansson m. fl. framlagda förslaget till ändrad lydelse av 2 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	272
Nej	—	14
Avstår	--	3

Grundlagsförslaget i övrigt

Propositioner gavs dels på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling, dels på förkastande av detsamma, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Larsson i Luttra m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Boo begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Larsson i Luttra m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Boo begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	150
Nej	—	137
Avstår	--	2

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels

Torsdagen den
12 april 1973

*Ändringar i tryck-
frihetsförord-
ningen m. m.*

motionen nr 1639 av herr Hermansson m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1639 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	271
Nej	—	14
Avstår	--	3

Punkterna 4-7

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 8

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Nelander m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Werner i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 8 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Nelander m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Werner i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	205
Nej	---	80
Avstår	.	4

Punkten 9

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1639 av herr Hermansson m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 9 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1639 i motsvarande del.

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

Utvidgad ersättningsrätt m. m. enligt lagen om allmän försäkring

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 273
Nej - 14
Avstår - 2

Punkterna 10 och 11

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 15 Utvidgad ersättningsrätt m. m. enligt lagen om allmän försäkring

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande nr 16 i anledning av motioner angående utvidgad ersättningsrätt m. m. enligt lagen om allmän försäkring.

I detta betänkande behandlades motionerna

1973:668 av fru Thunvall m. fl. (s),

1973:1144 av herr Molin m. fl. (fp),

1973:1157 av herrar Sundkvist (c) och Karlsson i Mariefred (c) vari hemställdes att riksdagen beslutade om sådan ändring i lagen om allmän försäkring att sjukpenning utgick även under tid då njurdonator vistades på sjukhus för utredning om lämpligheten som donator samt

1973:1158 av herrar Sundkvist (c) och Karlsson i Mariefred (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning av kontrollåtgärder mot medicinmissbruk enligt i motionen förordad system.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle avslå

1. motionen 1973:668,
2. motionen 1973:1144,
3. motionen 1973:1157,
4. motionen 1973:1158.

Reservation hade avgivits av herr Carlsson i Vikmanshyttan (c) och fröken Pehrsson (c) vilka ansett att utskottet under 3 och 4 bort hemställa,

3. att riksdagen med anledning av motionen 1973:1157 i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde förslag till sådan ändring i lagen om allmän försäkring att sjukpenning kunde utgå även under tid då njurdonator vistades på sjukhus för utredning om lämpligheten som donator,

4. att riksdagen med anledning av motionen 1973:1158 hos Kungl.

Torsdagen den
12 april 1973

Utvidgad ersättningsrätt m. m. enligt lagen om allmän försäkring

Maj:t skulle anhålla om utredning av kontrollåtgärder mot medicinmissbruk.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herrar Jonsson i Mora (fp) och Mundebo (fp).

Herr CARLSSON i Vikmanshyttan (c):

Herr talman! Detta utskottsbetänkande, nr 16 från socialförsäkringsutskottet, behandlar en rad motioner. Jag skall stanna inför ett par av dessa, nämligen motionen 1157 av herrar Sundkvist och Karlsson i Mariefred, där de hemställer om "sådan ändring i lagen om allmän försäkring att sjukpenning utgår även under tid då njurdonator vistas på sjukhus för utredning om lämpligheten som donator", och vidare motionen 1158 av samma motionärer, vari hemställs "att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning av kontrollåtgärder mot medicinmissbruk enligt i motionen förordat system".

Frågan om njurdonatorer och deras ersättning för kostnaderna för förundersökningar är inte ny i riksdagen. Den har varit föremål för behandling tidigare. Jag kan påminna om att andra lagutskottet hade den frågan uppe 1968. Då uttalade andra lagutskottet också i sitt utlåtande att det är angeläget att samhället ger en rimlig ekonomisk kompensation till dem som är villiga att ställa sig till förfogande som njurdonatorer.

Det har sagts att detta är ett litet ärende, så till vida att det bara berör ett litet antal människor. Det kan vara riktigt i och för sig. Men det är dock ett stort ärende för den som är beredd att göra en insats genom att donera en av sina njurar för att hjälpa en medvandrare att bevara hälsa och krafter. Det är också av utomordentlig betydelse för den som får en ny njure för att därigenom kunna leva vidare. Därför kan man inte säga att det är något litet ärende — tvärtom är det ett stort ärende, där människor verkligen visar vilja att göra en insats i humanitär anda. Det är från dessa utgångspunkter som det är rimligt och riktigt att njurdonator får ersättning också för förundersökningarna.

Nu kan man visserligen säga att sådan ersättning utgår i dag genom att Landstingsförbundet har rekommenderat landstingen att i avvaktan på en lösning av frågan utbetala ersättning. Men det rimliga och riktiga måste ändå vara att frågan skall lösas inom den allmänna sjukförsäkringens ram.

När Landstingsförbundet så sent som den 2 oktober 1972 upprepade sin rekommendation till landstingen att utge ersättning sade Landstingsförbundet mycket *bestämt* ifrån, att om man i detta skede ginge med på att landstingen skulle ge ersättning, hade man ändå inte givit avkall på sin principiella uppfattning att denna fråga måste lösas inom den allmänna försäkringens ram.

Det pågår utredning i de här frågorna. Jag vill här bara uttala den bestämda förhoppningen, herr talman, att frågan måtte lösas snarast möjligt med hänsynstagande till de fakta som vi har redovisat i sammanhanget.

Den andra motionen i utskottsbetänkandet som jag avser att ta upp gäller frågan om skärpt kontroll mot medicinmissbruk. När jag läser utskottsbetänkandet får jag en känsla av att utskottet har glidit förbi det

Torsdagen den
12 april 1973*Utvidgad ersättningsrätt m. m. enligt lagen om allmän försäkring*

väsentliga problemet ··· det omedvetna missbruk som förekommer genom att människor går till olika läkare för olika krämpor och får medicin för dessa sjukdomar. Den medicinen är i och för sig välgörande och riktig för den angivna sjukdomen, men om olika mediciner intas tillsammans kan verkan bli negativ. Medicinerna kan motverka varandra eller ge konsekvenser som är svåra att överblicka. Det finns människor som har ett helt apotek av medicin ··· gammal medicin och medicin som man har fått senare. Det kan vara medicin som man har blivit rekommenderad av någon bekant som har sagt att "det här fick jag av min doktor, och du skall se vad det är bra", och så får man också den pillerburken. Sedan tar man olika mediciner i mer eller mindre lämplig mängd och får ett omedvetet medicinmissbruk, som innebär en hälsorisk för patienten, en påfrestning på kroppens organ som kan få de mest ödesdigra verkningar. Det är från dessa utgångspunkter som motionärerna och reservanterna har sagt att det finns anledning att försöka komma till rätta med den här frågan.

Det finns också ett annat problem i detta sammanhang. En medicin-användning på detta sätt kan innebära fara också för andra människor. En bilist kan påverkas av medicinen så att han blir farlig från trafiksäkerhetssynpunkt. Jag tror att det finns anledning att också ha med det i bilden när man diskuterar frågan om omedvetet medicinmissbruk.

Hur skall man då lösa problemet? Motionärerna har anvisat en väg. De säger: Låt oss göra ett försök med medicinbok som visas upp när man kommer till läkaren. Där skrivs in vilken medicin man har fått och varför man har fått den. På det sättet skulle man kunna få en samlad bild av vilka recept som skrivits ut för en patient. Det kan också finnas andra vägar att gå. Jag tror att motionärerna är beredda att acceptera att även andra möjligheter prövas. Det är nämligen angeläget att vi får en översyn av möjligheterna till kontrollåtgärder för att komma till rätta med det omedvetna medicinmissbruket.

Med dessa korta motiveringar ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation av fröken Pehrsson och mig, som är fogad till utskottsbetänkandet.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Jag skall inte beröra de motioner som herr Karlsson i Vikmanshyttan nu har talat för ··· jag ställer mig litet undrande till hur vi skall kunna lösa frågan om det omedvetna medicinmissbruket, även om jag erkänner att det är önskvärt att den löses.

I socialförsäkringsutskottets betänkande nr 16 behandlas också en motion där mitt namn finns med. Frågan om kostnaderna för preventivmedel diskuterades 1971 med anledning av en motion i samma ärende, även om vi då hade en något annorlunda motionskläm, och den har också senare varit föremål för riksdagens intresse. Anledningen till att vi i år återkommer med den här frågan är ··· förutom att det är angeläget att få en snar lösning av detta problem och att ytterligare påtryckning därför behövs ··· att det i årets statsverksproposition föreslås ett anslag på 400 000 kronor för en brett upplagd kampanj om preventivmedel och

Torsdagen den
12 april 1973

Utvidgad ersättningsrätt m. m. enligt lagen om allmän försäkring

andra abortförebyggande åtgärder.

Som vi anför i motionen är vi angelägna att framhålla nödvändigheten av att en informationskampanj igångsättes, men vi är inte övertygade om att den får önskad effekt så länge kostnadsfrågan inte har blivit löst. Så länge det är så dyrt och omständligt att anskaffa preventivmedel som det är i dag, får vi riskera att antalet abortoperationer inte kan minska. Operationer och lasarettsvård är ju avgiftsfria – och vi när inte de resultat vi vill, nämligen att avvärja icke önskade graviditeter.

Vår motion nr 668 i år väcktes i anledning av anslaget – 400 000 kronor – till den förutnämnda informationskampanjen, och vi hade trott att samma utskott skulle behandla såväl anslaget som vår motion, då vi den här gången inte knutit motionen till sjukförsäkringen. Utskottet upprepar argumenten från 1971 – eftersom motionen hamnat hos socialförsäkringsutskottet kan jag förstå det – och säger att detta skulle vidga ersättningsrätten inom sjukförsäkringssystemet. Vi talar i motionen om att nedbringa kostnaderna och underlätta införskaffandet av preventivmedel, men det behöver ju inte nödvändigtvis ske via sjukförsäkringen.

Nu får vi inte heller kammardebatten i dessa närliggande frågor samtidigt. Efter riksdagsbeslutet förra veckan får vi en rådgivningskampanj som med den anslagna summan inte kan bli så brett upplagd. Detta riksdagsbeslut låter oss också vänta på den viktiga, för att inte säga viktigaste delen av problemet, nämligen kostnadsfrågan. All upplysning till trots kvarstår att stora grupper av kvinnor och kanske särskilt unga flickor som inte har så god ekonomi inte har råd att få den hjälp de skulle behöva. De vet att preventivmedel av olika slag finns och de önskar använda sig av dem, men de har inte råd att anskaffa dem. Kort sagt: de människor som har svårast att ta hand om ett barn har också det största hindret att anskaffa preventivmedel i förebyggande syfte.

Utskottet säger sig i princip dela den uppfattning som kommit till uttryck bl. a. i motionen 668 men anser att resultatet av det utredningsarbete som pågår på ifrågavarande områden måste avvaktas innan bl. a. de i vår motion framförda kraven kan tas upp till närmare prövning. Utskottet avstyrker motionen av den anledningen.

Herr talman! Så sent som i går kväll fick jag en uppgift i min hand som jag tycker att det är angeläget att redovisa för kammaren. I det engelska underhuset har hälsovårdsministern den 21 mars i år meddelat att regeringen beslutat att alla former av preventivmedel skall bli tillgängliga under National Health Service på samma sätt som mediciner. Det är underhusmedlemmar som har starkt pressat hälsovårdsministern att genomföra en reform på området i fråga, och kravet har framför allt gällt att alla former av preventivmedel skall ställas till förfogande utan några som helst kostnader. Nu har den engelska regeringen beslutat att preventivmedel skall göras tillgängliga för allmänheten på samma sätt som andra mediciner från den 1 april 1974, alltså mot en receptavgift som för närvarande motsvarar ca 2 svenska kronor. Det beräknas att kostnaden för reformen kommer att uppgå till 13 miljoner pund om året. En helt fri service på detta område skulle ha kostat ytterligare 3 miljoner pund.

Här har alltså en stark opinion i underhuset lyckats tvinga fram en sådan reform i det konservativa Storbritannien. Tänker man på befolk-

Torsdagen den
12 april 1973

Utvidgad ersättningsrätt m. m. enligt lagen om allmän försäkring

ningstalen i Storbritannien -- nära 60 miljoner -- eller i enbart Storlondon, som rymmer hela Sveriges befolkning, och får veta att man där tänker lösa problemet och ta den kostnad det innebär, borde det rimligtvis gå att lösa den frågan även i Sverige. Vi bör ha råd att göra det utan kostnad för den enskilde.

De utredningar som legat till grund för den engelska reformen på området borde också kunna vara till hjälp för de svenska utredningar som pågår och alltså påskynda en lösning av denna fråga också i vårt land.

Herr talman! Jag skall i dag inte yrka bifall till motionen, men jag vill med stöd av vad jag här anfört framföra den enträgna uppmaningen: Låt inte de människor det här gäller få vänta för länge på de kostnadsfria preventivmedlen -- en kostnad som samhället för länge sedan borde ha svarat för.

I detta anförande instämde fru Normark (s) och fru Hansson (s).

Fröken SANDELL (s):

Herr talman! Det är riktigt som herr Carlsson i Vikmanshyttan har sagt, nämligen att njurdonatorer som genomgår förundersökning inte kan få ersättning enligt lagen om allmän försäkring, eftersom rätten till ersättning enligt denna lag är knuten till sjukdomstillstånd. Det är också riktigt -- det har riksdagen vid en tidigare behandling av detta ärende understrukit -- att det är angeläget att personer som på detta sätt uppoffrande ställer sig till förfogande för transplantation inte hamnar i sämre ekonomisk situation än dem som drabbas av sjukdom.

Sedan riksdagen 1968 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om en lösning av detta problem, har sjukförsäkringsutredningen haft detta under observation och rekommenderat att sjukvårdshuvudmannen skulle svara för ersättning till donator under tid fram till det transplantationen sker. För närvarande ersätts också donator enligt dessa riktlinjer, även om, som herr Carlsson har sagt, Landstingsförbundet har den principiella uppfattningen att ersättning bör utgå från den allmänna försäkringen.

Situationen är således nu betydligt bättre för de här berörda donatorerna än då riksdagen senast behandlade motioner i ärendet. Ersättning utgår, och det viktigaste i sammanhanget är ju att de människor som gör denna uppoffring för en medmänniska hålls ekonomiskt skadeslösa. Därutöver kan man diskutera principerna om varifrån pengarna skall tas. En arbetsgrupp inom socialstyrelsen utreder nu frågan om var gränsen i framtiden skall gå för de sjukvårdsåtgärder som skall ersättas av den allmänna försäkringen.

I samband med detta har utskottet i sitt betänkande uttalat att en ändring av grunderna för det nuvarande sjukförsäkringssystemet enligt utskottets mening inte kan företas utan ingående överläggningar. Det är en mycket stor och omfattande fråga detta, om man eventuellt skall ändra gränserna för vad sjukförsäkringen omfattar. Frågan om ersättning till njurdonatorer diskuteras även inom Nordiska rådet, där man önskar åstadkomma en likartad lagstiftning beträffande transplantationer. Det gör att socialförsäkringsutskottet inte finner skäl för att riksdagen nu tar något initiativ i denna fråga.

Torsdagen den
12 april 1973

*Utvidgad ersättningsrätt m. m.
enligt lagen om
allmän försäkring*

Beträffande läkemedelsförbrukningen och den fara som kan ligga i alltför generös förskrivning av läkemedel är det både ett konsumentintresse och ett samhällsintresse att man kan skapa bättre kontroll över konsumtionen. Reglerna för förskrivning av läkemedel har också skärpts under det senaste året, och utskottet understryker i betänkandet betydelsen av att socialstyrelsen följer utvecklingen och genom råd och anvisningar till läkarkåren försöker förhindra läkemedelsmissbruk. Dessutom pågår utvecklingsarbetet kring ett datasystem, som när det blir färdigt skall ge de lokala försäljningsställena överblick över de läkemedelsförskrivningar varje enskild patient blivit delaktig av. Detta är ju vid sidan av läkarnas medverkan till begränsningar i förekommande fall förutsättningen för att man verkligen skall kunna kontrollera varje enskild persons läkemedelskonsumtion, det som reservanterna är ute efter.

I motionen föreslås ett slags kontrollkort, där varje förskrivning skulle föras upp och som patienten skulle ha med sig till apoteket. Denna idé anser utskottet inte vara praktiskt genomförbar, och någon speciell utredning anser utskottet inte att riksdagen behöver begära, då denna fråga följs med stor uppmärksamhet av på området ansvariga myndigheter.

Till fru Thunvall vill jag säga att vid behandlingen av hennes motion i utskottet var samtliga ledamöter väl medvetna om att det är en stor och viktig fråga som fru Thunvall tagit upp. För en stor grupp av människor är det också en viktig ekonomisk fråga, och utskottet uttalar att vi hoppas på en snar lösning.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SUNDKVIST (c):

Herr talman! Som framgick av herr Carlssons i Vikmanshyttan anförande har herr Karlsson i Mariefred och jag väckt två motioner som behandlas i det här utskottsbetänkandet. Låt mig beträffande motionen 1157 om njurdonatorernas möjlighet att få ersättning från sjukförsäkringen helt kort säga att det förefaller mig litet grand förvånande att vi behövt hålla på sedan 1968, dvs. i fem år, för att få en så enkel rättvisesak ordnad. Jag betraktar det som helt naturligt att den som ställer sig till förfogande för undersökning huruvida man passar som donator av en njure givetvis skall ha ersättning från sjukförsäkringen under den tid som undersökningen pågår. Det måste ju vara otroligt svårt för de människor som det här handlar om att se den skillnad som nu tillämpas i sjukförsäkringshänseende på den här punkten.

Beträffande motionen 1158 angående läkemedelsmissbruk har jag naturligtvis inte alls samma syn på vårt förslags praktiska genomförbarhet som den fröken Sandell redovisade. Vi är helt överens om att det gäller att komma till rätta med det alltmer utbredda medicinmissbruk som för närvarande pågår. En del av det här medicinmissbruket beror på att det för närvarande är rätt lätt att gå till en läkare och därefter, om man bara får tid, fortsätta undan för undan hos olika läkare. Läkarna är helt ovetande om varandra och skriver givetvis ut medicin som de tycker passar. Här ligger det en stor risk för såväl omedvetet som medvetet

Torsdagen den
12 april 1973

Utvidgad ersättningsrätt m. m. enligt lagen om allmän försäkring

missbruk av de mediciner som skrivs ut. Det här har blivit rätt stora problem som allmer har kommit att diskuteras för att finna motåtgärder.

Jag vill ingalunda påstå att det var någon snilleblix av vår egen tankemöda, när herr Karlsson i Mariefred och jag väckte den här motionen i januari månad.

Såväl i detta ärende som i fråga om många andra motioner som väcks i denna kammare är det en utomstående som givit oss ett tips. Det är en sjuksköterska i Nyköping som sagt att här måste någonting göras för att den ena läkaren skall veta vad en annan läkare har gjort. Då ligger det nära till hands att man ger patienterna en bok av passformat -- kalla den gärna läkarbok eller medicinbok eller vad som helst där läkaren skriver in datum, sjukdom och medicin och i vilken också apoteket signerar att det lämnat ut denna medicin. Man bör över huvud taget inte få recept på medicin utskrivet med mindre än att man har boken med sig. Jag är alldeles säker på att det skulle fungera och att det vore lätt att praktiskt genomföra saken. Kanske är det ett alltför enkelt sätt att få en viss kontroll på detta problem. När man i utskottet säger att socialstyrelsen skall följa saken och lämna råd och anvisningar till läkarkåren för att försöka komma åt dessa problem, är detta i och för sig bra, men det blir fråga om en ensidig väg; det är inte bara läkarkåren som behöver råd och anvisningar om hur farliga mediciner kan vara. Det behöver även patienterna -- allmänheten.

Sedan motionen väcktes har ingalunda debatten om medicinmissbruk avtrappats. Tvärtom har den i allra högsta grad kommit att bli än mer aktuell. För ca 14 dagar sedan behandlade man i radions program 1 just dessa saker. Tyvärr hade jag själv inte tillfälle att höra det. Det skulle ha varit uppmuntrande för oss motionärer. Jag har emellertid fått ett referat av vad som sades i denna debatt. I denna behandlades vår motion 1158 rätt ingående. Läkare uttalade sig om den och sade att den innehöll ett enkelt och strålande förslag. Det var en för oss tacknämlig remiss.

När vi skrev motionen tänkte vi oss ingalunda att detta skulle vara den enda möjliga utvägen. Vi har sagt att vi begär en utredning, där bl. a. det förslag vi framlägger skall ligga med i botten. Det betyder alltså att den reservation som lämnats till utskottets betänkande följer upp motionen. Jag har inget annat yrkande än om bifall till den reservation som är fogad till utskottets betänkande.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Carlsson i Vikmanshyttan och fröken Pehrsson i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Torsdagen den
12 april 1973

*De ensamståendes
problem*

Punkten 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Carlsson i Vikmanshyttan och fröken Pehrsson i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

§ 16 De ensamståendes problem

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 8 i anledning av motion angående de ensamståendes problem.

I detta betänkande hade behandlats motionen 1973:1183 av herr Helén m. fl. (fp) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde en allsidig översyn av de särskilda problem som mötte de ensamstående samt en plan för att avhjälpa dessa under beaktande av avslutade och pågående utredningar, som berörde dessa problem.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1183.

Reservation hade avgivits av herrar Hamrin (fp) och Hyltander (fp) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1183 hos Kungl. Maj:t begärde en allsidig översyn av de särskilda problem som mötte de ensamstående samt en plan för att avhjälpa dessa under beaktande av avslutade och pågående utredningar, som berörde dessa problem.

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Under de senaste decennierna har civilståndsbegreppen blivit alltmer flytande genom ett mer eller mindre varaktigt sammanboende under äktenskapliga former. Beteckningen gift eller ogift kan därför ej längre utgöra en rättvis grund vid fördelningen av sociala och ekonomiska villkor. De gifta kvinnorna har i ökad utsträckning blivit förvärvsarbetande och därmed ekonomiskt självständiga individer. Alla kan numera oberoende av kön, civilstånd och ålder skaffa sig yrkesutbildning.

Trots att detta nya mönster för medborgarnas livsföring växt fram under senare år, används alltjämt på flera samhällsområden begreppen gift och ogift som kriterier vid fastställande av medborgarnas rättigheter och skyldigheter.

Från folkpartiets sida har vi alltsedan 1965 väckt motioner om problem som rör gruppen ensamstående. Motionerna har utmynnat i krav på en allsidig översyn av de aktuella problemen, så att man snabbt skall kunna vidta åtgärder för att avhjälpa dem. Varje år har riksdagen avslagit motionerna med motiveringen att de ensamståendes problem diskuteras som detaljproblem i sittande utredningar och kommer att lösas av dem. Så gör man även i år.

En del av problemen för de ensamstående har trots allt kunnat bringas närmare en lösning under senare år. Familjeskatteberedningen utmynnade i en individuell beskattning. Det var bra. När de kvarvarande skönhetsfelen är borta, blir den enskilda människan behandlad som individ och inte efter civilstånd – och det är det vi eftersträvar.

Många problem kvarstår emellertid olösta. Låginkomstutredningens kartläggning av låginkomsttagarnas problem visade t. ex. att ensamstående oftast har lägre inkomster, sämre bostäder och sämre matvanor än övriga medborgare.

De ensamståendes bostadssituation är fortfarande långt sämre än familjernas – såväl fullständiga som ofullständiga familjers. Den ökade tillgången på lägenheter kommer ofta inte ensamstående till del. Nyproduktionen domineras av stora familjelägenheter. Skulle en ensamstående anse sig ha råd med en stor lägenhet, är han oftast av bostadsförmedlingens principer förhindrad att få en sådan.

Även en ensamstående kan vara i behov av bosättningslån. Nu måste en ensamstående vara vårdnadshavare för att kunna få sådant lån. Familjepolitiska kommittén har behandlat bosättningslånen och kommit fram till att dessa även i fortsättningen skall förbehållas familjer.

I varje utskottsutlåtande och -betänkande fr. o. m. 1965 har man när det gäller ensamståendes möjligheter att få social hemhjälp hänvisat till 1964 års beslut om statsbidrag till kommunernas kostnader samt socialstyrelsens råd och anvisningar, som säger att ensamstående kan, om arbetskraftstillgången tillåter, få viss hjälp. I verkligheten är det naturligtvis fortfarande på det sättet att ensamstående inte ens mot inkomstgraderad betalning i dag kan få social hemhjälp.

Vid värnpliktsutbildning och arbetsmarknadsutbildning på annan ort än hemorten kan naturligtvis även ensamstående ha berättigade skäl att vilja göra hemresor. De får för närvarande inte samma möjligheter som gifta att göra detta.

Herr talman! Jag behöver inte ta fler exempel för att visa att det finns många problem som är olösta, alltför många. De ensamstående skall väl inte längre behöva inta en särställning i samhället, vilket de nu med rätta ofta anser vara fallet.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottsbetänkandet.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Vi hade för ett par månader sedan en ganska ingående debatt här om familjens situation. Det hävdades vid det tillfället att familjen hade det svårare och att det fanns inslag i utvecklingen som gjorde att familjebildningen inte uppmuntrades. Vi hävdade i den debatten att det många gånger egentligen är ensamstående som har det svårast. Jag har därför förståelse för den motion och den reservation som vi nu behandlar. Det finns situationer i vårt samhälle då de ensamstående kan komma i kläm.

Vad jag inte förstår och vad utskottet inte kan förstå är hur man skall ta in hela detta problem i en enda utredning. Det har vi sagt tidigare, och det huvudargumentet står kvar. Jag tycker att fru Fränkel, som är en

Torsdagen den
12 april 1973

*De ensamstående
problem*

klok kvinna, skulle dra sig för att föreslå att den här frågan skall gå in i en enda utredning, som då skulle behandla alla de frågor som fru Fränkel tog upp och även en del, kanske ganska många, andra frågor. I varje situation i vårt samhälle där vi har sociala förmåner och där skatten kommer in över allt, där finns det gifta människor, det finns sammanboende och det finns ensamma människor. I varje fall där man tar upp sådana här frågor måste självfallet de som utreder det speciella fallet också ta hänsyn till familjesituationen och självklart också till frågan om de ensamstående.

Herr talman! Detta är huvudmotiveringen för att utskottets stora majoritet inte kan tillstyrka den här motionen utan yrkar avslag på den.

Jag ber, herr talman, att med denna huvudmotivering få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Jag är mycket tacksam för det välvilliga sätt som herr Svensson i Kungälv i dag uttrycker sig på när det gäller de ensamståendes problem. Om jag inte minns fel diskuterade vi två detta problem redan 1968 i allmänna beredningsutskottet. Anledningen till att vi vidhåller att man måste göra en riktig översyn över dessa problem är att vi tycker det går så långsamt att få dem tillrättalagda. Det är problem i samhället. Därom vittnar väl bl. a. de organisationer som de ensamstående sammansluter sig i för att just få rättelse. Jag har talat med flera ensamstående som säger så här: Ja, vi får försöka bilda ett eget parti för att bli uppmärksammade. Jag har varje gång svarat att det tycker jag inte är riktigt. Jag tycker att de partier som nu finns skall kunna lösa denna fråga. Jag tror att det också psykologiskt skulle vara riktigt om man i en utredning tog sig en funderare på dessa problem. Kanske skulle vi då kunna lösa en hel del av dem litet snabbare än vad vi har gjort sedan 1965.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Nej, fru Fränkel, jag tror verkligen inte att den här frågan skulle lösas snabbare genom en utredning. Det är ju en mastodontutredning som man med några rader begär. Om jag är välvillig i mitt sätt att diskutera de ensamståendes problem så är jag ingalunda välvillig när det gäller denna hemställan att få en utredning tillsatt.

Detta motionsförslag har -- låt mig säga det -- förföljt mig genom åren. Jag diskuterade det även i allmänna beredningsutskottet med fru Fränkel, och nu har det kommit till socialutskottet. Om inte förståndet växer hos folkpartiet får vi väl dras med det också framöver, men det är såvitt jag kan bedöma fortfarande lika hopplöst.

Jag hoppas slutligen, herr talman, att det inte är hotet om att de ensamstående skall bilda ett eget parti som gjort att motion väckts och att folkpartiet måste bära fram den.

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Jag vill bara säga till herr Svensson i Kungälv att jag fortfarande inte är övertygad om att vårt förslag inte representerar ett

riktigt sätt att angripa detta problem. Det är mycket möjligt att jag återkommer även ett annat år med samma yrkande.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Hamrin och Hyltander, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Fränkel begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 8 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Hamrin och Hyltander.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter har röstat för ja-propositionen. Då fru Fränkel begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	234
Nej	-	46
Avstår	-	3

§ 17 Förvaltningskostnader vid riksantikvarieämbetet och statens historiska museum ,

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 12 i anledning av propositionen 1973:1 i vad avser anslag för budgetåret 1973/74 till förvaltningskostnader vid riksantikvarieämbetet och statens historiska museum jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1973:1 bilaga 10 (utbildningsdepartementet) under punkten B 23 (s. 65-69) föreslagit riksdagen att till Riksantikvarieämbetet och statens historiska museum: Förvaltningskostnader för budgetåret 1973/74 anvisa ett förslagsanslag av 12 362 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

1973:908 av herr Svanström m. fl. (c, fp, m) vari hemstälts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om att två tjänster som extra antikvarier vid riksantikvarieämbetets fornminnesavdelning inrättades för att fullgöra det extra arbete som granskning av ortnamnen i fastighetsbeteckningsreformen krävde samt att riksdagen till Riksantikvarieämbetet och statens historiska museum: Förvaltningskostnader anvisade ett förslagsanslag av 12 483 000 kronor samt

1973:1225 av herrar Börjesson i Glömminge (c) och Tobé (fp).

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

*Förvaltningskost-
nader vid riks-
antikvarieämbe-
tet och statens
historiska
museum*

Torsdagen den
12 april 1973

Förvaltningskost-
nader vid riks-
antikvarieämbe-
tet och statens
historiska
museum

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1225 i vad avsåg beräkning under förevarande anslag av medel särskilt avsedda för en byggnadsinventering på Öland,
2. att riksdagen i anledning av propositionen 1973:1 och motionen 1973:908 samt med avslag på motionen 1973:1225 i denna del till Riksantikvarieämbetet och statens historiska museum: Förvaltningskostnader för budgetåret 1973/74 anvisade ett förslagsanslag av 12 462 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herr Larsson i Vänersborg, fru Sundström, fru Berglund, herrar Zachrisson, Leander och Green samt fru Johansson (samtliga s) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa, att riksdagen skulle

a) i anledning av motionen 1973:908 som sin mening ge Kungl. Maj:t till kännna vad reservanterna anfört angående säkerställande av riksantikvarieämbetets möjligheter att medverka i arbetet med fastighetsregisterreformen,

b) med bifall till propositionen 1973:1 samt med avslag på motionerna 1973:908 och 1973:1225, båda motionerna i denna del, till Riksantikvarieämbetet och statens historiska museum: Förvaltningskostnader för budgetåret 1973/74 anvisa ett förslagsanslag av 12 362 000 kronor.

Herr LARSSON i Vänersborg (s):

Herr talman! Den reservation som de socialdemokratiska ledamöterna har fogat till kulturutskottets betänkande nr 12 är, som framgår, en konsekvens av vad riksdagen beslutat vid den tidigare behandlingen av civilutskottets betänkande nr 7. Civilutskottet behandlar i sitt betänkande fastighetsregisterreformen. Utskottet kommer här in på samma frågor som kulturutskottet när det gäller bevarandet av ortnamnen i samband med fastighetsregisterreformen.

Civilutskottet anför bl. a. följande: "Civilutskottet har inte anledning frångå den ståndpunkt som tredje lagutskottet - - - tidigare intagit, nämligen att alla möjligheter bör tillvaratas för att bevara de gamla gårds- och sockennamnen. - - - Eftersom på landsbygden indelningen i socknar ofta sammanfaller med församlingsindelningen bevaras i många fall sockennamnen nu också utanför registerbeteckningens ram."

Jag vill i sammanhanget erinra om att lantmäteristyrelsen är beslutsmyndighet och samarbetar i dessa frågor med bl. a. riksantikvarieämbetet och ortnamnsarkivet i Uppsala.

Civilutskottet är starkt positivt till att ortnamnen bevaras, icke minst ur kulturhistorisk synpunkt, och i sitt betänkande hemställer utskottet under punkten 3 att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till kännna vad utskottet anfört. Detta uttalande gäller just riksantikvarieämbetets medverkan i beteckningsreformen.

Vad som föranlett majoriteten inom kulturutskottet att utöver propositionens anslagsuppräknings begära att ytterligare 100 000 kronor ställs till riksantikvarieämbetets förfogande är motionen 908 med

Torsdagen den
12 april 1973*Förvaltningskost-
nader vid riks-
antikvarieämbe-
tet och statens
historiska
museum*

begäran om tillsättande av två nya tjänster för att riksantikvarieämbetet – enligt motionärernas uppfattning – skall kunna fullfölja sin arbetsuppgift beträffande ortnamnsreformen. För att ej direkt knyta anslagshöjningen till antalet tjänster har utskottsmajoriteten föreslagit att anslaget höjs med 100 000 kronor utan att ange något om antalet nya tjänster.

Herr talman! Låt mig slå fast att, som framgår av civilutskottets åberopade betänkande, lantmäteristyrelsen, riksantikvarieämbetet och ortnamnsarkivet i Uppsala genom inbördes samverkan har skapat förutsättningar för att bevara de kulturhistoriska intressena enligt riksdagens intentioner.

Med anledning av motionen 957, i vilken krävs att förslag om ändringar av ortnamn m. m. regelmässigt skall underställas riksantikvarieämbetets prövning, betonar civilutskottet betydelsen av fortlöpande kulturhistorisk granskning, för vilken reella och formella förutsättningar bör skapas. Det förefaller klart att civilutskottet, trots att man inte direkt ansluter sig till motionsförslaget, ställer ökade krav på riksantikvarieämbetets medverkan.

Kungl. Maj:t får genom detta uttalande i uppdrag att ta upp både den formella frågan – dvs. att pröva formerna för riksantikvarieämbetets medverkan – och resursfrågan. Det senare ledet bör rimligen bygga på det förra.

Riksdagens beslut i anslutning till civilutskottets betänkande framträder fullt klart som en begäran om åtgärder av Kungl. Maj:t på en punkt där man icke anser att formerna för den förut nämnda samverkan mellan olika myndigheter är till fyllest.

Kulturutskottets majoritet slår emellertid in på en helt annan linje. Man vill inte följa den naturliga handlägningsordningen i relationerna mellan riksdag och regering. Man tar omedelbart över den beställning som riksdagen tidigare under samma session gjorde hos Kungl. Maj:t och bestämmer sig för en resursförstärkning som egentligen bygger på andra förutsättningar än dem som civilutskottet utgått från.

Denna fråga, som på många håll omfattas med ett livligt intresse, bör handläggas med den omsorg som civilutskottet förutsatt. Erforderligt underlag för utformningen av riksantikvarieämbetets medverkan bör sammanställas av Kungl. Maj:t och föreläggas riksdagen.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen vid kulturutskottets betänkande nr 12.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! Det är riktigt som kulturutskottets vice ordförande har sagt, att det råder enighet i utskottet om att riksdagen på ett värdefullt sätt har slagit fast betydelsen av de kulturhistoriska synpunkterna på reformarbetet när det gäller fastighetsregisterreformen. Våra kultur- och naturminnen skyddas ju genom lagar och förordningar, och när det gäller bevarandet av gårds-, ort- och bynamn är det av riksdagen fastslaget att även dessa skall skyddas så långt möjligt och att det skall ske genom att riksantikvarieämbetet och lantmäteristyrelsen samarbetar i denna fråga.

Intresset för frågan är, som vice ordföranden sade, stort ute i landet.

Torsdagen den
12 april 1973.

*Förvaltningskost-
nader vid riks-
antikvarieämbe-
tet och statens
historiska
museum*

Som ett bevis på detta har här nämnts den motion som väcktes och som samlade ett stort antal underskrifter. Den motionen behandlades av civilutskottet, som uttalade att det bör skapas både formella och reella förutsättningar för att beteckningsreformen kan genomföras på det sätt som riksdagen har uttalat sig för.

Då är frågan: Hur skall detta ske? Jo, det skall ske genom att riksantikvarieämbetet och lantmäteristyrelsen samarbetar. Riksantikvarieämbetet skall göra en granskning från kulturhistorisk synpunkt och lantmäteristyrelsen skall göra en granskning från lantmäteriteknisk synpunkt, och sedan skall man samarbeta för att få fram ett slutgiltigt förslag.

Helt naturligt medför denna granskningsuppgift mera arbete för riksantikvarieämbetet – ämbetet får sig en ny arbetsuppgift anförtrodd.

Kulturutskottet har ju att behandla riksantikvarieämbetets anslagsäskanden. Dessa äskanden framfördes i statsverkspropositionen, och i samband med att den behandlades hade vi också att behandla motionen 908, där det hemställdes om inrättande av två nya tjänster som extra antikvarier vid riksantikvarieämbetets fornminnesavdelning. Motionärerna begärde härför ett anslag på 121 000 kronor, så att dessa extra antikvarier skulle kunna fullgöra det extra arbete som granskningen av ortnamnen i fastighetsbeteckningsreformen kräver.

Utskottet har inte ansett sig ha anledning att pröva de begärda tjänsterna för detta ändamål, men vi har gjort den bedömningen att riksantikvarieämbetet behöver anslagsförstärkning för att klara granskningsuppgifterna och vara i takt med lantmäteriet. Därför har utskottet föreslagit att anslaget räknas upp med 100 000 kronor.

Nu säger reservanterna att någon uppräknning inte behövs trots att de i sin reservation har skrivit att frågan kommit i ett annat läge än vid budgetbehandlingen av riksantikvarieämbetets anslagsäskanden sistlidna höst. Det är riktigt att frågan har kommit i ett annat läge genom att riksdagen beslutat att formella och reella förutsättningar skall skapas för att beteckningsreformen skall kunna genomföras på det sätt som meningen är. Men då har vi i utskottet ansett det vara riktigt att det utskott som har att behandla anslagsframställningen också ser till att det finns medel för beteckningsreformens genomförande.

Kulturutskottet har här haft att så realistiskt som möjligt bedöma gjorda framställningar rörande riksantikvarieämbetet. Vi har haft att ta ställning till hur mycket pengar som riksdagen skulle anslå, och vi har ansett oss böra beakta de nya arbetsuppgifter som lagts på riksantikvarieämbetet. Vår bedömning har alltså varit, att om reella förutsättningar skall kunna skapas, så krävs det medel. Och jag kan inte finna att vi på annat sätt än genom att medel beviljas kan säkerställa riksantikvarieämbetets möjligheter att medverka i reformarbetet i den utsträckning som riksdagen vill att det skall ske.

Enligt min mening kan man här inte hänvisa till civilutskottet – som kulturutskottets vice ordförande gjorde – eftersom civilutskottet inte har haft anslagsfrågan till behandling och inte heller har uttalat sig om den. Där var man givetvis medveten om vilket utskott som skulle behandla frågan om anslag. Vi har fått inte bara civilutskottets utan även

riksdagens besked om vad som skall göras beträffande fastighetsreformen, och då har vi ansett att det gäller för oss att skapa de reella förutsättningarna för att arbetet skall kunna bli utfört så som riksdagen begärt.

Kulturutskottet har prövat anslaget storlek, och utskottets majoritet har föreslagit en ökning av anslaget till riksantikvarieämbetet, och jag ber nu, herr talman, att få yrka bifall till kulturutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 12.

I detta anförande instämde herr Svanström (c).

Herr LARSSON i Vänersborg (s):

Herr talman! Efter att ha lyssnat till kulturutskottets ordförande herr Mattsson i Lane-Herrestad kan jag nu slå fast att han vill komma ifrån vad riksdagen redan genom civilutskottets betänkande nr 7 har sagt. Eftersom kulturutskottets majoritet i och med anslagshöjningen har prövat kostnadsfrågan har utskottet också enligt reservanternas mening lagt fast beloppet. Detta kan då leda till att Kungl. Maj:t vid sin prövning finner att en sakbehandling redan är gjord -- under förutsättning att riksdagen följer utskottsmajoriteten -- och Kungl. Maj:t kan då anse sig förhindrad att göra en objektiv prövning av de höjningar som erfordras för riksantikvarieämbetets medverkan i granskningsarbetet i samband med beteckningsreformen.

Det är denna principiella synpunkt som vi reservanter har vänt oss mot. När riksdagen ena veckan sagt ifrån att Kungl. Maj:t skall pröva frågan har vi som utgör utskottets minoritet fattat det hela så -- i motsats till kulturutskottets ordförande -- att vi inte den andra veckan skall besluta om anslagshöjningen och anslagsanvisningen, utan det bör ankomma på Kungl. Maj:t. Genom det här ståndpunktstagandet som majoriteten har gjort är det mycket möjligt att riksantikvarieämbetet inte får erforderliga belopp -- om majoritetens hemställan vinner riksdagens bifall. I varje fall kan inte fördelningen ske efter prövning av Kungl. Maj:t, om utskottsmajoritetens förslag att riksdagen skall fatta beslut om anslagshöjningen vinner bifall och därmed alltså slås fast att 100 000 kronor skulle vara det belopp som erfordras.

Därför vill jag fortfarande yrka bifall till reservationen.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! Kungl. Maj:t skall pröva, säger herr vice ordföranden. Ja, men vad vi föreslår från utskottsmajoritetens sida är att riksdagen skall ge Kungl. Maj:t reella möjligheter att förverkliga det som riksdagen redan har sagt skall förverkligas -- och det kan ske genom att riksantikvarieämbetet får resurser att göra den granskning vi vill ha.

Det är inte riktigt att nu säga att utskottsmajoriteten på detta sätt läser beloppet och dess användning. Utskottet har, liksom alla andra utskott, i denna fråga, liksom i andra frågor som gäller anslag, att göra beräkningar av huruvida en ökning av anslaget är nödvändig för att man skall kunna uppnå önskade resultat.

Om riksdagen går med på vad utskottet föreslår har ämbetet att

Torsdagen den
12 april 1973

*Statsbidrag till
viss del av verk-
samheten vid
Göteborgs
museer m. m.*

försöka klara sina uppgifter inom den givna anslagsramen. Finner sedan ämbetet att det inte är möjligt att klara uppgifterna får ämbetet begära rätt att överskrida anslaget.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Larsson i Vänersborg m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Larsson i Vänersborg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller kulturutskottets hemställan i betänkandet nr 12 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Larsson i Vänersborg m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Larsson i Vänersborg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 148
Nej - 133
Avstår - 1

§ 18 Statsbidrag till viss del av verksamheten vid Göteborgs museer m. m.

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 16 i anledning av motioner om statsbidrag till viss del av verksamheten vid Göteborgs museer m. m.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Verksamheten vid Göteborgs åtta museer har en riksomfattande betydelse. Kostnaderna är av sådan storleksordning att det inte förefaller rimligt att Göteborgs kommun ensam står för dem. Jag tycker att det förefaller skäligt att staten stöder denna kulturella verksamhet, särskilt som den, som jag nämnde, har riksbetydelse. Göteborgs särställning som kulturell bidragsgivare är också mycket markant. År 1970 var de offentliga utgifterna i landet för museer, utställningar och konst totalt 81 miljoner kronor. Av dessa pengar svarade staten för 43 miljoner kronor, landsting för 8 miljoner kronor och kommuner för 30 miljoner kronor. Göteborgs kommun svarade detta år för inte mindre än 8,3 miljoner kronor. Under det besök som vi i

kulturutskottet gjorde i Göteborg för någon månad sedan blev det klart för oss att man från Göteborgs sida nu satsar 10 miljoner kronor.

Att museerna i Göteborg har riksbetydelse framgår bl. a. av

att arkeologiska och historiska museet i Göteborg fyller den funktion i kommunen som landsantikvarierna fyller i länen och därigenom fungerar som riksantikvarieämbetet i andra landsdelar,

att naturhistoriska museet i Göteborg liksom konstmuseet, industri-museet och Röhsska konstslöjdmuseet genom sitt ämnesinnehåll och sin storlek fyller riksmuseernas uppgifter i Västsverige,

att det naturhistoriska museet genom sitt sakinnehåll kan förväntas få en allt större betydelse för museiverksamheten i Västsverige och som informationskälla i miljövärdsfrågor där,

att etnografiska museet i Göteborg i frågor om internationellt samarbete med sina faktasamlingar om u-länderna har riksbetydelse jämförbar med motsvarande museum i Stockholm, varför också ur den synpunkten statligt huvudmannaskap borde övervägas.

Jag har i en motion också fört fram tanken på att det kunde vara aktuellt med ett statligt övertagande av markfaunainventeringen vid naturhistoriska museet. Vid detta museum påbörjades redan 1921 en inventering av vissa lägre marklevande djurgruppers utbredning och förekomstsätt. Projektet har fortgått alltsedan dess och efter hand utvecklats till en av de mest omfattande inventeringarna i svensk zoologisk historia.

Denna inventering syftar till att klarlägga faunans mönster, utbredningsförhållanden osv. Det har samhällelig betydelse av rikskaraktär från naturresurs- och miljövärdsynpunkt, men den omfattning arbetet fått har efter hand blivit mycket betungande för naturhistoriska museet i Göteborg. Det tar arbetskraft och lokalutrymmen från den kommunala museiverksamheten.

1965 års musei- och utställningssakkunniga har i princip uttalat sig för ett bidrag av statsmedel till museiverksamheten i Göteborg och har sagt att statsmakterna måste erkänna Göteborgsmuseernas roll som institutioner med mer än en rent kommunal uppgift. MUS 65 framhåller att det är från rättvisesynpunkt ofrånkomligt att en viss del av ett ekonomiskt tillskott måste ställas till förfogande av staten. Man har såsom rekommendation beslutat förorda en bidragssumma om 2 miljoner kronor per år.

Nu har kulturutskottet behandlat detta ärende positivt, och jag har inte alls någon kritik att rikta mot kulturutskottets behandling. Jag vill endast trycka på det som utskottet här säger, nämligen att det "på goda grunder", som det heter, "hävdas att verksamheten till viss del går utöver vad som normalt är att betrakta som en primärkommunal uppgift". Utskottet förutsätter att frågan om statligt bidrag till Göteborgs museer för sådan verksamhet som är av rikskaraktär kommer att framdeles prövas i positiv anda i samband med att ställning tas till 1965 års musei- och utställningssakkunnigas betänkande i övrigt.

Jag hoppas alltså på detta och på att resultatet av kulturutskottets betänkande skall bli positivt snarligen.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

*Statsbidrag till
viss del av verk-
samheten vid
Göteborgs
museer m. m.*

Torsdagen den
12 april 1973

Produktionsbalansen inom jordbruket och avsättningen av jordbruksprodukter, m. m.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Redan på vårriksdagens första dag väckte Bengt Bengtsson i Göteborg och jag motionen 35. Där har vi i huvudsak redovisat just vad föregående talare har anmält, varför jag inte tänker gå särskilt in på det. Jag är mycket tacksam över det sätt på vilket utskottet har behandlat vår motion. Man har refererat det mesta av vad vi anfört i motionen beträffande bakgrunden till att museiverksamheten i Göteborg uppenbarligen har rikskaraktär, varför vi också har ansett att den borde få stöd enligt samma regler som gäller för de museer av motsvarande karaktär som finns exempelvis i Stockholm.

Jag har glatt mig särskilt mycket åt att utskottet har tillmötesgått vår anhållan i motionen om ett besök på platsen för att studera förhållandena vid Göteborgsmuseerna. Det framgår också av utskottets betänkande att man har blivit väl medveten om att museiverksamheten i Göteborg inte bara tillgodoser lokala intressen utan att den har en sådan omfattning och inriktning att den tillgodoser även riksintressen. Dessutom vänder sig mycket av museiaktiviteterna till skolungdom och bör därför helt naturligt stödjas med mer än bara lokala medel.

Jag är tacksam för den behandling som motionen har fått i kulturutskottets betänkande nr 16 och har inget annat yrkande än utskottets.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 19 Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 17 i anledning av motion om översyn av bestämmelserna om tillvaratagande av fornynd.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 20 **Produktionsbalansen inom jordbruket och avsättningen av jordbruksprodukter, m. m.**

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 14 i anledning av motioner angående produktionsbalansen inom jordbruket och avsättningen av jordbruksprodukter, m. m.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! I motionen 1388 har vi från centerns sida uttryckt farhågor för att jordbrukets avsättningsmöjligheter inom EG-marknaden, sedan denna utvidgats framför allt med England, kan komma att försvåras. Det kan nämligen befaras att vår tidigare export av jordbruksprodukter på den engelska marknaden nu kan komma i fara.

Under perioden 1969-1971 exporterade vi till den engelska marknaden jordbruksprodukter till ett värde av 165 miljoner kronor, vilket var 21 procent av exporten. Men även vår export till de tidigare EEC-staterna kommer att beröras av det nya tillskottet till marknaden, eftersom

Danmark får lättare att komma in på den marknaden än vi. Under samma period, 1969–1971, sålde vi för ca 300 miljoner kronor till de sex förutvarande EEC-staterna. Alltså är det en ganska betydande avsättningsmarknad för jordbruket som kan komma att naggas i kanten och få mindre utrymme i fortsättningen.

Jordbruksutskottet har emellertid sagt att den s. k. blandade kommittén, som man har tillsatt för att administrera vårt handelsavtal med EG-marknaden, även skall ta upp frågor om utvidgning av jordbruksexporten såsom begärts i motionen. Det är mycket bestämda försäkringar härom som görs i betänkandet, och jag vill gärna tro att dessa uppgifter är riktiga, eftersom jag förmodar att de emanerar från kanslihuset. Fördenskull har motionärerna godtagit försäkringarna, även om jag för egen del helst vill se konkreta åtgärder i den riktningen innan jag blir alldeles övertygad om uppgifternas riktighet. Vi har i ett särskilt yttrande redogjort för vissa förhållanden som talar mot att denna blandade kommitté kan komma att spela den roll som man från regeringspartiets sida försäkrar att den skall göra. Som jag förut sagt räknar jag emellertid med att regeringspartiets representanter i jordbruksutskottet inte lämnar sådana försäkringar och därmed motsätter sig bifall till motionen, om inte detta ståndpunktstagande har förankringar i kanslihuset.

Ansvaret för att jordbrukets försämrade exportsituation kommer att bevakas och tas upp till förhandlingar i syfte att öka exporten vilar alltså i och med dessa försäkringar i första hand på jordbruksdepartementet. Jag vill inte bestrida att denna blandade kommitté redan har gjort vissa ansatser för att få jordbruksexporten under prövning. Det skedde vid ett sammanträde den 2 februari. Men tyvärr ställde sig den gången EG-representanterna ganska kallsinniga till de krav som framfördes från denna blandade kommitté. Därför har vi i det särskilda yttrandet framfört den meningen, att därest kommittén icke skulle kunna fylla de uppgifter som regeringen tänkt sig, bör man överväga att tillsätta ett särskilt arbetsutskott för denna direkta förhandlingsuppgift.

Jag har alltså inte något annat yrkande än bifall till utskottets hemställan, men jag vill gärna uttala förhoppningen att vad utskottet anfört verkligen kommer att leda till samma resultat som motionärerna avsåg att uppnå.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Frågan om produktionsbalansen inom jordbruket, som berörts i detta betänkande, är en mycket viktig fråga, både för jordbrukarna och för folkhushållet i dess helhet. Idealet skulle självfallet vara att vi kunde producera precis lagom mycket för att täcka konsumtionen inom landet av sådana livsmedel som vi med fördel kan producera. För jordbruksproduktionen som sådan skulle det också vara bra om vi kunde producera t. ex. alla de fodermedel som behövs för basproduktion och förädling. Tyvärr är det inte så, utan vi måste importera åtskilligt både av fodermedel och av livsmedel som vi i och för sig skulle kunna producera här. I stället har vi ibland betydande överskott av spannmål.

Eftersom jordbrukarna själva får betala de överskott som måste

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

Produktionsbalansen inom jordbruket och avsättningen av jordbruksprodukter, m. m.

Torsdagen den
12 april 1973

*Produktionsbalans
inom jordbru-
ket och avsätt-
ningen av jord-
bruksprodukter,
m. m.*

avsättas på utlandsmarknaden -- ofta till mycket låga priser -- innebär obalansen att våra resurser utnyttjas på ett både oklokt och oekonomiskt sätt. Fullständig balans är det givetvis alldeles omöjligt att uppnå -- vi har ju mycket varierande skördar år för år. Men det skulle vara fullt möjligt att uppnå en betydligt bättre produktionsbalans än vad vi för närvarande har.

Även med den nuvarande obalansen är det självfallet ingen nackdel för jordbruket -- något som ibland har påståtts -- när det blir ett gott skördeår. Samfällt innebär naturligtvis alltid en god skörd också bättre ekonomi för jordbruket som helhet. Men med den prisreglering vi har kan det ändå, även vid goda skördar, bli betydande bekymmer för den enskilde jordbrukaren. I vårt långa land är det mycket varierande förhållanden när det gäller väder och annat. Även om totalresultatet vissa år kan vara mycket gott, kan det på många områden vara under medelskörd eller ungefär medelskörd för jordbrukarna. Så var det t. ex. förra året då förutsatta prishöjningar uteblev till följd av att totalskörderna var ganska goda. Betydande kostnadsökningar som skulle ha mötts av ökade priser medförde stora bekymmer för de jordbrukare som inte fick vare sig goda skördar eller ökade priser vare sig på spannmål eller mjölk.

Både för jordbruket och för samhället är det olyckligt att vi samtidigt som vi ofta har ett stort spannmålsöverskott måste importera betydande mängder protein både som foder och för direkt mänsklig konsumtion. En bättre balans på sikt kanske kan åstadkommas av jordbrukarna själva, men inom moderata samlingspartiet anser vi att det är rimligt och nödvändigt att statsmakterna i varje fall under en övergångstid hjälper till att åstadkomma en bättre situation i detta avseende. Det kan ske på det handelspolitiska området, t. ex. på EG-marknaden, som herr Hansson i Skegrie nyss talade om. Det kan ske genom ökad biståndshjälp i form av livsmedel, genom ökad forskning på alternativa grödor, där sojabönan kan nämnas såsom exempel, genom ökad odling av sockerbetor -- ett område där vi långt ifrån är självförsörjande -- och genom lagring av tillfälliga överskott.

Vi vet inte i dag hur den framtida situationen i världen blir. Tecken tyder emellertid på att överskott, som nu måste säljas till låga priser, i en snar framtid kommer att utgöra en efterfrågad vara, som kan säljas till marknadsmässiga priser.

Enligt en artikel för en kort tid sedan i den kända amerikanska tidskriften Time har läget för det amerikanska jordbruket under senare tid blivit radikalt förändrat. Lagerhusen har i början av året så gott som tömts på spannmål. Man har sålt betydande kvantiteter framför allt till Ryssland. Man har kommit i gång med handeln på Kina och hoppas också att den japanska marknaden skall öppnas. Utvecklingen i USA har inneburit att priserna på t. ex. vete har höjts ganska avsevärt. Man räknar i dag med att man skall kunna öka jordbruksproduktionen och ta bort de produktionshämmande regleringar och subventioner som för närvarande finns, t. ex. i jordbanksystemet.

Vi vet inte hur det blir i framtiden, men det är alltså möjligt att vi över huvud taget inte behöver tala om besvärande överskott. Oberoende härav är det dock självfallet angeläget att man får en god produktionsbalans

inom jordbruket i vårt land.

I motionen 783 har jag tillsammans med några kamrater inom moderata samlingspartiet tagit upp just produktionsbalansen inom svenskt jordbruk. Vi motionärer menar att det är angeläget att statsmakterna på alla områden där så är möjligt stöder strävandena att nå en bättre produktionsbalans. Utskottet instämmer i motionärernas synpunkter och förutsätter att 1972 års jordbruksutredning skall få fram material som gör det möjligt att vidta åtgärder som kan tillgodose motionens syfte.

Mot denna bakgrund har det inte funnits anledning att direkt yrka bifall till motionen eller reservera sig till förmån för den. Jag har därför, herr talman, inget särskilt yrkande utan tillstyrker utskottets förslag. Jag har dock velat anföra dessa synpunkter.

Herr PERSSON i Skänninge (s):

Herr talman! Föreliggande utskottsbetänkande är enhälligt. Utskottets ledamöter delar den uppfattning som förts fram, nämligen att man skall försöka få balans i jordbruksproduktionen. De som suttit med i utskottet känner till att det finns en kommitté – lantbruksekonomiska samarbetsnämnden – som har arbetat och presenterat ett visst material. Det får väl då 1972 års jordbruksutredning ta ställning till.

Jag skall inte förleda mig till att gå in i någon diskussion med herr Hedin. Det skulle vara att dra ut på tiden. Jag vill endast framhålla att det givetvis också är ett konsumentintresse att man slipper exportera alltför mycket till priser som är betydligt subventionerade. Det är ingalunda bara jordbrukarna som betalar. Jag tar ett exempel för att visa detta.

Jordbrukarna får i dag 45 kronor för 100 kg vete, men kvarnarna får betala ungefär 90 kronor. Herr Hedin tror väl inte att jordbrukarna, om det gick att helt få balans här, skulle kunna ta ut 90 kronor per deciton. Jag har velat nämna detta som ett exempel.

Beträffande de frågor herr Hansson i Skegrie tog upp har vi hänvisat till vad utrikesutskottet sade förra året. Utskottet anförde att Sverige med hänvisning till artikel 15 i det avtal som träffats mellan Sverige och EG-marknaden ämnar ta upp dessa frågor. Vi förutsätter att så kommer att ske.

I det särskilda yttrandet av herr Hansson i Skegrie m. fl. sägs att i den händelse något resultat inte uppnås på den vägen bör det tillsättas en särskild kommitté. Utskottsmajoriteten tror emellertid att den blandade kommittén har möjligheter att ta upp de här problemen.

Det finns ett särskilt yttrande till, av herr Takman. Han har gått mera på djupet med problemen och åberopar storheter som Karl XII, Pascal och någon amerikansk skämttecknare. Herr Takman anför att det språk som används på jordbrukspolitikens område inte är förståeligt för lantbrukarna och att det föreliggande betänkandet är ett bevis för det påståendet. Men herr Takman har skrivit under detta betänkande som han alltså anser vara för svårt för jordbrukarna att begripa.

Herr Takman säger att stilen kan spåras tillbaka till propositionen från 1967, som han kallar den agrara motsvarigheten till Karl XII:s bibel. Min teologiska kunskap är alltför dålig för att jag skall kunna verifiera detta,

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

Produktionsbalansen inom jordbruket och avsättningen av jordbruksprodukter, m. m.

Torsdagen den
12 april 1973

Produktionsbalansen inom jordbruket och avsättningen av jordbruksprodukter, m. m.

men jag gissar att herr Takman har studerat den saken bättre.

Den andra storhet som herr Takman nämner, Pascal, var som alla känner till en stor tänkare. Han fick inte tillfälle att gå i skolan utan uppfostrades av sin far och blev bl. a. en framstående fysiker. Herr Takman skriver att jordbruksministern har haft "Pascals princip i grytan", och det är ju inte dåligt. Herr Takman menar nog att jordbruksministern går lika grundligt till väga som Pascal gjorde i olika hänseenden. Han var som jag sade en stor tänkare och forskade i bl. a. "vätskors rörelse". Däremot vet jag inte om han sysslade med jordbrukspolitik. Om herr Takman menar att det sätt på vilket de här frågorna handläggs av departementschefen och tjänstemännen i departementet är grundligt så håller jag gärna med honom om det.

Sedan kommer herr Takman snabbt över till en anekdot om en amerikansk jordbrukare som skriver till sin kongressledamot och ber om en tusendollarscheck för att han skall låta bli att föda upp grisar. Jag tycker att herr Takman borde ha kunnat finna någon person som haft befattning med grispremier utan att han behövt kravla över Atlanten.

Nå, detta var så att säga litet vid sidan om. Herr Takman har skrivit under det enligt hans mening språkligt sett obegripliga utskottsbeaktande som här föreligger.

Herr talman! Med vad jag här sagt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Jag skall inte gå in på de semantiska frågorna. Jag har gjort det i mitt särskilda yttrande. Jag vill bara erinra om att jordbruksministern i höstas gjorde ett intervjuuttalande med anledning av rekordskörden. Det hade som bekant blivit ett spannmålsöverskott på 1,5 miljoner ton eller så där. Jag hörde inte uttalandet och såg inte jordbruksministerns min, men ambassadören för ett av de länder som får mycket bistånd från Sverige hade hört uttalandet och sett jordbruksministern och kom för att få en förklaring. I hans hemland, sade ambassadören, var jordbruksministern glad när skörden blev god och ledsen när skörden slog fel, men här i Sverige var det tydligen tvärtom. Det hade blivit en redordskör och jordbruksministern verkade djupt oroad. Hur kunde det komma sig? Och hur stor måste rekordskörden vara för att jordbruksministern i Sverige skulle strö aska i håret och bete sig som en förtvivlad man?

Jag försökte svara på dessa frågor, och jag försökte tala om att Ingemund Eengtssons bekymmer i stort sett är desamma som jordbruksministrarna har i Frankrike, Västtyskland, USA och andra utvecklade kapitalistiska länder. Jag är inte säker på att jag lyckades förklara vår jordbrukspolitik för denne utländske diplomat. Alla vet att det ibland är problematiskt att förklara dessa förhållanden för vanliga svenska barnfamiljer och svenska folkpensionärer. Maten är dyr. Många får avstå från vissa livsmedel helt och hållet på grund därav och begränsa konsumtionen av andra livsmedel till sällsynta högtidliga tillfällen.

Samtidigt hör man och läser man om att jordbruket har en överproduktion som är mycket bekymmersam. Vi har från vänsterpartiet

Torsdagen den
12 april 1973*Produktionsbalansen inom jordbruket och avsättningen av jordbruksprodukter, m. m.*

kommunisternas sida tidigare motionerat om en utredning om övergång till lågprislinje på livsmedel. Detta motionsyrkande bifölls som bekant förra året. Frågan hänsköts till 1972 års jordbruksutredning. Vi har också rest krav om ett slopande av momsens på livsmedel som kostar svenska folket någonting på 4 miljarder kronor om året och som liksom de höga matpriserna drabbar dem som ofta har låga inkomster – barnfamiljer, folkpensionärer och andra.

Jag skall inte hålla något långt tal. Jag skulle ha avlämnat en reservation om jag funnit starka skäl för den. För att det inte skall bli något missförstånd vill jag säga att mitt parti inte deltar i den demagogiska kampanjen om att lantbrukarna har för stora inkomster. Vi vet att många lantbrukare – säkerligen flertalet av dem – inte har stora inkomster för ett ofta mycket hårt arbete under långa arbetsveckor, ofta utan semester. Vi har nu en statistik gällande 1971 om nettointäkterna för jordbruksfastigheter. Undersökningen har omfattat 10 500 slumpmässigt valda lantbrukarfamiljer. Nettointäkten var för jordbruksfastigheter på 10–12 hektar i genomsnitt 12 839 kronor. För 20–30 hektar uppgår inkomsten till 18 034 kronor, för 30–50 hektar 21 068 kronor och för 50–100 hektar 24 508 kronor. Detta gäller nettointäkter från jordbruksfastigheten. Sedan tillkommer inkomster från andra sysselsättningar. Ofta har man en del av inkomsten, ibland den mindre delen, från jordbruksfastigheten och en del från annan sysselsättning, från fabriksarbete eller skogsarbete osv.

När vi vänder oss mot de höga livsmedelspriserna är det således inte mot jordbrukarna kritiken riktas utan mot andra förhållanden och missförhållanden.

Herr PERSSON i Skänninge (s):

Herr talman! De frågor som herr Takman tagit upp är självfallet väsentliga. Jag vet inte om jag gjort mig skyldig till någon klappjakt på jordbrukarnas inkomster. I likhet med herr Takman tror jag att de inte är större i genomsnitt än andras.

Herr Takman har accepterat eller i varje fall ställt sig bakom utskottsbetänkandet här. Jag har sett hans särskilda yttrande, och jag har länkt att eftersom han har åberopat storheter som t. ex. Pascal är yttrandet skrivet med den tanken att de som har hand om dessa frågor gör det grundligt. Jag hoppas att det skall kunna ske även i fortsättningen.

När det gäller lågprislinjen pågår ju som bekant en utredning.

Herr Takman har åberopat jordbruksministrar i olika delar av den kapitalistiska världen. Vi hade ju litet tur att vi kunde exportera en del överskott till ett visst land österut. Att jordbruksministern där sedan råkade bli sittande vid sidan om taburetten kan man självklart beklaga, men det är sådana saker som man inte får för.

Jag använde avsiktligt ordet produktionsbalans och tog inte ordet överskott i min mun. Det finns onekligen, som herr Hedén sade här, vissa områden där vi har en export och det får man liksom täcka med import av andra varor.

Torsdagen den
12 april 1973

Produktionsbalansen inom jordbruket och avsättningen av jordbruksprodukter, m. m.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon större diskussion med herr Persson i Skänninge om Pascals princip. Jag tror bara, herr Persson, att om man har denna princip i grytan, som jag har sagt, är det svårt att få locket att ligga horisontellt på alla kanter.

Herr Persson tog upp det överskott vi hade möjlighet att sälja till Sovjetunionen. Det var alldeles speciella förhållanden. 1972 var väl det svåraste år jordbruket där har haft i modern historia. Först hade man en utomordenligt sträng vinter. Sedan var det torka över stora områden. Och sedan regn och hagel och t. o. m. snöfall i de östra delarna under skördetiden. Därför fick man en lägre skörd än man normalt skulle haft.

Vi kan tänka oss att man fortfarande hade haft kvar småjordbruk i stället för kollektivjordbruk i Sovjetunionen, då hade man haft hungersnöd över stora delar av landet vid det här laget. Tack vare storjordbruket har man kunnat reducera inverkan av ogynnsamma väderleksförhållanden, bl. a. genom konstbevattning. Denna bygger man varje år ut med någon miljon hektar, men fortfarande har man inte kunnat bygga ut så att den omfattar all mark som bör konstbevattnas.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! Jag skall inte beröra herr Takmans särskilda yttrande. Jag uppskattar det därför att det har ett humoristiskt stänk, och jag tycker vi kan ha rätt att en och annan gång kosta på oss något utanför det vanliga stela kanslispråket.

Men jag vänder mig bestämt emot herr Takmans uttalande att om Sovjet haft kvar sina små jordbruk hade man haft hungersnöd där. Jag har precis motsatt uppfattning. I de stora kolchoserna har varje medlem rätt att för egen räkning odla på 0,5 hektar, tror jag det är. Från dessa små jordbitar som man odlar av eget intresse kommer, om jag är riktigt underrättad, 30 procent av Sovjets livsmedel. Det talar i rakt motsatt riktning. Om man hade haft kvar privatjordbruket i Sovjet, hade det sannolikt icke varit någon hungersnöd och ingen dålig skörd heller under det år som gått. I den här intensiva driften, där man är sin egen företagare och där man har intresse av att producera därför att man får ut någonting själv av det, blir produktionen i varje fall mycket större än i kollektivet.

Herr PERSSON i Skänninge (s):

Herr talman! Jag tycker i likhet med herr Hansson i Skegrie att sådana här litet skämtsamma inslag skall man kunna tolerera, och det gjorde jag. Men det var inget annat som behövde bemötas därför att herr Takman står under urskottet. Därför tyckte jag det var lämpligt att ta upp denna fråga.

Jag skall inte delta i diskussionen om storjordbruk kontra småbruk. Jag kan väl sluta, herr talman, och jag lovar att inte komma tillbaka, med att citera Pascal. Han sade en gång: De högsta sanningarna är inte tillgängliga för förnuftet. De fattas omedelbart av hjärtat.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Det här är väl inte en debattpunkt för någon stor diskussion om småjordbruk kontra kollektivjordbruk. Jag är inte alls

Torsdagen den
12 april 1973*Jordbrukets kapital- och kreditförsörjning, m. m.*

säker på att herr Hansson i Skegrie har rätt när han säger att 30 procent av Sovjets livsmedel kommer från jordbrukarnas egna lotter. Jag tror att det är en våldsamt överdriven siffra, men jag kan inte plocka fram den riktiga uppgiften för ögonblicket. Jag vet bara att exempelvis i Ukraina såg herr Hansson i Skegrie lika väl som jag och de andra ledamöterna i utskottet som reste där för två år sedan det nya väldiga konstbevattningsprojekt som var igångsatt. Att få till stånd ett sådant är naturligtvis helt uteslutet om man bara har småjordbruk. Det krävs stora sammanhängande arealer och det krävs kollektiva ansträngningar för att få en konstbevattning till stånd på de enorma ytor som det där gällde.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 21 Jordbrukets kapital- och kreditförsörjning, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 15 i anledning av motioner angående jordbrukets kapital- och kreditförsörjning, m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1973:496 av fru Jonäng m. fl. (c) vari såvitt nu var i fråga (punkten 4) hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t uttalade, att lantbrukets rekryteringsproblem borde bli föremål för en allsidig utredning beträffande framtida kapitalanskaffningsmöjligheter, rekryteringsunderlag m. m., med särskild belysning av eventuella speciella problem för norra Sverige,

1973:506 av herr Persson i Heden m. fl. (c) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om en omedelbar översyn av gällande bestämmelser och tillämplad praxis beträffande tillståndsgivningen för förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter i enlighet med vad som anförts i motionen,

1973:773 av herr Bohman m. fl. (m) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att 1972 års jordbruksutredning erhöi tilläggsdirektiv att utreda och framlägga förslag till förbättring av jordbrukets kapital- och kreditförsörjning samt

1973:1388 av herr Fälldin m. fl. (c) vari såvitt nu var i fråga (punkterna 3 och 5 b) föreslagits att riksdagen 3. hos Kungl. Maj:t begärde sådan ändring i jordförvärvslagen att a) innebörden och syftet med begreppet "yrkesmässigt och varaktigt" i jordförvärvslagens 4 § första stycket fick en sådan tolkning att för familjejordbruket uppenbara rationaliseringsobjekt verkligen kom till användning i fastighetsrationaliseringen, b) prioriteringen av skogsförvärv fick en sådan utformning att intressearronderingar och strukturrationaliseringar inom privatskogsbruket främjades före prioritering av råvaruförädlare och 5. hos Kungl. Maj:t hemställde att b) 1972 års jordbruksutredning fick i uppdrag att pröva hur lättnader i jordbrukets finansiering borde kunna åstadkommas.

Torsdagen den
12 april 1973

Jordbrukets kapital- och kreditförsörjning, m. m.

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. lämna motionerna 1973:496, yrkande 4, 1973:773 och 1973:1388, yrkande 5 b, utan åtgärd,
2. lämna motionerna 1973:506 och 1973:1388, yrkande 3, utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar Hansson i Skegrie (c), Antby (fp), Jonasson (c), Larsson i Borrby (c), Krönmark (m), Berndtsson i Bokenäs (fp) och Leuchovius (m) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1973:496, yrkande 4, samt med bifall till motionerna 1973:773 och 1973:1388, yrkande 5 b, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anført angående utredning rörande jordbrukets kapital- och kreditförsörjning,

2. av herrar Hansson i Skegrie (c), Antby (fp), Jonasson (c), Larsson i Borrby (c) och Berndtsson i Bokenäs (fp) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:506 och i anledning av motionen 1973:1388, yrkande 3, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anført angående översyn av jordförvärvslagstiftningen m. m.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! Som ett led i den jordpolitik som lanserats under senare år har ingått en ändring av jordförvärvslagen i syfte att underlätta för andra kategorier än jordbrukare att köpa jord. När man uppmjukade jordförvärvslagen hette det att det skulle vara till fördel för jordbruket som helhet om s. k. friskt kapital kunde tillföras näringen även från utomstående. Med uttrycket friskt kapital menade man då närmast riskvilligt kapital. Nu torde emellertid följden närmast ha blivit den att det är spekulationskapital som har placerats i jordbruk i större utsträckning än vad som var möjligt tidigare. Naturligtvis finns undantag, det vill jag inte förneka. Det bör också vara så att vem som helst skall få ägna sig åt jordbruk, men det fordras efter denna lags uppmjukning en ganska hård kontroll så att inte de spekulativa köparna får för stort utrymme.

För någon tid sedan beslöt vi en annan, liknande ändring i jordförvärvslagen. Det gällde att utvidga rätten för kommunerna att lägga under sig markområden. Denna ändring är också riktig så till vida att kommunerna bör ha möjligheter att förvärva den mark som de behöver för tomtändamål.

Men i de fall där kommuner uppträder som köpare till jordbruk belägna så långt borta från tätorten att det inte finns någon rimlig förutsättning för att denna mark skall användas för bebyggelse, är det fråga om ett missbruk av den jordförvärvsrätt som kommunerna har fått. Att jag säger "missbruk" beror på att förvärv som görs på detta sätt hindrar en annars möjlig rationaliseringsåtgärd inom bygden. Dessa jordar

Torsdagen den
12 april 1973*Jordbrukets kapital- och kreditförsörjning, m. m.*

kommer då nämligen inte att underkastas någon generationsväxling och blir därför inte heller tillgängliga i strukturrationaliseringen.

En följd av denna utvidgade jordförvärvsrätt har blivit avsevärt uppskruvade markvärden. Det har medfört att vi i dag fått priser på jordbruksjord, som avsevärt överstiger avkastningsvärdena. Det medför en orimlig skuldsättning för de unga jordbrukare som vill ägna sig åt denna näring liksom en nackdel genom att man vid fastställandet av taxeringsvärdena på jordbruksegendomar utgår från dessa höga markvärden, som ligger betydligt över markens värde som jordbruksjord för den som försörjer sig på den. Jordbrukarna kommer härigenom att påföras ett orealistiskt förmögenhetsvärde, för vilket de ändock får betala skatt till stat och kommun. Jag tror inte att någon annan grupp i samhället på det sättet påföres fiktiva förmögenhetsvärden, som icke svarar mot det värde tillgångarna i grund och botten har. Det hade varit riktigare, som vi en gång föreslagit i riksdagen, att lägga avkastningsvärdena till grund för taxeringsvärdena.

En utredning har nyligen framlagt ett betänkande om den nya fastighetstaxeringen, och enligt den utredningen skall man nu ytterligare vidga förutsättningarna för dessa fiktiva värden, som jordbrukaren inte har något gagn av. Han hade haft bättre nytta av ett rimligt jordvärde.

Sammanfattningsvis kan man därför säga att utvidgningen av jordförvärvslagen och av jordförvärvsrätten i övrigt ingalunda har varit till fördel för det egentliga jordbruket utan i vissa avseenden till förfång. Det är därför påkallat med en översyn av jordförvärvslagen, som vi har begärt i en reservation.

Följden av ändringen i jordförvärvslagen har blivit krav på ökad tillgång till kapital för köpare av jordbruk, främst för de yngre som vill etablera sig som jordbrukare. Därför är inte heller de hittillsvarande möjligheterna tillfredsställande utan också de behöver överses av den nu sittande jordbruksutredningen.

I 1967 års jordbruksbeslut förutsatte man, som det hette, en fortsatt snabb rationalisering inom jordbruket, och detta försökte också jordbrukarna åstadkomma. 8 000-10 000 jordbruk försvinner årligen, och många av dem går upp i större enheter. Denna utveckling kostar emellertid pengar både för inköp och för utlösning. Om inte beslutet att övergå till bokföringsmässig redovisning förfuskas hos skattemyndigheterna, kommer även denna nya reform att innebära en ökning av rationaliseringsåtgärderna, med påföljande höjt behov av kapital.

Dessa vällovliga ansträngningar från jordbrukarnas sida riskerar att bromsas upp av brist på lånemöjligheter. Visserligen har riksdagen beslutat att ställa några hundratal miljoner till förfogande som kreditgarantier genom lantbruksnämnderna. Men vad hjälper detta om sedan inte kreditgarantin kan effektueras i bankerna på grund av vissa återhållande åtgärder? Detta gäller för övrigt även lån utan kreditgarantier. Det finns för närvarande en kö av lånesökande vid hypoteksföreningarna som representerar ett belopp av ungefär 550 miljoner kronor. I stället för att då höja ramen för Hypoteksbankens obligationsförsörjning har man minskat denna ram med 50 miljoner och därmed krympt möjligheterna för kreditgivning. Men utöver denna åtgärd gentemot Hypoteksbanken

Torsdagen den
12 april 1973

Jordbrukets kapital- och kreditförsörjning, m. m.

skärper också riksbanken sin hållning gentemot Föreningsbanken, dvs. jordbrukskassornas utlåning, och det betyder också för jordbrukarna mindre möjligheter att erhålla kredit.

Här stämmer, såvitt jag begriper, ord och handling synnerligen illa överens. Det är därför som vi i reservationerna menar att man allvarligt bör pröva ett underlättande av kapitalanskaffningen inom jordbruket.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till de bägge reservationer som har fogats till detta betänkande.

Herr ANTBY (fp):

Herr talman! Först vill jag säga att genom ett misstag, som helt beror på ett fel från min sida och som ingen annan skall lastas för, har mitt namn kommit att stå under reservationen 2 vid detta betänkande. Jag kommer i det avseendet att rösta med utskottsmajoriteten.

Så över till reservationen 1. Kapitalförsörjningen är ett av näringslivets stora problem. Detta gäller inte minst inom jordbruket. Bara ett enda exempel. Ett familj jordbruk som är inriktat på mjölkproduktion behöver inte vara alltför stort för att det skall kräva kapitalinsatser som närmar sig miljonen eller i vissa fall överstiger detta belopp - onekligen en hög kostnad för en arbetsplats. Den ojämna arbetsbelastningen, föranledd av sådd och skörd, som gör att man måste hålla sig med arbetsbesparande men dyrbara maskiner vilka inte kan användas alltför lång tid varje år, är som bekant en av anledningarna till jordbrukets höga kapitalbehov.

Tillgång på nödigt kapital till rimligt pris är därför en mycket väsentlig sida av våra jordbrukares möjligheter att driva sin näring. Det är således i hög grad angeläget att åstadkomma bästa möjliga betingelser i det avseendet.

Vi reservanter anser att jordbruksutredningen härvidlag har att arbeta med alltför snäva direktiv. Vi föreslår sålunda att direktiven utvidgas så att utredningen får pröva jordbrukets kapital- och kreditförsörjning i hela dess vidd.

Med dessa ord, herr talman, vill jag yrka bifall till reservationen 1 vid detta betänkande.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Två frågor är avgörande för jordbrukets framtid i vårt land -- livsvillkor för att unga driftiga lantbrukare över huvud taget skall satsa på jordbruk i framtiden.

Den ena frågan är lönsamheten, som måste förbättras avsevärt. Det är ännu långt till målet, att jordbrukarna skall få en inkomst som är jämförbar med andra grupper. Jag noterade i debatten om föregående ärende att herr Takman också hade den uppfattningen.

Den andra frågan är kapitalförsörjningen. Jordbruket är en av de mest kapitalkrävande näringarna i vårt land i förhållande till omsättningen. Framför allt för nytillträdande lantbrukare är därför kapitalanskaffningen ett stort och ibland helt oöverstigligt problem.

Lantbruksstyrelsen har genomfört en omfattande företagsekonomisk studie av olika företagstyper när det gäller utnyttjande av olika slags

Torsdagen den
12 april 1973*Jordbrukets kapital- och kreditförsörjning, m. m.*

teknik. Man har där kommit fram till att vid vad man kallar medelhög teknik skulle det behövas två till tre gånger så mycket kapital i företaget som med den teknik som nu används – man blickar alltså in i framtiden. Vid ”hög teknik” skulle det gå åt ännu mera – tre till fyra gånger mer än vad som nu behövs.

Med rationalisering, med ökad teknisk utveckling som ju är ofrånkomlig inom jordbruket, följer alltså avsevärt ökat behov av kapital. Genom att ta fram uppgifter ur deklarationsundersökningarna har man kommit fram till att ett genomsnittsföretag av familjeföretagstyp i dag har ungefär 330 000 kronor som totalt kapital. För motsvarande företag med en kalkylerad lönsamhet av minst 12 kronor i timmen för dem som arbetar inom företaget behövs det enligt lantbruksstyrelsens undersökning betydligt mera kapital.

Enligt den undersökningen skulle för lönsamma företag kapitalbehovet per man och företag när det gäller mjölkproduktion vara mellan 600 000 och 700 000 kronor, för företag med modersuggor mellan 400 000 och 500 000 kronor och för företag med slaktsvin omkring 1 miljon kronor.

Dessa sifferexempel visar att kapitalfrågan är oerhört stor och svårlöst. Framför allt är det i dag stor brist på långfristigt kapital. Enligt uppgift motsvarar lånekön där ungefär 600 miljoner kronor; herr Hansson i Skegrie nämnde 550 miljoner för hypoteksföreningarna.

För att förbättra jordbrukets lönsamhet behövs det självfallet stora rationaliseringar och investeringar, och det kräver betydande kapitaltillskott. Det finns all anledning att utreda förutsättningarna för att förbättra jordbrukets möjligheter att skaffa både investerings- och driftkapital – till rimliga räntekostnader dessutom. Till följd av den dåliga förräntningen inom jordbruket – ibland är den ju direkt negativ – är det för närvarande mycket svårt för jordbruket att konkurrera med företrädare för andra näringar på lika villkor i fråga om kapitalanskaffning.

Jag tycker för min del att det är förvånansvärt att den nu arbetande jordbruksutredningen inte i sina direktiv har fått till uppgift att gå in på de här oerhört viktiga frågorna. Utskottsmajoriteten säger nu att utredningen naturligtvis är oförhindrad att ta upp dessa frågor. Men är vi ense om att det här är oerhört viktiga frågor är det väl både lämpligt och naturligt ändå att ge ett direkt utredningsdirektiv att frågorna skall tas upp.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 1.

Herr MOSSBERGER (s):

Herr talman! Jag kan fatta mig ganska kort – jag har inte så mycket mer att anföra än det som redan har anförts i utskottets betänkande.

Den enda skillnaden är ju egentligen att reservanterna anser att direktiven för jordbruksutredningen är alldeles för snäva vad gäller kapitalförsörjningsfrågorna. Vi har sagt i utskottets betänkande ... och det finns också angivet i utredningens direktiv att utredningen kan ta upp de frågorna, om den så vill. Likaså skall utredningen överväga utbyggnaden av investeringsstöd i form av investeringsbidrag eller andra

Torsdagen den
12 april 1973

Jordbrukets kapital- och kreditförsörjning, m. m.

investeringssubventioner. Det är också ett led i kapitalförsörjningen. Utskottsmajoriteten har därför inte ansett det behövt med någon komplettering av utredningsuppdraget i det avseendet.

Vad sedan frågan om jordförvärvslagen angår säger man i motionen 1388 att hittillsvarande erfarenheter av lagstiftningen har givit vid handen att många för familj jordbrukarna lämpliga rationaliseringsobjekt förvärvas av personer som endast med tvekan kan anses ha för avsikt att yrkesmässigt och varaktigt ägna sig åt jord- och skogsbruk. Att antalet sådana jordbruksförvärvare skulle vara särskilt stort är emellertid för mig en främmande tanke. Det finns kanske en och annan som köper jordbruk utan att vara jordbrukare i egentlig mening, det vill jag inte förneka. Men deras antal kan inte vara stort. Och därför behöver man inte heller ändra någonting i jordförvärvslagen på den punkten.

I mitt hemlän fanns en person, om vilken man kan säga att det var tveksamt huruvida han borde få köpa det jordbruk han ville ha. Men han hade i alla fall studerat jordbruk och gick också på en jordbruksskola, även om han väl inte direkt kom från jordbrukarleden. I ett sådant fall kan man naturligtvis vara litet tveksam huruvida han bör få köpa en så pass stor gård som det här var fråga om, men eftersom denne man inte behövde låna något större kapital ansåg jag det inte vara oriktigt att han fick köpa gården. I motsatt fall hade vi ju kommit in på ett monopolförfarande, och det tycker jag inte är riktigt.

Reservanterna säger också att det råder brist på pengar inom jordbruket. Ja, pengar får man ju aldrig för mycket av, vilken rörelse som man än driver. Men jag är inte alldeles säker på att det är riktigt som reservanterna säger. Jag sitter själv med i en lantbruksnämnd, och där har det i stort sett i varje fall inte varit några egentliga problem att skaffa pengar. De som köpt en gård har i regel fått pengar till det genom jordbrukskassorna, till dess att hypoteksföreningarna kunnat teckna långfristiga lån. I regel har det rört sig om en ganska kort tid — även om det väl där kan variera från län till län. Jag tror inte att tiden varierar mer än från två tre månader upp till två år. Sedan är lånen i regel avlyfta. Och då har jordbrukaren ändå fått sin kapitalförsörjning från början tillgodosedd genom jordbrukskassorna. Därför tror jag att inte heller de problemen med kapitalförsörjningen är så svåra som reservanterna har velat göra gällande.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Det är riktigt som utskottets ärade vice ordförande säger, att jordbruksutredningen har fått i uppdrag att överväga frågan om en utbyggnad av investeringsstöd i form av investeringsbidrag och andra investeringssubventioner, men det är en mycket liten del av den stora frågan om jordbrukets kapitalförsörjning i dess helhet. Jag har mycket svårt att tro att utredningen utan något påpekande om saken går in på den i och för sig mycket stora och enligt vår bedömning mycket angelägna frågan. Utredningen har nog tillräckligt att göra med de uppdrag utredningen fått enligt direktiven. Om man skall gå in på hela

den stora kapitalfrågan, så behöver man sannolikt få en påstötning om det från jordbruksministern.

Jag tycker därför att det finns all anledning att följa reservationen 1.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! Jag betvivlar inte att herr Mossberger kan ha de erfarenheter som han redogjort för från sitt ledamotskap i lantbruksnämnden i Halland. Jag har mina erfarenheter från ledamotskap i styrelse för jordbrukskassa och centralkassa i Malmöhus län, och där har vi precis de bekymmer som jag redogjorde för. Vi kan inte avlasta de kreditanspråk som ställs från jordbrukarna.

Det jag här anförde – att det för närvarande ligger en kö i hypoteksföreningarna och Hypoteksbanken på 550 miljoner kronor – betyder att vi, om vi från jordbrukskassornas sida hade kunnat avlyfta bottenlånen, själva skulle ha kunnat lösgöra mera lånemedel till övriga krediter. Det går inte nu.

Jag vet att man håller på att förhandla på det här området, och jag hoppas att det skall leda dithän att man i varje fall inte minskar nuvarande lånemöjligheter, vilket man faktiskt har gjort genom att krympa Hypoteksbankens möjligheter att sälja obligationer med 50 miljoner kronor. Riksbanken kräver också att jordbrukskassorna skall hålla ett större eget kapital, som de inte får låna ut. Det betyder också en krympning av lånemöjligheterna.

Så ligger det i verkligheten till. Kreditgarantier är mycket bra, men de är inte mycket värda om de inte kan omsättas i praktiskt handlande i bankerna.

Herr MOSSBERGER (s):

Herr talman! Jag vill inte förneka, och jag kan t. o. m. gärna hålla med om, att de nuvarande möjligheterna till kreditförsörjning naturligtvis bör finnas kvar och inte minskas.

Men det är en annan sak som kommer in i bilden. Jag har åtminstone ibland – tyckt att det nästan är för lätt att skaffa pengar, därför att det medverkar till att priserna höjs väsentligt. De som köper lantbruken skyr faktiskt inga priser. Två à tre gånger taxeringsvärdet är inga ovanliga priser. Köper man till sådana priser går det åt kapital, och det kommer givetvis att hindra andra som skulle behöva kapital.

Vad gäller den andra frågan, som avser jordförvärvslagen, har lantbruksstyrelsen en arbetsgrupp. Den arbetar med de frågor som här har berörts, och den har även till uppgift att lägga fram förslag om den skulle finna anledning till några ändringar. Men den har inte hittills lagt fram förslag – och det tyder väl på att gruppen inte anser att det finns fog för någon ändring för dagen.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! De som i dag betalar två à tre gånger taxeringsvärdet är inte köpare som behöver låna pengar. Det är byggföretag, det är kommuner och det är jordbrukare, som i sin tur har sålt till kommunerna

Torsdagen den
12 april 1973

Jordbrukets kapital- och kreditförsörjning, m. m.

och vill omsätta pengarna i jordbruk igen. Vanliga jordbrukare, som skall försörja sig på fastigheten, kan inte betala de priser som herr Mossberger nämnde.

Herr MOSSBERGER (s):

Herr talman! Tyvärr är det på det sättet att de betalar de priserna.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hansson i Skegrie begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 15 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hansson i Skegrie begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	148
Nej	—	133
Avstår		4

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hansson i Skegrie begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 15 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hansson i Skegrie begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	176
Nej	—	105
Avstår	—	5

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 16 i anledning av motioner angående jordbrukets rationalisering m. m.

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

I detta betänkande hade behandlats motionerna

1973:200 av herr Fågelsbo (c) vari hemställdt att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om översyn av de regler som gällde för rationaliseringsstödet i syfte att inrikta detsamma efter principen om ett successivt uppbyggande av mindre enheter till större,

1973:323 av herr Helén m. fl. (fp) vari såvitt nu var i fråga (punkterna 2 och 3) hemställdt 2. att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att 1972 års jordbruksutredning genom tilläggsdirektiv gavs i uppdrag att göra en översyn av frågor rörande jordbrukets rationalisering, varvid de riktlinjer som angavs i motionen blev vägledande, 3. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde en översyn av formerna för handläggningen av ärenden i lantbruksnämnderna i syfte att förstärka det demokratiska inflytandet,

1973:328 av herr Krönmark m. fl. (m),

1973:329 av herr Leuchovius m. fl. (m) vari föreslagits att riksdagen i anledning av motionen hos Kungl. Maj:t hemställde om sådan ändring av rationaliseringskungörelsen 1967:453 om statligt stöd till jordbrukets rationalisering m. m. 1. att bärkraftiga och effektiva familj jordbruk kunde åstadkommas, 2. att rationaliseringsstöd kunde utgå till deltid jordbruk, 3. att rationaliseringsstöd kunde utgå till kombinerade jord- och skogsbruk, 4. att driftslån, exempelvis tioåriga, kunde erhållas utan de nuvarande kraven på förvärv eller arrendering av ytterligare arealer, 5. att mindre rationaliseringsåtgärder kunde stödjas utan strikta krav på långsiktiga lönsamhetskalkyler,

1973:340 av herr Wictorsson (s),

1973:496 av fru Jonäng m. fl. (c) vari såvitt nu var i fråga (punkterna 1, 2 och 3) hemställdt att riksdagen hos Kungl. Maj:t uttalade 1. att lantbruksnämnderna borde erhålla ökade möjligheter att lämna garantier för driftslån, liksom ökade möjligheter att lämna ekonomiskt stöd för markanskaffning, 2. att särskilda åtgärder borde vidtas för bibehållande av ett aktivt jordbruk och genomförande av möjliga långsiktiga rationaliseringsåtgärder, t. ex. täckdikning, 3. att rådgivnings- och informationsverksamheten borde intensifieras i samarbete med lantbrukets organisationer och i berörda delar arbetsmarknads- och sociala myndigheter m. fl.,

1973:497 av herr Josefson i Arrie m. fl. (c) vari hemställdt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade att det fortsatta arbetet för

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

jordbrukets rationalisering borde inriktas på åstadkommande av bärkraftiga och effektiva familjejordbruk i enlighet med vad som anförts i motionen,

1973:500 av herr Magnusson i Nennesholm m. fl. (c),

1973:1388 av herr Fälldin m. fl. (c) vari såvitt nu var i fråga (punkterna 1 b, 4 och 5 a) hemställdes att riksdagen 1. uttalade b) att sambandet mellan jord- och skogsbruk borde bevaras och driften av sådana företag främjas, 4. hos Kungl. Maj:t begärde sådana ändringar i bestämmelserna rörande statligt stöd till jordbrukets rationalisering att a) jordbruks- och skogsdelen vid kombinerade företag gemensamt togs i betraktande vid bedömningen av olika rationaliseringsåtgärder, b) statligt stöd kunde utgå till enskilda personer även för förvärv av rena skogsbruksföretag, c) deltidjordbruk inte skulle undantas från möjlighet till rationaliseringsstöd, d) rationaliseringspolitiken borde inriktas på en stegvis uppbyggnad av familjeföretag inom jordbruk och skogsbruk, e) även naturvårds- och miljömässiga skäl kunde medtas i underlaget för bedömning av rationaliseringsstöd, 5. hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att a) en översyn verkställdes av gällande rationaliseringskungörelse samt av formerna för handläggning av ärenden i lantbruksnämnderna i syfte att främja en mera demokratisk ordning samt

1973:1428 av herr Pettersson i Örebro m. fl. (c).

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. lämna utan åtgärd motionerna 1973:200, 1973:329, yrkande 1, 1973:497, 1973:1388, yrkande 4 d, samt 1973:323, yrkande 2, sistnämnda motion såvitt avsåg successiv uppbyggnad av familjeföretag,
2. avslå motionen 1973:329, yrkande 5.
3. avslå motionerna 1973:329, yrkande 2, 1973:1388, yrkande 4 c, samt 1973:323, yrkande 2, sistnämnda motion såvitt avsåg stöd till deltidjordbruk,
4. lämna motionen 1973:340 utan åtgärd,
5. lämna motionerna 1973:329, yrkande 3, samt 1973:1388, yrkandena 1 b och 4 a utan åtgärd,
6. avslå motionerna 1973:329, yrkande 4, och 1973:496, yrkande 1, sistnämnda motion såvitt avsåg driftslån,
7. lämna motionen 1973:1388, yrkande 4 e, utan åtgärd,
8. anse motionen 1973:1388, yrkande 4 b, besvarad med vad utskottet anförde,
9. avslå motionen 1973:500,
10. lämna utan åtgärd motionen 1973:323, yrkande 2, i återstående del, dock ej i vad avsåg stöd till s. k. animaliefabrik,
11. lämna utan åtgärd motionen 1973:496, yrkandena 1, 2 och 3, såvitt de ej behandlats i det föregående,
12. lämna motionen 1973:328 utan åtgärd,
13. lämna motionen 1973:1428 utan åtgärd,

14. lämna motionerna 1973:323, yrkande 3, och 1973:1388, yrkande 5 a, utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande stöd till successiv uppbyggnad av familjeföretag av herrar Hansson i Skegrie (c), Antby (fp), Jonasson (c), Larsson i Borrby (c), Krönmark (m), Berndtsson i Bokenäs (fp) och Leuchovius (m) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionerna 1973:200, 1973:329, yrkande 1, 1973:497, 1973:1388, yrkande 4 d, samt 1973:323, yrkande 2, sistnämnda motion såvitt avsåg successiv uppbyggnad av familjeföretag,

2. beträffande tillämpningen av lönsamhetskravet vid stödgivning till rationaliseringsåtgärd av herrar Hansson i Skegrie (c), Jonasson (c), Larsson i Borrby (c) och Johansson i Holmgården (c), fru Olsson i Helsingborg (c) samt herrar Leuchovius (m) och Strömberg (fp) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionen 1973:329, yrkande 5.

3. beträffande rationaliseringsstöd till deltidjordbruk av herrar Hansson i Skegrie (c), Jonasson (c), Larsson i Borrby (c) och Johansson i Holmgården (c), fru Olsson i Helsingborg (c) samt herrar Leuchovius (m) och Strömberg (fp) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionerna 1973:329, yrkande 2, 1973:1388, yrkande 4 c, samt 1973:323, yrkande 2, sistnämnda motion såvitt avsåg stöd till deltidjordbruk,

4. beträffande rationaliseringsstöd till kombinerade jord- och skogsbruksföretag av herrar Hansson i Skegrie (c), Jonasson (c), Larsson i Borrby (c) och Johansson i Holmgården (c), fru Olsson i Helsingborg (c) samt herrar Leuchovius (m) och Strömberg (fp) som ansett att utskottet under 5 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionerna 1973:329, yrkande 3, samt 1973:1388, yrkandena 1 b och 4 a,

5. beträffande vidgad rätt till driftslån till jordbrukare av herrar Hansson i Skegrie (c), Jonasson (c), Larsson i Borrby (c) och Johansson i Holmgården (c), fru Olsson i Helsingborg (c) samt herrar Leuchovius (m) och Strömberg (fp) som ansett att utskottet under 6 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionerna 1973:329, yrkande 4, och 1973:496, yrkande 1, sistnämnda motion såvitt avsåg driftslån,

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

Torsdagen den

12 april 1973

Jordbrukets

rationalisering

m. m.

6. beträffande översyn av vissa frågor rörande jordbrukets rationalisering av herrar Hansson i Skegrie (c), Jonasson (c), Larsson i Borrby (c) och Johansson i Holmgården (c), fru Olsson i Helsingborg (c) samt herrar Leuchovius (m) och Strömberg (fp) som ansett att utskottet under 10 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till kännna vad reservanterna anført i anledning av motionen 1973:323, yrkande 2, i återstående del utom i vad avsåg stöd till s. k. animaliefabrik.

7. beträffande handläggningsordningen vid lantbruksnämnderna av herrar Hansson i Skegrie (c), Antby (fp), Jonasson (c), Larsson i Borrby (c), Johansson i Holmgården (c), Leuchovius (m) och Strömberg (fp) som ansett att utskottet under 14 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till kännna vad reservanterna anført i anledning av motionerna 1973:323, yrkande 3, och 1973:1388, yrkande 5 a.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herr Takman (vpk).

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! Bland de ställningstaganden som 1967 års jordbruksbeslut innehöll var vägran att ge rationaliseringsstöd åt deltidjordbruken ett. Jag tror att vi under lång tid framöver kommer att ha sådana jordbruk vid sidan av de mera fullständiga. Frågan är kanske rent av om det inte blir så, att deltidjordbruken kommer att bildas allt högre upp i arealstorlekarna. Ökad mekanisering och möjligheter till sambruk med maskiner jordbrukarna emellan innebär att arbetskraft kan bli över och att denna arbetskraft kommer att söka kompletteringsarbete vid sidan om jordbruket. De arbetsinsatser som kan göras av deltidjordbrukarna får ses som en betydande tillgång.

Enligt den utredning som har gjorts av Jordbrukets utredningsinstitut år 1971 hade 55 000 jordbrukare av sammanlagt ungefär 150 000 arbete utanför den egna brukningsenheten under minst en månad per år. Det är alltså tredjedelen och litet till av jordbrukarna som söker arbete vid sidan om jordbruket och alltså mer eller mindre är deltidjordbrukare. Det är inte minst för att man skall kunna följa med andra grupper i inkomsthänsende som man söker sådana kompletteringsarbeten.

Ett annat, om jag så får säga föga välbetänkt, beslut år 1967 var vägran att beakta skogsdelen vid rationaliseringsåtgärdernas införande för de kombinerade jord- och skogsbruken. Det är tack vara det arbetstillskottet och den inkomst som kan utvinnas inom skogsdelen som det över huvud taget går att vidmakthålla många av de här jordbruken.

I den proposition som har avlämnats nyligen om jordbruksprisregleringen nämner jordbruksministern ett intressant exempel då han säger att nettointkomsten per brukningsenhet i Norrland år 1971 enligt deklara-tionsundersökningarna var genomsnittligt 21 800 kronor, varav 7 100 kronor var intäkt av jordbruksfastighet. Alltså har av de 21 800 kronorna inte mindre än 14 700 kronor vid de norrländska jordbruken

kommit från annat håll. Jag vill inte påstå att det är bara skogsinkomster, utan det är väl andra inkomster också, men det är ofrånkomligt att det bland de 14 700 av de 21 800 kronorna är en mycket betydande del som kommer från just skogsdelen.

De kombinerade jord- och skogsbruken svarar enligt uppgift också för 40 à 50 procent av allt skogsarbete i vårt land, och de motsvarar ungefär 20 000 à 25 000 årsarbetsinsatser. Under år 1971 gjordes det enligt statistiken 373 000 dagsverken inom det enskilda jordbruket, av vilka 242 000 utfördes av skogsägarna och deras familjer. De här kombinerade jord- och skogsbruken dominerar alltså antalet företag på jord- och skogsbrukets område i vårt land. Enligt uppgifter från 1970 utgjorde de helt skoglösa enheterna bara 39 000 av sammanlagt 155 000 brukningsenheter. Därför är det enligt vår mening felaktigt att sätta denna typ av företag i en särställning då det gäller tillgången till rationaliseringsstödet.

Herr talman! Jag brukar inte delta i debatterna om deltidjordbruk och inte heller om de kombinerade företagen – jag brukar överlåta det till dem som har sådana jordbruk i större utsträckning än vi har i mina bygder. Att jag nu har velat säga några ord om framför allt de kombinerade jord- och skogsbruken är betingat av skogspolitiska utredningens hänsynslösa anslag mot just dessa företag. Den attack som där har gjorts mot dessa företag skulle, såvitt jag förstår, bli förödande för dessa och skulle dessutom innebära det största angrepp mot naturvårdsintressena som någonsin har företagits i vårt land.

Tvingar man dessa kombinerade företag att kalavverka och därmed berövar dem det årliga arbetstillskottet i skogen, vilket jag sade var mycket betydande, är sannolikt alternativet för många av dem att lägga ned jordbruket och flytta från bygden med de konsekvenser för bygdens liv och fortbestånd som det skulle medföra. Vissa kanske kan lyckas få sysselsättning i någon industri eller liknande eller bli deltidjordbrukare. Men som jag nyss sade är deltidjordbrukarna ingalunda väl sedda för närvarande.

Huruvida regeringen nu tänker ändra sin inställning i fråga om villkoren för de kombinerade jordbruksföretagen är väl ovisst. Man har dock redan gjort åtskilliga korrigeringar i 1967 års jordbruksbeslut, och det bör inte vara omöjligt att göra åtminstone en till och ge de kombinerade jordbruken samma möjligheter som andra. Men som jag sade: Allvarligare är dock att vi inte har fått klart besked om huruvida man ämnar ytterligare försvåra förhållandena för dessa företag genom att följa skogspolitiska utredningens förslag. Visserligen säger man nu att man skall ytterligare utreda vissa detaljer i utredningens förslag, och det ger naturligtvis en tidsfrist, men det utgör ingen garanti för att man inte senare, därest man får möjlighet till det, kommer att fullfölja skogspolitiska utredningens förslag.

Eftersom jag ser det så att upprätthållandet av dessa kombinerade jord- och skogsbruk är av stor betydelse dels för vår livsmedelsförsörjning, dels för våra naturvårdsintressen, dels också för våra möjligheter att behålla befolkningen och upprätthålla service åt denna i de norra delarna av vårt land, anser jag att det är nödvändigt att hålla debatten kring skogspolitiska utredningens förslag levande under tiden

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering*

m. m.

framöver. I varje fall bör den debatten fortsätta till dess att vi har fått garantier för att detta grundskott mot vitala intressen i vårt samhälle är undanröjt.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till samtliga reservationer vid detta betänkande.

Herr BERNDTSSON i Bokenäs (fp):

Herr talman! Till jordbruksutskottets betänkande nr 16 har fogats ett antal reservationer som alla berör för vår landsbygd och hela samhället mycket angelägna frågor. Det gäller stöd till en successiv uppbyggnad av familjeföretag, lönsamhetskravet vid stödgivning till rationaliseringsåtgärder, rationaliseringsstöd till kombinerade jord- och skogsbruksföretag och inte minst rationaliseringsstöd till det s. k. deltidjordbruket.

Redan i den utredning som förberedde 1967 års riksdagsbeslut i jordbruksfrågan hävdades att mindre jordbruk inte kan anses vara rationella. De ger för små bidrag till nationalprodukten. Denna skulle växa mer om småbrukens arbetskraft flyttades över till industrin. Man hämtade stöd för denna ståndpunkt ur den samtidigt arbetande långtidsutredningen. Enligt dennas prognoser skulle näringslivets trånga sektor under sista delen av 1960-talet och början av 1970-talet vara bristen på arbetskraft.

Nu har det ju blivit tvärtom så att nedläggning av företag och friställning av arbetskraft blivit ett av våra större bekymmer. Den tidigare jordbrukspolitikerna har inte saknat inslag som animerat arbetskraften att gå över till andra yrken.

De mindre jordbrukens lönsamhet är en långt mer komplicerad fråga än vad majoriteten bland utredarna räknade med. Enligt deras mening skall statligt stöd endast ges till förvärv och rationalisering av utvecklingsbara lantbruksföretag som har förutsättningar att effektivt utnyttja den bästa kända tekniken och ge sina innehavare full sysselsättning. Om man driver den principen hårt — och det gör man — så innebär det att praktiskt taget alla småbruk och bondgårdar i traditionell mening undandrages statligt stöd, med resultat att vi skapar fler nya problem än de gamla som vi tror oss lösa. Den som har något positivt intresse för svensk landsbygd måste ju inse att vi inte kan fortsätta efter dessa linjer. Detta är inte bara ett snävt jordbrukarintresse utan en fråga på lång sikt om avvägning, jämvikt och samspel inom vår samhällsbyggnad som helhet tagen.

Till förut nämnda 1960 års utrednings förslag var också fogad en reservation som hade tilläggsförslaget att statligt stöd även skulle kunna utgå till jordbruk "som på grund av sitt läge och sin beskaffenhet i övrigt är lämpade som deltidjordbruk". Det är på denna tankegång som vi från borgerligt håll byggt upp våra motioner och reservationer i denna fråga alltsedan 1967.

I folkpartiets partimotion till årets riksdag, nr 323, som helt bygger på partiets jordbruksprogram, påpekas bl. a. att jordbruket i sysselsättnings-svaga och glesbefolkade områden utgör basnäringen och att om jordbruket helt eller delvis läggs ned kan bebyggelsen bli så gles att varken kommunal eller annan service kan fungera. I motionen poängteras att

Torsdagen den
12 april 1973*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

deltidsjordbruket i många fall är en lämplig driftsform både för brukaren och bygden. En komplettering med skog öppnar ofta en möjlighet att bibehålla brukningsenheter i en bygd som eljest hotas av total avfolkning. Dessa deltidjordbruk liksom flertalet jordbruk bidrar även ofta till att odlingslandskapet och kulturmiljöer bevaras. Detta är av stort värde, samtidigt som det skapas boställningsmöjligheter som alternativ till tätorterna. Detta är något som bör underlättas och ej motverkas. Det framhålls också i såväl partimotioner som program att någon idealstorlek arealmässigt sett, utanför vilken inget samhällsstöd skall kunna påräknas, inte kan anges. Skogsbruk, trädgårdsskötsel och grönsaksodling, liksom annat arbete kan med fördel kombineras med traditionellt jordbruk. Det är viktigt att åkerjorden inte behöver vara den enda komponenten när brukningsenheter bildas.

För många människor är ett litet jordbruk och en sysselsättning bredvid en önskvärd kombination. Också för landsbygden kan denna kombination vara av värde, därför att den ofta ger tillgång till hantverkare och yrkesmän av olika slag. Deltidsjordbrukets nuvarande behandling medför negativa konsekvenser. En omvärdering måste här komma till stånd så att deltidjordbruket såsom driftsform underlättas. Vi menar därför att 1972 års jordbruksutredning bör få i uppdrag att även göra en översyn av här nämnda problem.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga reservationer som är fogade till detta utskottsbetänkande.

Herr LEUCHOVIUS (m):

Herr talman! Jordbruksutskottets betänkande nr 16, som vi nu diskuterar, berör en lång rad motioner som behandlar jordbrukets rationalisering – motioner som begär ändringar i nu gällande bestämmelser och motioner som begär utredningar i syfte att åstadkomma ändringar.

Anledningen till dessa motionsyrkanden är väl att finna i den enligt många mening alltför snabba och oroande strukturomvandling och folkförflyttning som pågår och som för med sig växande sidoproblem på många områden utanför de rent företagsmässiga. Glesbygdsp Problemen blir större för varje familj som flyttar från landsbygden. Servicen blir sämre och sämre för dem som stannar kvar, medan bostadsproblem och sysselsättningsfrågor uppstår i de större tätorterna.

Denna folkomflyttning har pågått länge och har säkert varit nödvändig tidigare. Därom råder väl inga delade meningar. Men frågan är hur långt man kan gå utan att vidta åtgärder. Antalet brukningsenheter har under de senaste 20 åren minskat från ca 280 000 till ca 140 000. En halvering av antalet brukningsenheter har alltså skett på dessa år, och ännu har inga tecken visat sig på en stagnation eller minskning. Fortfarande försvinner ca 8 000 brukningsenheter per år.

Det borde i dag vara hög tid att se över de riktlinjer som ligger till grund för i varje fall den storleksrationalisering som pågår och försöka få till stånd en generösare tillämpning av gällande rationaliseringskungörelse. Inte minst med tanke på de senaste årens utveckling finns det enligt vårt förmenande inom moderata samlingspartiet skäl att i dag frångå detta

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

ensidiga gynnande av de större enheterna även vid beviljandet av kreditgarantier.

Jordbrukets rationalisering bör enligt vår uppfattning i högre grad inriktas på de mindre och medelstora s. k. familj jordbruken. Detta bör kunna ske utan krav på att dessa företag kan utvecklas till fullvärdiga enheter men ändock vara till fördel för samhället genom de vinster som då skulle kunna uppnås på många andra områden, inte minst med tanke på landskapsvård, arbetsmarknad, bostadsförhållanden m. m.

Till utskottsbetänkandet har fogats sju reservationer, där mitt namn förekommer på samtliga. Reservationerna gäller förslag till smärre förändringar av nu gällande riktlinjer och utredningar i syfte att få fram underlag för en delvis ändrad syn på jordbrukets rationalisering. Det är önskvärt att i större utsträckning bevara den dominerande kombinationen jord- och skogsbruk och att satsa mera på de mindre och medelstora familj jordbruken.

Vi reserverar föreslår således i reservationen 1 att det statliga rationaliseringsstödet i större utsträckning skall utgå till successivt uppbyggande av familjeföretag och att den tillsatta jordbruksutredningen skall göra en översyn av bestämmelserna för stödet till jordbruksrationalisering.

Reservationen 2 berör tillämpningen av lönsamhetskravet vid stödgivning till rationaliseringsåtgärder. Det är riktigt, som utskottet här säger, att en viss uppmjukning har företagits, bl. a. inom stödområdena och även till jordbruksföretag som bedriver mjölkproduktion. Inom moderata samlingspartiet har vi den uppfattningen att dessa åtgärder inte räcker utan vi föreslår i motionen 329 att en mera positiv bedömning skall göras av icke fullständiga jordbruksföretag när det gäller rationaliseringsåtgärder, även när kalkylerna inte alltid ger full täckning för bärligheten enligt lantarbetarlönen.

Kunde vi med en sådan åtgärd få mindre och medelstora jordbruksföretagare att fortsätta sitt arbete och på så sätt hjälpa till att bevara en levande landsbygd, så skulle mycket vara vunnet. Dessa jordbrukare är ofta äldre, utslitna av hårt arbete, och många av dem är handikappade, men de borde med hjälp av vissa rationaliseringsåtgärder kunna arbeta vidare. Enligt en utredning lär det finnas ca 25 000 jordbrukare som är handikappade på ett eller annat sätt, men som vi vet från tidigare debatter här i riksdagen har de ingen möjlighet att få den näringshjälp som andra handikappade företagare kan få. De är diskriminerade därvidlag.

I reservationen 3 föreslås att stöd skall utgå även till deltid jordbrukare. Modern jordbruksteknik kan ju tillämpas även på litet mindre enheter, som vi vet, och jag tycker faktiskt att vi borde ha plats i vårt samhälle för denna brukningsform. Dessa brukningsenheter bidrar till att bevara en levande landsbygd, och jag tror för min del att det är det billigaste sättet att bedriva landskapsvård.

Utskottets värderade ordförande har mycket ingående berört reservationen 4, och jag kan väl i stort sett instämma i de synpunkter som han framfört, inte minst när det gäller vad han sade om skogspolitiska utredningens förslag, där man inte tar hänsyn till skogen i det här

sammanhanget. Jag är själv företagare med ett kombinerat jordbruk, och jag vet vilka problem det skulle bli, om vi inte fick bedriva skogsvård och skogsavverkning på det gamla vanliga sättet. Här i landet har så långt vi kan blicka tillbaka jord och skog hört samman, och det finns ingenting som säger att den kombinationen skulle vara mindre lämplig nu än tidigare.

Inom moderata samlingspartiet har vi den bestämda uppfattningen att detta är en utomordentligt bra kombination för dessa företagare både från sysselsättningssynpunkt och från ekonomiska synpunkter.

Reservationen 5 gäller vidgad rätt till driftslån. I dag utgår driftslån endast i samband med en sammanslagning av fastigheter eller tillträde av fastigheter, vid arrende eller vid en genomgripande produktionsomläggning. Vi föreslår i reservationen att denna stödform även skall kunna utgå t. ex. i samband med investeringar av mera begränsad omfattning, som syftar till att åstadkomma bättre arbetsförhållanden eller rationellare drift.

Herr talman! Jag skall nöja mig med dessa korta kommentarer till en del av de reservationer som berör jordbruksutskottets betänkande nr 16. Ingen av dessa reservationer begär något högre anslag. Vi begär en annan fördelning av de medel som finns tillgängliga, och vi har på några områden medel som inte är helt utnyttjade från tidigare år.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till samtliga reservationer som fogats till jordbruksutskottets betänkande nr 16.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Det är självklart att man med sympati läst avsnitt i åtskilliga av dessa motioner, särskilt motionen 340 av herr Wictorsson, i vilken hävdas att det mycket snabbt behövs ett rationaliseringsstöd till deltidjordbruk i skärgårdsområden. Jag böjde mig där inför uppgiften att denna fråga mycket snart kommer att tas upp av 1972 års jordbruksutredning.

Några få statistiska uppgifter har här redan berörts för att antyda utvecklingens snabbhet och riktning. Betydligt mer än en tredjedel av den odlade åkerarealen har övergivits eller planterats med skog sedan 1930. Sverige har nu i runt tal 3 miljoner hektar odlad jord och beräknas vid något minskad nedläggningstakt ha 2,5 miljoner hektar 1980. Antalet brukningsenheter minskade under 1950-talet årligen med i genomsnitt 5 000 och under 1960-talet med 8 000. Den aktuella takten i minskningen av antalet jordbruksenheter visas av de bägge senaste officiella jordbruksräkningarna. 1966 års jordbruksräkning redovisar 186 267 enheter över 2 hektar, 1971 års jordbruksräkning 150 014 enheter över 2 hektar. Tydligt släpar räkningen något efter. Antalet enheter är i verkligheten lägre än vad som officiellt uppgivits.

Rimligen kan denna trend inte fortsätta hur länge som helst. Med samma snabba minskning under ytterligare 20 eller 25 år skulle hela det svenska jordbruket reduceras till en enda enhet. Ett avsnitt ur 1973 års statsverksproposition – s. 16 i bil. 11 – ger en koncentrerad bild av denna utveckling. ”Antalet i jordbruket förvärvsarbetande minskade under perioden 1950–1965 med knappt 5 % per år. En analys av de

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

delresultat som hittills publicerats från 1970 års folkräkning visar att antalet förvärvsarbetande inom näringen minskat i ännu snabbare takt under perioden 1965–1970. För de 20 län (ej Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län) som hittills bearbetats visar näringsgrenshuvudgruppen jordbruk, skogsbruk m. m. en genomsnittlig årlig minskning med knappt 8 % per år under denna period. Förändringstakten är dock inte likartad över hela landet. Norrlandslänen jämte Kopparbergs och Värmlands län uppvisar sålunda i genomsnitt ca 10 % i årlig minskning medan motsvarande siffra för de mera jordbruksbetonade områdena i södra och mellersta Sverige ligger på drygt 6 %.”

Trots att denna statistik pekar mot en total avfolkning av stora delar av landsbygden inom loppet av 10 à 20 år, uttrycks fortfarande i tongivande skrifter förhoppningar om en ”ytterligare snabb strukturrationalisering” i samband med ”viss krympning av jordbrukets produktionsapparat”, som det heter, under 1970-talet.

Vi har från kommunistiskt håll aldrig pläderat för en konservering av småjordbruket, såsom det bedrevs av exempelvis Madam Flod, Carlsson och de andra hedervärda Hemsöborna, men vi godkänner inte en statlig jordbrukspolitik som ersätter ett levande och produktivt landskap med deprimerande djungelområden, som det har blivit på många håll i Norrbotten, Dalarna och Värmland.

Vi godkänner inte heller den slappa, hjälplösa politik som innebär ökad arbetslöshet och undersysselsättning i stället för en kraftfull regionalpolitik och en mobilisering av väldiga outnyttjade arbetskraftstillgångar. Jordbrukarna i Norrland, Dalarna och Värmland har bara i undantagsfall fått en rejäl chans att övergå från småbruk till stordrift. Ett främjande av det kooperativt drivna jordbruket skulle utan tvivel bilda ett konstruktivt alternativ, i vissa bygder det enda alternativet till den nedläggnings- och avfolkningspolitik som på många håll varit förhärskande. Den politiken har verkligen inte varit billig när det gällt beredskapsarbeten, omskolning och utflyttning av alla jordbrukare som kastats ut i arbetslöshetskön, och den har inte heller varit billig i form av mänskliga tragedier.

Men det är uppenbart att de möjligheter till samdrift, till kooperativt jordbruk, som hittills funnits inte har varit attraktiva. Från tillkomsten av lagen om sambruksföreningar 1948 hade fram till 1970 bildats fem sambruksföreningar: Ryds i Östergötlands län 1951, Tarvs i Stockholms län 1952, Hörnsjöfors i Västmanlands län 1952, Lessebo i Kronobergs län 1953 och Gudhems i Skaraborgs län 1959. År 1970 fanns bara Gudhems och Hörnsjöfors sambruksföreningar kvar. Ryds, Tarvs och Lessebo sambruksföreningar hade tvingats upphöra på grund av ekonomiska svårigheter.

I fortsättningen har tillkommit en. Lantbruksstyrelsen köpte 1971 Stäholm, ett av de största jordbruken i Västmanland, för att – som det hette i en tidningsartikel ”där göra experiment med en sambruksförening”. Enligt samma artikel skulle sambruksföreningen, som kommer att driva jordbruket med dess 321 hektar åker, få fyra delägare: en lantmästare, en driftsledare och två som hittills varit lantarbetare. De betecknas som ”mycket kvalificerade jordbrukare”. En femte jordbru-

Torsdagen den
12 april 1973*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

kare, som sedan sju år varit anställd vid Stäholm, erbjöds ingå som delägare men reagerade upprört mot ett så oanständigt anbud: "Det är en form av smysocialisering som inte bör få passera opåtalad." Att vara anställd hos gårdens tidigare ägare, en bryggeridisponent bosatt på annan ort, gick tydligen an, men att ingå i en sambruksförening med lantbruksstyrelsen som ägare till jorden var alltså otänkbart.

För att förebygga varje möjlighet till vantolkning vill jag än en gång kategoriskt deklarerat att vänsterpartiet kommunisterna vill slå vakt om de jordbrukare som brukar sina egna gårdar och att vi stöder de åtgärder som krävs för en effektivisering av familjejordbruken genom yttre rationalisering och inre rationalisering.

Men statistiken är obeveklig. Sedan många år läggs driften ner vid mellan 5 000 och 10 000 jordbruksenheter om året, dvs. att i runt tal en gård läggs ner varje timme av dygnet varje dygn på året. Och de kvarvarande jordbruken, t. ex. många av dem som genom lantbruksnämndernas aktiva inköps- och försäljningsverksamhet bildats av ett flertal småbruk och blivit stora, rationella enheter, har inte sällan blivit omänskligt betungande för innehavaren. Inte så få av dem som blivit ägare till dessa KR-jordbruk eller SR-jordbruk har blivit fastkedjade vid en obegränsad arbetstid och ständiga ekonomiska svårigheter.

Storjordbruket på slättlandet i södra Sverige är i stort sett utom räckhåll för de ungdomar som har utbildning, energi och intresse för jordbruket som yrke. För dem som till äventyrs tror att alla gårdarna i de främsta jordbrukslänen brukas av de egna ägarna kan en tabell över andelen arrenderade brukningsenheter och andelen arrenderad åkerareal i fyra län år 1971 vara en tankeställare. I Södermanlands och Östergötlands län brukas ganska exakt halva åkerarealen av arrendatorer, i Malmöhus län 41 procent och i Skaraborgs län 33 procent. Men därtill kommer alla de gårdar som brukas formellt av ägaren men i realiteten av andra än ägaren.

Ett vanligen oöverkomligt och ständigt växande problem för dem som önskar etablera sig som aktiva jordbrukare på egen gård är fastighetsprisernas ständiga stegring. För de yngre jordbrukare som inte händelsevis ärvt gård och rörelsekapital är det svårt, ofta omöjligt att starta eget jordbruksföretag. Spekulationen i egendomar i attraktiva delar av landet har drivit priserna långt utom räckhåll för den jordbrukare som inte har en förmögenhet och är villig att avstå från bankräntan på den. Den kapitalist däremot som har en miljon kronor i beskattningsbar förmögenhet kan betala denna miljon för en jordbruksfastighet som är taxeringsvärderad till en halv miljon och därmed klara sig undan skatten på halva sin förmögenhet. Det är på detta sätt vi kommer att få ett halvfeodalt system med "absentee landlords", dvs. godsägare bosatta i storstäderna eller utomlands, som de verkliga bönderna i vissa andra delar av världen har tvingats att t. o. m. gå i gerillakrig emot.

Såvitt jag vet har den sittande sambruksutredningen inte presterat någon epokgörande lösning på dessa problem, i varje fall inte offentligt ännu. Det har antytts att de ursprungliga direktiven i stort sett skulle begränsa utredningens verksamhet till ett abstrakt broderande och knypplande på den gamla lagtexten om sambruksföreningar. Jag vet inte

Torsdagen den

12 april 1973

Jordbrukets
rationalisering
m. m.

om detta är en korrekt uppgift eller om det är nedrigt förtal. Herr Persson i Skänninge som hör till utredningen kanske kan ge besked. I varje fall tycker jag inte att man kan bara begränsa diskussionen om jordbrukets former till frågan om familj jordbruk eller deltid jordbruk. Jag tycker också att man bör ta in frågan om kooperativt jordbruk och de möjligheter som den jordbruksformen skulle kunna ge en hel del ungdomar, som är intresserade av jordbruk men som inte nu har någon möjlighet att ge sig in i detta yrke.

På förslag av herr tredje vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande detta betänkande samt behandlingen av återstående på dagens föredragningslista upptagna ärenden till kl. 19.30.

§ 23 Interpellation nr 78 om tillhandahållande av luftrenare som kostnadsfritt hjälpmedel för handikappade

Ordet lämnades på begäran till

Herr HENMARK (fp), som yttrade:

Herr talman! Som bekant finns i vårt land ett stort antal astmatiker och allergiska personer med allergier utlösta av luftburna allergener (damm, pollen). För sådana är tillgången på ren, partikelfri luft betydelsefull. Sedan några år tillbaka provas en av Stora Kopparbergs AB tillverkad luftrenare, Sternal, på några platser, och ytterligare kliniska prov förbereds. I samtliga fall tycks positiva resultat ha uppnåtts. Enligt uppgift lär för närvarande ca 2 000 personer i dag använda sig av luftrenare. En av dessa, som sökt kontakt i ärendet, bekräftar den effekt filtret har för att förebygga astmaanfall nattetid, för att minska medicinering och eliminera eljest ofrånkomliga sjukhusbesök. Vederbörande, som själv saknar inkomst men vars make har inkomstbringande anställning, har själv bekostat apparat och filter till en kostnad av ca 1 500 kronor. Ombyte av filter, som måste ske årligen, kostar ca 300 kronor. Även om man bortser från den lindring som genom åtgärden skapas för patienten, är den ekonomiska vinsten genom minskad medicinering och minskade vård dagar vid sjukvårdsanstalter säkerligen mer än tillräcklig för att täcka kostnaden för det allmänna för kostnadsfritt tillhandahållande av luftreningsapparat. För människor med små inkomster är anskaffning på egen bekostnad knappast tänkbar. Hjälpmedlet i fråga ingår icke bland dem som jämlikt KK 10.5.1968 om statsbidrag till vissa hjälpmedel för handikappade är föremål för statsbidrag. Ordination av läkare bör krävas.

Den lindring av svårt mänskligt lidande som ifrågavarande apparat kan bidra till är det första och väsentligaste motivet till att samhället bör medverka till att envar oberoende av ekonomisk status bör kunna erhålla hjälp. Men även med hänsyn till ekonomiska förhållanden torde ett för den enskilde kostnadsfritt tillhandahållande vara motiverat.

Med hänvisning till den anförda motiveringen hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr socialministern få ställa följande fråga:

Är socialministern beredd medverka till att luftrenare snabbt inrange-

Denna anhållan bordlades.

§ 24 Interpellation nr 79 om bättre förhållanden för kvinnliga intagna på fängvårdsanstalter

Ordet lämnades på begäran till

Herr MÖLLER (fp), som yttrade:

Herr talman! För de kvinnor som ådömes frihetsstraff i Sverige finns bara en fängvårdsanstalt, nämligen Hinseberg i Västmanland. Genom att det bara finns en anstalt -- och tillräckliga, kompenserande åtgärder inte fått vidtagas -- äger en uppenbar könsdiskriminering rum gentemot dessa kvinnor som råkat i svårigheter och som för sin rehabilitering inte ges samma chans som motsvarande manliga intagna. Förhållandena för de intagna är i praktiken diskriminerande i flera hänseenden:

1. "Det stora problemet för Hinseberg är alltfört avsaknaden av ytterligare en anstalt -- en *öppen* sådan! Med de långa strafftider som nu allmänt råder blir det oerhört påfrestande för såväl personal som -- framför allt -- intagna att den kvinna som döms till straff måste tillbringa hela sin tid på samma anstalt, samma arbete, samma personal, samma medintagna och aldrig kan beredas den relativa omväxling som ett ombyte av anstalt ändock ger." Detta konstateras i anstaltens verksamhetsberättelse för budgetåret 1971/72. Situationen innebär att de intagna ges ett extra straff i straffet.

Förtroenderådet anför i ett öppet brev, att detta är psykiskt påfrestande och att det ofta uppstår irrationella konflikter och sammanstötningar som borde gå att undvika. ("De manliga intagna har möjlighet att byta anstalt samt att efter viss del av avtjänat straff förflyttas till koloni. Detta för att få ett avbrott i tristessen och lätta på trycket. De s. k. kolonier som vi kvinnor har tillgång till fyller inte den funktion som en koloni skall ha. Dels är de belägna *inom* anstaltsområdet och dels blir det inget ombyte av miljö, vilket torde vara en av de viktigaste faktorerna.") Slussning via koloni förekommer inte, frigångshotell och frigångshem inte heller.

2. De som dömts för relativt sett lindrigare brott tvingas umgås med övriga som är svårt belastade eller dömda för narkotikabrott -- kategorier intagna som vid de manliga fängvårdsanstalterna brukar särskiljas. Det kan inte vara rimligt att på samma ställe samtidigt ha intagna dömda till ungdomsfängelse, såsom en 17-åring nyligen, och *internerade*.

3. Personalbrist för rättsvård och kurativ verksamhet får allvarliga följder, eftersom -- enligt en tidigare verksamhetsberättelse -- de intagna på Hinseberg i många avseenden är mer arbetskrävande, mer psykiskt skadade och kräver mer omedelbara åtgärder när det gäller barn och andra närstående än vad fallet är med intagna på en mansanstalt. Vidare är en stor del av de intagna narkotikaskadade, vilket erfarenhetsmässigt fordrar väsentligt merarbete. Härtill kommer det förhållandet att

Hinseberg är en rixsanstalt, vilket gör arbetet inför frigivning mer komplicerat. Det innebär för assistenterna samarbete med myndigheter och enskilda över hela landet. Detta blir en onödigt hård belastning på assistenterna, som är alltför få. Likaledes borde vidgad praktisk utbildning ges för arbeten som de intagna efter frigivningen kan väntas erhålla.

Förhållandena innebär alltså en otvetydig könsdiskriminering i fråga om vårdssituationen för dessa kvinnliga intagna. Uppenbara förändringar erfordras såväl nu genast som på sikt.

Ett av huvudgreppen i kriminalvårdsberedningens betänkande Kriminalvård (SOU 1972:64) är att för en av tre kategorier intagna – kallat normal Klientel – tänkes lokalanstalter, som förutsättes vara så belägna att de ger de intagna möjlighet till frigångsanställning på hemorten samt till personliga och sociala kontakter i deras vanliga miljö. – I sitt remissyttrande vill kriminalvårdsstyrelsen också "väcka frågan om inte tiden nu skulle vara mogen för att i vissa fall hänföra manliga och kvinnliga intagna till en och samma anstalt. Det är i längden inte rimligt – och blir det i ännu mindre grad med den nya ordningen – att utesluta det kvinnliga anstaltsklientelet från möjligheten att, när förutsättningar eljest är för handen, komma i åtnjutande av samma närlkontakt med familjen och anhöriga m. m. som deras manliga medintagna. Betänkligheterna borde också vara mindre starka när det gäller att tillämpa en sådan anordning på lokalanstalterna med deras stora kontaktyta gentemot samhället utanför och deras klart utåtriktade aktivitetsprogram."

Herr talman! Låt mig påpeka att många sådana förbättringar har ägt rum som anstaltsledningen kunnat vidtaga inom den nyss kritiserade yttre ramen. I någon mån har tillfälle till samtalsterapi getts, gruppsamtal har förekommit, initiativ har tagits till underhållning liksom olika idrotts- och hobbyverksamheter och en studiepaviljong har blivit klar. Det kan också tilläggas att anstalten i fråga om läge och utsikt är gynnsamt placerad. Men trots dessa förhållanden saknas såsom anförts grundläggande betingelser för en god och rättvis rehabilitering.

I årets statsverksproposition bilaga 4, s. 104 anges att vad remissorgan anført beträffande de kvinnliga intagnas förhållanden "anser jag också värt att beakta i den fortsatta anstaltsplaneringen". Förmodligen syftar detta inte minst på placering vid lokalanstalter på andra håll än å Hinseberg. Någon ytterligare precisering görs emellertid inte, varken i fråga om storleken för anstalterna (anstaltsavdelningarna), frigångshem i samband därmed eller tidsplan.

Med hänvisning till det anförda ber jag om kammarens tillstånd att till herr justitieministern få rikta följande frågor:

1. Anser justitieministern att de förhållanden som intagna nödgas möta å fångvårdsanstalten Hinseberg är olämpliga och för kvinnorna i fråga innebär en allvarlig faktisk ojämlikhet i förhållande till läget för män som är intagna å svenska fångvårdsanstalter?
2. Vilka åtgärder avser statsrådet vidtaga på byggnads- och personalsidan – liksom i fråga om bestämmelser för att åstadkomma en rimligare gradvis utslussning av de intagna å Hinseberg, möjlighet till viss separering efter brottskategori och förstärkning av den praktiska utbildningen?

3. När kan placering av kvinnliga intagna i lokalanstalter på andra håll i landet än å Hinseberg ske?

Denna anhållan bordlades.

§ 25 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts proposition nr 100 med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m.

§ 26 Anmäldes och bordlades följande motioner:

Nr 1843 av herr *Ahlmark*

Nr 1844 av herr *Ahlmark*

Nr 1845 av herr *Börjesson* i Falköping

Nr 1846 av herr *Ernulf*

Nr 1847 av herr *Fiskesjö m. fl.*

Nr 1848 av herr *Molin*

Nr 1849 av herrar *Molin* och *Nelander*

Nr 1850 av herr *Molin m. fl.*

Nr 1851 av herr *Norrby* i Åkersberga

Nr 1852 av herr *Norrby* i Åkersberga

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m.

Nr 1853 av herr *Nordstrandh*

Nr 1854 av herr *Polstam m. fl.*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:91 angående ändrat belöningsystem för statsanställda m. fl.

Nr 1855 av herr *Björk* i Göteborg

avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:92 med förslag till lagstiftning om straff för luftfartssabotage, m. m.

§ 27 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen av

Nr 183 Fru *Sundberg* (m) till herr finansministern angående avdragsrätten vid inkomsttaxeringen för underhållsbidrag till barn:

Avser finansministern att med anledning av att underhållsbidraget till barn höjes med 10 procent föreslå riksdagen att höja gränsen för avdragsrätten i inkomstdeklarationen för dem som är pliktiga utge underhållsbidrag till barn?

Nr 68

Torsdagen den
12 april 1973

Nr 184 Herr *Nordstrandh* (m) till herr utbildningsministern angående lärarprotesterna mot arbetsförhållandena i skolorna:

Avser statsrådet vidtaga några åtgärder i anledning av de från flera håll kommande lärarprotesterna mot arbetsförhållandena i skolorna?

Nr 185 Herr *Bengtsson* i Göteborg (c) till herr socialministern angående vården av astmasjuka barn:

Delar statsrådet uppfattningen att det är angeläget att astmasjuka barn även i fortsättningen kan erhålla vård vid anläggning som drivs av riksförsäkringsverket?

§ 28 Kammaren åtskildes kl. 18.04.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert